

DARJA KOCÁBOVÁ  
JAROSLAV KOČVERA

# ZPRÁVA

OD  
JINUD

P 5670



Městská knihovna  
knih. 88 odd. 1

P 5670

( ) ex.: 15



248320858671

ČÍSLO Z FONDU MŠK

Phd  
Ko

DARJA KOCÁBOVÁ  
JAROSLAV KOČVERA

# ZPRÁVA

# ODJINUD

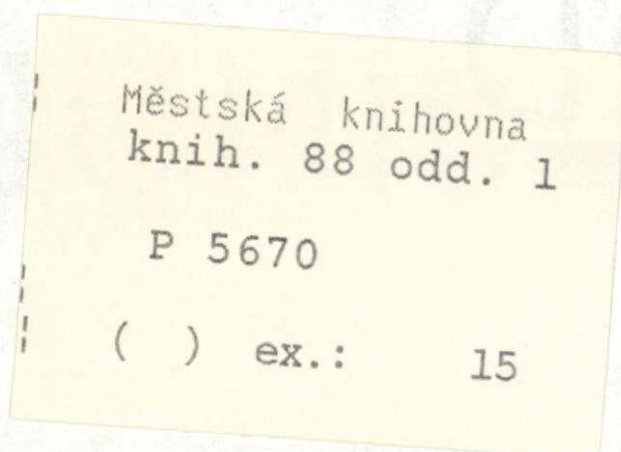


KONFRONTACE



*Přátelům živým i mrtvým, s nimiž jsme zažili radost z lidského setkání navzdory strastiplné cestě, po níž jsme společně šli.*

*Autoři*



Darja Kocábová, Jaroslav Kocvera  
**ZPRÁVA ODJINUD**

© 1996 Darja Kocábová, Jaroslav Kocvera

© Illustration 1996 Tomáš Adam

© Konfrontace 1996

ISBN 80-901773-7-9

## Obsah

Několik slov úvodem (D. Kocábová) .....	7
Zpráva odjinud (D. Kocábová) .....	9
Na hranici - korespondence 1990-1994 .....	26
(D. Kocábová, J. Kocvera)	
Votivní sen (běs) J. Kocvera .....	26
Kouzelný dům (Zahrada ticha) J. Kocvera .....	55
Setkání (bolesti) J. Kocvera .....	89
Úvaha nad „Poutí do Země východní“ .....	91
od Hermanna Hesseho (Darja Kocábová)	

**Motto:**

*Myslel jsem, že má cesta  
došla konce u poslední meze síly mé -  
že stezka je uzavřena přede mnou,  
že zásoby jsou vyčerpány  
a je čas vzít přístřeší v tiché skrytosti.*

*Ale vidím, že vůle TVÁ  
nezná ve mně konce.  
A když stará slova na jazyku vymírají,  
nové písně tryskají ze srdce;  
a kde staré stopy se ztrácejí,  
nový kraj, plný zázraků se objevuje.*

*R. Tagore*

## Několik slov úvodem

Všechny profese, jejichž náplní je práce s lidmi, jsou náročné, ty, kde se pracuje s lidmi duševně nemocnými, jsou někdy přímo vyčerpávající. Člověk hledá podporu a ventil pro přemíru prožitků, které si potřebuje uspořádat a získat od nich určitý odstup. Často pomáhá i písemná formulace ve formě deníku. Když jsem se probírala svými záznamy, pokusila jsem se některé zápisky zpracovat esejistickou formou - to je první část této knížky. \*)

Druhá část vznikla z podnětu mého pacienta, s nímž jsem se seznámila už v roce 1977 po jeho osmém sebevražedném pokusu, při jeho nevím už kolikáté hospitalizaci v psychiatrické léčebně. Byl zařazen ke mně do psychoterapeutické skupiny. V sedmi následujících letech jsem ho vídala jen sporadicky, když se zastavil na kus řeči. Pravidelně začal docházet na individuální psychoterapii až od roku 1984, kdy se stal zakládajícím členem našeho socioterapeutického klubu. V letech 1984 - 1992 napsal také čtyři pětiny všech svých básní, které se podařilo společnými silami našeho týmu a přátel vydat v roce 1993 pod sebeironizujícím názvem Slátaniny (Jaroslav Kocvera). Milé bylo i to, že sbírku ilustroval bývalý spolupacient a knížku vázali už v naší nově zřízené chráněné knihařské dílně rovněž bývalí spolupacienti.

Vyjma psychoterapeutických rozhovorů a spolupráce v klubu, jehož se stal J. K. tajemníkem, jsme čile korespondovali, pokud z nějakých důvodů nebylo možné se setkat a zbývaly otázky k ujasnění.

V letech 90 - 91 jsem odcházela do důchodu a zůstávala jen na minimální úvazek. V té době mne J. K. získal pro svůj nápad pokusit se programově zachytit v naší korespondenci alespoň odlesk těch bohatých a neuvěřitelných let, které jsme prožili v psychiatrickém prostředí, jen v poněkud jiných rolích. Museli jsme se vyhnout řadě situací a zkušeností, které by mohly ublížit jak mým kolegům, tak i některým pacientům. Ještě všechno nepřebolelo. Jde sice o časově omezený výsek, zato ze zcela autentické a neupravované společné reflexe nad prožitou minulostí, do níž se s drásavou silou prolamovala

bolestná přítomnost, ale i celospolečenské proměny. Kdo mohl tušit, co všechno nás ještě čeká a jakým ranám osudu budeme muset v té naší těžce vydobyté komunitě čelit? Původní záměr zmapovat minulost byl překryt intenzitou prožitků přítomnosti, která základní témata prostě vnutila. Stín anděla smrti se položil na naše společenství a jakkoli to bylo téma v psychoterapii psychóz stále aktuální, v letech po revoluci 89 a v té nečekané síle to byla pro nás všechny těžká zkouška, v níž jsme měli obstát a které jsme se snažili porozumět.

Naše korespondence je jen malým cudným nahlédnutím do intimity psychoterapeutického vztahu, který už dávno přerostl do lidské vzájemnosti, sounáležitosti a spoluodpovědnosti za společenství, vyrůstající na hranici. *Na hranici* mezi psychiatrickou léčebnou a okolním světem, mezi duševní rovnováhou a šílenstvím, mezi člověkem a člověkem, mezi bytím a nebytím.

Darja Kocábová

\*) Část eseje vyšla v cyklostylovaných *Psychoterapeutických sešitech* č.28 v r. 1988.

# Zpráva *odjinud*

**Darja Kocábová**

Konečně! Po desetileté intenzivní práci jsme dostali pro skupiny a klub pěknou místnost s přílehlou útulnou pracovníčkou. Pacienti chtěli pomáhat stěhovat. Pod velkými dávkami léků se potili, s velkým úsilím přemáhali únavu, ale nechtěli od svého záměru upustit. Věděli, že tady to bude jejich prostor. Zasvětili jsme novou místnost volným posezením při kávě. Cítili se tu náramně. Když měli chuť, vycházeli na pavláčku, která se táhla podél oken, pokušovali, dívali se na nás uvnitř z jiné perspektivy, vraceli se, svlékali si sešmajdané bačkory, tiše našlapovali v ponožkách a smáli se, smáli se i tomu, že mám ve sklech vmontované mříže, „jste jako my, za mřížemi“. „To je dobře, je to pro mě připomínka,“ říkám. Jedni se usadili do křesel, jiní postupně uléhali na gauč, skupinka se shromáždila kolem stolu. František se rozšafně opřel lokty o stůl a začal hovořit o sobě - on, tak tichý a nepřístupný -, o své víře, o těžko srozumitelné teorii obalu naší planety kruhem supersvědomí. Zářily mu oči, ostatní to příliš nechápali, ale naslouchali trpělivě a to mu stačilo; stejně je jeho víra nevyvratná, jen ji potřeboval sdělit a tady v atmosféře domova to bylo možné.

Slunce zapadalo v nachu, zanechávalo odlesky na pobledlých tvářích, poznamenaných jakýmsi trpkým poznáním. Otevřenými okny proudil svěží vzduch, strom před okny se něžně třel větévkami o mříže, figurovaly tady jen jako symbol zašlého násilí a nesvobody zašlého věku. Hovor plynul jaksi sám od sebe, každý chtěl něco říci a hlavně o tom, v co věří, a vlastně všichni mluvili o Bohu, v této skupině to bylo naprosto nečekané. Jakoby se mezi námi vznášel a třpytil krystal o tisíci

ploškách a každý ohlazoval jen tu jednu malou plošku svého poznání. Zdeněk vzal kytaru a začal předzpěvovat neznámou píseň o pravdě. Co je to za lidi, stále mne překvapují, vyplouvá u nich k povrchu něco, co ti za zdmi léčebny mají v sobě hluboko zasuté a jen ve výjimečných chvílích se k tomu přiznávají. Zažívali jsme dnes svátek, bez halasu, břesku muzik a oficiálního přestřihování pásek. Nechala jsem ho doznít až do posledního okamžiku, kdy jsme se brouzdali spadáným listím parku, rozhořelého zapadajícím sluncem. Vtírala se mi otázka, zda svým pacientům neumožňuji vytvořit si neskutečný svět, kde se zdá štěstí na dosah, a tím syrovější je pak realita, do níž se vracejí, nejen na oddělení, i domů. Člověk si ale nese takové chvíle v duši, zůstávají tam, i když kolem je pusto a nevlídno, chlad a cizota. Zůstávají tam světélka se skrytou silou projasnit temné kouty naší duše.

Dlouho jsem seděla už v setmělé místnosti ještě prohráté přítomností podivuhodných přátel a opakovala si, ano, tady to je a bude vaše, vaše útočiště na rozhraní dvou světů, jedny okna vedou na nádvoří léčebny, druhé do volné přírody a zvýšená úroveň prvního patra připomíná ono *být nad věcí*, alespoň o jedno patro, pak je přehled úplně jiný. Cítila jsem se jako na přídi lodi, která tiše vplouvá do noci.

Sedáváme tváří v tvář, pěkně dokola, abychom si viděli do očí, někteří mají snahu trochu se zasunout, být skryti, ale vždy znovu je vybízím, aby vystoupili ze svých úkrytů, že takhle ztratíme základní styčnou plochu, a oni na mne pak plaše upírají oči, někdy ještě jakoby zastřené jemnou mlhou. Na jejich očích poznávám nejlépe, v jakém jsou stavu. Jsou oči těkající, horečnatě neklidné, ostražitě upřené, přetéající úzkostí jako slzami, oči jakoby nevidoucí, povlečené tenkou mázdrou, bezelstné a potměšilé, nejistě uhýbající, oči plné bolesti i s probleskujícími plaménky, oči tiše zářící jako hvězdy na noční obloze těsně před rozbřeskem - a také oči pozvolna vyhasínající.

A jak tak sedíme pěkně dokola, připomenu si náhle Velkou sestru z románu „Vyhodme ho z kola ven“. Taky tak s pacienty sedávala, držela je očima v šachu, spíše jako krotitelka kruhu šelem. Vynoří se mi otázka, jak mne prožívají mí pacienti,

jakou autoritu pro ně reprezentuji, jak jsem jim vzdálená či blízká, jak jsou si vzdáleni a blízcí navzájem. Někdy se vyjadřují tak, jako bychom byli na stejné lodi, někdy jako bychom stáli každý na jiném břehu a pracně a s námahou bu- dovali most, který tu propast snad nikdy nepřemostí. A někdy jsme překvapeni, oni i já, tím nevypočitatelným okamžikem, který náhle a nečekaně spojí ty dva břehy odvážným obloukem zlehka načrtnutým jak čínskou tuší a vytvoří se pouto, které překlenuje vzdálenost a prázdnotu a cizotu.

Nevím, pokouším se jen vcítit, co vidí jejich oči, ale vím, co vidím já. Ne šelmy, ne šílence, ne cizince, kteří jsou náhodně shluknuti ve stejném koutě, ale Petra, který sní svůj nerudovský sen o rajském světě, Bohunku, která tápe z krajiny dětství do džungle dospělosti, Jirku, zapředeného v osudových rodin- ných vztazích, zmítajícího se jak muška chycená v pavoučí síti. Mirka, který se pohybuje jak náměsíčník ve dvou světech a ne- jistě překračuje hranice sem a tam, sem a tam... Vidím Libuši, která ohledává bortící se půdu pod nohama, aby nahmátla pevné místo, vidím Jana, obklíčeného světem mrtvých a usilujícího roz- lišit, kteří ho ohrožují a kteří mu poskytují ochranu, Honzu, vzdo- rujícího proti všemu, ze vzdoru proti světu, který ho nechce uznat jako spisovatele - umělce, Lídu, křehkou mimosu, zranitelnou sebemenším dotykem a další a další, byl by jich už dlouhý zá- stup. Dnes mne napadá, že jim řeknu něco o teritorialitě, ze studií o chování zvířat. Jsou pozorní, většina jich má důvěrný vztah k přírodě, důvěrný a ochranný. Člověk potřebuje být chráněn, ale člověk také potřebuje ochraňovat, dodává to jeho životu smys- lupnosti. Pozvolna přecházím na období s lidským chováním. Musí to být prosté, názorné, srozumitelné. Kreslíme na podlaze křídou soustředné kruhy, pro zajímavost. Představa o sférách - intimní, osobní, společenské a veřejné - se stává konkrétnější a přehlednější, jsou zaujati, ale to je málo, nechávám je to prožít. Jeden po druhém vstupují do těch kruhů a zařazují ostatní členy skupiny tak, jak je cítí vzdálené či blízké, ještě pro srovnání zařa- zují fantazijně nepřítomné členy rodiny. Taková obvyklá techni- ka. Napětí se stupňuje, nejen u toho, který modeluje své sou- hvězdí, ale i u těch „oběžnic“; zažívajících nečekaná překvapení.

Pavel začíná s rodinou, těsně u nohou má svoji kočičku, matku staví s potlačovanými rozpaky až na nejbližší bod osobní sféry, když řadí členy skupiny, přitahuje některé blízko, blízoučko, dotýkají se těly i jeho těla, jsem tam i já, jen nesmíme šlápnout na jeho kočičku, ostatní jsou natěsnaní v dalším kruhu kolem něho, usmívá se blaženě, je mu tak dobře, jeho skutečný život se už přesunul do léčebny, tady nachází duše blízké, které jsou ještě schopny ocenit jeho vtip a šarm, unést jeho nesmlouvavou otevřenost, protože cítí, že je napájena citlivou dobrosrdečností věčného dítěte. Od 12 let putuje po léčebnách všech českých krajů, s krátkými výlety do světa, který byl kdysi také jeho domovem; v místě, kde vyrostl, je něco jako obecní kašpar, obecní cvok, v hospodách se baví chlapi na jeho účet, uzavírají před ním sázky, do kterého data zcvokají a zase ho povevou, směje se s nimi, je vděčný i za takovou blízkost, přestože mnohé převyšuje bystrostí, nápaditostí i znalostmi, které posbíral jen jakoby náhodou a nikdo z nich určitě neví, s jakou uměleckou citlivostí dovede štětcem a barvami výtvarně vyjádřit své bohaté vnitřní prožitky. Jsou i místa, kde ho mají rádi, při těch krátkých pobytech doma se vrací do stejného podniku, znovu a znovu ho přijímají, protože chce pracovat, snaží se ze všech sil, nikomu nepřeloží přes cestu stéblo, chtěl by se zařadit, pak náhle spadne ta clona, svět se mu rozdělí na dva nepřátelské tábory, které se ohrožují navzájem, trpí tím, bohatství jeho nápadů tomu zápasu vtiskne vždy jinou podobu, ale v pozadí je zoufalý stesk nad nemožností dorozumění, které se projeví pustošením. Před posledním přijetím do léčebny vyvolal nepředstavitelný chaos na jednom nádrazí, zpřeházal výhybky, nastavil všechna dostupná návěstidla na černou barvu, s dětskou hravostí ohrozil fungující komunikaci civilizovaného světa. Byl to vlastně útok na dorozumívání těch druhých, kteří mu ne nechali mezi sebou místo, první útok, který nesměroval na svou osobu, jako tomu bylo vždy v minulosti, a kterým zpečetil svůj osud nebezpečného šílence. Smál se nad zábavností své akce a následnému zmatku, plakal při pomyslení, že by se bývalo mohlo nějakému člověku něco stát.

Pak přišla na řadu Libuše, u sebe nechala místo pro svého synáčka a maminku a ostatní rozmísťovala s poctivou rozva-

hou podle svých sympatií. Musela jsem vyhovět své potřebě vysvětlit těm vzdálenějším, že to není odmítnutí, že je to ještě jen nedostatečná znalost. Vím, že nechtěla ublížit.

Jan byl nekompromisní. Zůstal stát uprostřed těch magických kruhů tak sám, že na všechny, kteří byli jeho gestem vytlačeni daleko za hranice lidské blízkosti, padl tísnivý stesk. „Nechcete zkusit něco změnit?“ Nedalo mi to, zeptala jsem se jen opatrně, vedli jsme spolu řadu rozhovorů, při některých byl vstřícný, jednou mi dokonce řekl, že jsem jediný člověk, který by mu mohl porozumět, vím, že se vytvořila u něho relativně silná vazba na mou osobu, alespoň mne by mohl vyčlenit a přiblížit. „Nic měnit nebude.“ Zlostně se zatnul sám do sebe, narůstala v něm agrese. Je hrdý, brání zoufale svou autonomii. „Musíme to tak přijmout.“ V té chvíli jsem neriskovala ani své vykročení. Jan se pokusil opakovaně zabít svou matku.

Dalšího jsem musela vybrat, nikomu se nechtělo pokračovat, ale v této chvíli jsme nemohli ukončit skupinu. Milena byla z těch lidí, kteří se nevzdávají a neúnavně, znovu a znovu hledají určitou rovnováhu, nebojí se sebepoznání, hledají dorozumění s ostatními. Před dvěma měsíci ztratila dítě, těhotenství bylo pro ni takovou zátěží, že znovu a s plnou silou vzplanulo přechodně zklidněné duševní onemocnění, musela podstoupit radikální léčbu, narodilo se těžce poškozené dítě, které několik týdnů po narození zemřelo. Teď už se jí zase projasňovala tvář a trochu toho světla vnášela i do skupiny. Ještě se úplně neprobrala z předešlého zážitku, opatrně rozestavovala lidi na určitý distanc, obtížněji dýchala, ztotožnila se s Janem v jeho odmítnutí, věděla dobře, že za vším bobtná nepřekonatelný strach z jeho odmítnutí druhými, stará nezhojená, možná i nezhojitelná zranění. Ona, kterou ostatní vnímají jako mimořádně chápající, vyhledávající kontakt s ostatními, se na jedinou obrňuje jakýmsi chladem a opatrností. U ní se odvážím, přece ji znám, spoléhám na svůj odhad. „Pokusme se změnit Milenin model tak, jak to cítíme my,“ vybídnu skupinu. Pomalu, jeden po druhém mění danou pozici, přibližují se k Mileně, Libuše prorazí ty začarované kruhy, chytí ji za obě ruce, položím jí ruku na rameno, ostatní se k ní přitisknou, nejdříve jakoby zadržela dech, pak hluboce a s úlevou vydechne, „tak to je

fajn“ a tvář se jí znovu prosvětlí, smutně se usměje a plaše se ohlédne po Janovi, sedí jaksi schoulený do sebe, vzpurnost z jeho postoje vyprchala, jen neznatelně jí úsměv opětuje, „runy a kletby jsou zpřetrhány“. Ještě zpíváme na rozloučenou, ale nedochází k obvyklému uvolnění. Něco uvnitř, k čemu se budeme muset vrátit, se pohnulo. Teď se vracíme na oddělení, držíme se nezvykle při sobě, hovoříme o počasí, o tom, jak dozrávají hrušky, ale vlastně hovoříme o něčem jiném, ujišťujeme se o své blízkosti. Jan je v hloučku mezi námi.

Od rána je nebe jako vymydlené, na kostelní báni protahují křídla dva holubi, bílý a černý, možná, že je šedivý, ale v blízkosti svého bělostného kamaráda je černý jako uhel, beze spěchu a s rozkoší se koupají v záři vycházejícího slunce, rozhlížejí se po kraji a pak táhlou křivkou mizí, kdesi v polích, kde jsou marnotratně rozsypana zrna na strništích. Slíbila jsem skupině, že jakmile se zlepší počasí, vyjdeme na delší procházku. Navzdory své celkové ztuhlosti - tolik léků přece nedovolí ani duši ani tělu, aby se rozběhly - jsou bleskově převléknuti, jak říkají do „civilu“, zrychlují krok přes nádvoří a tou branou, kterou shrbeni vešli, nebo byli přivlečeni, jaksi slavnostně vycházejí, i když se vrátí za hodinu, za dvě a mnozí se budou ještě vracet mnohokrát. Teď našlapují trochu opatrněji, ale začínají mezi sebou hovořit, proč právě dnes se lépe dýchá, snad, že vzduch je jakoby okořeněný vůněmi podletí, s chutí se zakusují do pláňat, rozkutálených podél cesty, jsou kupodivu sladká, snad, že letos bylo opravdu slunné léto, jiriny v zahrádkách hýří oslnivými barvami, snad, že dobře pohnojili půdu a kolem je konejšivé ticho, snad proto, že děti už opět zasedly ve školních lavicích a dospělí jsou v práci. Nalézají důvody nevšedně všedních věcí, ještě se ostýchají naplno říci to, co s bezprostředností vyletí z Pavla: „Hergot, já, když si voblíknu ty svý hadry a vypadnu tou branou, jsem jinej člověk.“ Tohle muselo přijít, aby se všichni osvobodivě rozesmáli a hlasitě potvrzovali Pavlova slova, že tak to je, že svět je tady za tou šedivou zdí, že se nezhroutil, že dýchá a žije, vlastně nezávisle na jejich osudech a že je to tak dobré, protože jinak by nemělo smysl připravovat se na návrat.

-- Dnes se skupina rozrostla o čtyři nové členy. Už tak byla příliš velká, ale co dělat, někteří už čekali dlouho, Vláška a Jirka by měli odejít domů, ale Jirku nechce ani žena ani matka a Vláška se znelíbil personálu a oddalováním propuštění je vlastně trestán. Proč? Čím se provinil? Píše stále dopisy a dotazuje se, zda byly odeslány, těžko snáší ztrátu kontaktů se svou rodinou, s přátely. Má zkušenost, že jeho dopisy zůstávají založeny v chorobopisu, dotazuje se, zda bude propuštěn nebo alespoň přeložen na psychiatrické oddělení blíže domovu, má staříčkou matku, cesta do naší léčebny je nad její síly, strachuje se o své finance, stále potřebuje něco zařídit, sociální pracovnice je unavená a podrážděná, obtěžuje zdvořile, obřadně ale vytrvale, je to roztomilý podivín, má slabost pro barevné, kteří jsou občas v naší léčebně, chřadnou steskem po dalekém domově a zůstávají izolováni a většinou trnem v oku. Vláškovy srdce je otevřené, široké, rozumějící lidskému utrpení a pak také vyrostl v daleké Číně a procestoval kus světa, je to světoobčan, odlišný, svůj, přece přes svou jinakost nezůstane v léčebně doživotně, vysvětlují, ba i přesvědčují, vystavují se riziku, že budu osočena z osobního vztahu, nedostatku profesionality, uvědomuji si dobře, že tu hranici stále až trochu nutkavě překračuji tam, kde jsou blokovány základní lidské potřeby a vlastně i práva pacientů, ale trpělivou neústupností přece jen pozvolna rozkmitávám miský vah, chce to jen vydržet odpor těch protilehlých, znejistit jejich pocit moci, prolomit obranný krunýř podivné, zdánlivě vševědoucí odpovědnosti.

Vrátil se Lojza, Bohunka a Jan, všichni počítají se svým místem ve skupině. Lojza je po dvou měsících doma sklíčený, smutný. Naděje, že po 11 letech remise, plnohodnotného života, kdy se stal kvalifikovaným dělníkem, vyslaným k obhlédnutí práce na počítačích strojích až do Ameriky, kdy uzavřel „šťastné“ manželství, v němž vyrůstají tři roztomilé děti, takhle naděje, že náhlé vzplanutí starého onemocnění je zažehnáno, se jakoby rozplynula. Ani dlouhá hospitalizace, ani léčba ho nevyzbrojily natolik, aby mohl odolat náporu požadavků osobního i pracovního života. Je tady, v očích zoufalé otazníky. Bohunka se dívá podobně, jenomže je schopna plakat, chvět se jako osika, zatím je to pláč vysilující, bezmocný, rozleptáva-

jící její ochořelou bytost, ale mluví, nalézají slova pro své strachy a hořká zklamání, mluví a mluví a přichází přechodná úleva. Lojza mlčí. Sklání hlavu níž a níže. A pak, když Bohunka domluví a Jan tak spontánně vyhrkne, že by chtěl Bohunku adoptovat, zda je to u dospělých možné, Bohunka se usměje, směje se nahlas, jako dítě, které se vyplakalo na mámině rameni. Lojza hlavu pomalu zvedne a přes jeho tvář přeletí taková měkká vlnka, jednou to bude také úsměv, teď je to teprve jeho příslib. Janova vstřícná akce na té příliš velké skupině byla ojedinelá, samotného ho zaskočila, odběhl ze skupiny do vedlejší místnosti, aby se zklidnil cigaretou. Vracel se s nepřítomným výrazem nebo častoval úšklebky a útočnými připomínkami všechno, co kdo řekl, i vůči mně byl nepřátelský, souvislosti byly nepochopitelné, buď strhl na sebe pozornost nebo zase odešel s tím, že mluvíme dětinské nesmysly, že ho to s námi nebaví, a zanechával za sebou houstnoucí napětí.

Co to stálo energie jeho, mé i lékařů, aby se zase mohl vrátit domů ke své matce a ke své práci. „Za půl roku se teprve ozvu,“ řekl mi při loučení. „Napíšu, ale tady se už neobjevím.“ „Tak na shledanou někde jinde.“ Přesně za půl roku přišla zpráva, ale ne od něho, o něm, z odlehlé léčebny, kam byl přivezen bezpečností, avizovali jeho překlad. Při přijetí byl zlobný, nebezpečně nepřátelský, nepříjemně se pochechtávající a hořce smutný zároveň. Jako sevřená v kleštích jsem spěchala na oddělení. Málem jsem ho minula, cizí zkřivená tvář s přihloupkým úsměvem klauna, který dohrál, na tvářích vždy mramorově bledých rudé hektické skvrny a hlava se mu tak podivně klinkala, jakoby ji nemohl udržet na vychrtlém krku, hlava porouchané loutky se šklebem démona, cizí tvář, poznamenaná cizím utrpením, předcházejícím konci. Známý hlas na mne zavolal: „Paní doktorko! Říkal jsem vám, že už mne tady nikdy nevidíte. Chcete vědět, jak se to stalo? To si musíte tedy sednout,“ a přitáhl mi k sobě židli. Je to Jan, vždy hrdý, nepoddajný, nesmiřitelný, přece jen vůči někomu schopen přátelského gesta. Po jasných úvodních slovech začíná blábolit páté přes deváté, chtěl by mi všechno vypovědět, ale je toho příliš, slova ho zrazují, zamotává se do nich, myšlenky se rozbíhají, bloudíme spolu v příliš rozlehlém labyrintu, obtížně se orien-

tujeme, má to svou logiku, ale potřebujeme se dostat na pevné stanoviště, odkud bychom mohli přehlédnout celek, to ještě dnes nejde, vztah k matce, sexuální zkušenosti, plány do budoucnosti, zážitky z neznámé léčebny. Dal se do pití, je cynický a vulgární, blábolí jako opilý, připadá mi, že začínám blábolit i já, při návratu domů jsem nasedla do nesprávného autobusu, odvezl mne do zcela neznámých končin.

Byla to chyba, že jsem vyhověla opakovanému naléhání kolegyně, která se chtěla účastnit skupiny, přestože nikdy s psychotickými pacienty nepracovala - nebo právě proto. Už její údiv nad tím, že si nejprve musím vyžádat předběžný souhlas skupiny s návštěvou cizího účastníka mne měl varovat, svědčil o zcela jiném přístupu k věci. A pak skupina byla příliš početná, nesžitá, rozkývaná z původní rovnováhy příchodem nových členů, z nichž někteří nebyli ještě vyrovnáni s pobytem v léčebně. Stalo se. Hned po zahájení a uvítání dostala skupina nečekaný a nepříznivý spád. Moje kolegyně se uvedla jako expert, jako profesionál, který skupiny zažil - prý navštívila jako pozorovatel podobné skupiny - a dnes se přišla podívat, jak to dělá „fachmanka“; zadržela jsem dech a čekala, že ještě dodá „fachmanka na psychotiky“. Nedodala, ale i to vrchovatě stačilo, aby vzápětí povolil současně nejslabší a zároveň nejsilnější článek. Pochopila jsem, proč říkají Janovi jeho partnerky, že je jako tygr. Jeho útočnost, je-li zraněn, má nebezpečnou tvář, ohrožuje, svědčí o síle, která může zasadit smrtelnou ránu. Přivřel oči - snad, aby mu z nich opravdu nevyšlehly blesky - tělo jakoby se mu sevřelo napětím a vyrazil. Pak dopadaly na naše hlavy tvrdá slova jako krupobití. To, co bylo adresováno při přijetí úhlavním nepřátelům - psychiatrům, patřilo dnes i nám, mně: „Zkurvili jste nás, jediné účinky vašich léků jsou ty vedlejší, hubíte naše těla i duše, kdo vám dal na to právo, kdo vám dal takovou moc nad člověkem? Kdo se vás prosí o takovou pomoc?“ Ve skupině to začíná vřít, vzpamatovali se z prvního leknutí, ozývají se první hlasy pro i proti, někteří se rozpačitě usmívají, jiní upírají úzkostné pohledy na mne. Daří se mi zachovat klid. Na začátku každé nové Janovy hospitalizace zápasím s jeho agresí, ale tentokrát je to těžší, protože



jsem oslabena, označena svou krátkozrakou kolegyní jako „fachmanka“, ta, která se vyzná v manipulaci s lidmi, která je psychologickými manévry posunuje tam, kam chce ona, tam, kde je chce mít i celý ten nešťastný psychiatrický systém. Dovedla jsem se vcítit do Janova rozpoložení. Při jednom z minulých rozhovorů se mne ptal: „Jaký vy vůbec máte ke mně vztah, profesionální nebo osobní?“ Snažila jsem se mu vysvětlit, jak to chápu já, že profesionalita představuje pro mne umocnění a prohloubení toho základního lidského, osobního vztahu. „Tak to jste jiná než ostatní.“ Tehdy jsem se mu taková zdála. Oddechl si, duševně nemocný člověk potřebuje jistotu takového vztahu, cítil to tak, jen se ujišťoval. Dnes byl zrazen. Jak je jeho jistota křehká a zranitelná. Každou mou další akci napadá jako profesionální trik, naruší ji, zesměšní ji nebo si odejde dát několik šluků, aby se uklidnil, občas se mi podaří ulomit hroty vypjaté situaci humorným vyústěním, rozumným argumentem se nechám přesvědčit, povolím, někdy ho zaháním do úzkých, vyostřím rozpor mezi subjektivním a objektivním stanoviskem, zkusmo ho stavím do role chirurga, který ví, že mi hrozí zánět pobřišnice a smrt, nebude-li včas provedena operace slepého střeva. Já jsem pacientka, která operaci odmítá, chce zbavit bolesti, ale nechce se podrobit bolestivému zásahu. „Neoperoval bych vás, rozehnal bych vám to. Určitě bych vám to rozehnal“ - teď reaguje jako dítě, neudržím úsměv - „a kdybyste umřela, šel bych vám na pohřeb... kdybych měl čas,“ šaškuje, mluví vlastně o sobě, agrese vyprchává, ostatní se také smějí. Velká exhibice, hodinové napětí, dokazování, že nejsem taková fachmanka, jak se traduje, že on, Jan, určuje témata a způsob, jak se s nimi nakládá, exhibice před cizí terapeutkou skončila. Na závěr jsem dala chvíli meditace na téma „já a skupina“ - první vyhrkl Jan: „Robinson a Pátek“. Dlouhovlasý nováček Zbyněk se ptá, zda znám knížku „Vyhodíme ho z kola ven“, nepochopil pravidlo meditace, ale pochopil, co se tady dělo, spíše byl překvapen, že se to dělo - nějak jinak, zprvu odmítal do skupiny se jakkoli zapojit a dnes je nečekaně aktivní. Neostýchal se ani sdělit svůj osobní názor, stál sice na straně Jana, ale s důvěrou se na mne obracel ještě po skupině s řadou dotazů a chtěl znát můj názor, byl to takový volný,

přátelský rozhovor. Ze skupiny šly ženy kolem mne v hloučku jako kuřata kolem kvočny, Bohunka mne chytala za ruku a muži v malých skupinkách spolu tiše hovořili, kolegyně byla viditelně vyvedená z míry. Takového pacienta by vyloučila ze skupiny, narušuje celou práci, předem by si ho „prověřila“, ani by ho tam nevčlenila, jsem podle ní příliš tolerantní. Předem jsem si ho přece „prověřila“, „paní doktorko, budu moci přijít do skupiny?“, prověřuji si ho už pět let, hledá a hledám s ním, potřebuje, aby stál někdo při něm i v té fázi zoufalé vzpoury, aby ho někdo bral vážně a se vším všudy. Možná, že v této chvíli opravdu ubírá prostor druhým, možná ale, že je jejich zrcadlem a v příštích dnech bude přinášet řadu podnětů, důležitých pro ty ostatní spící nebo spoléhající na pomoc druhých, pro ty, co složili zbraně. „Tak takovou práci bych dělat nemohla,“ uzavřela kolegyně rozhovor. Nic jiného jsem slyšet nechtěla. Jen jsem se v duchu styděla za svůj původní program předvést jí skupinu v nejlepším světle, předvést jí, jak má šlapat, jak má být funkční, jak si na závěr každý přepočítá zisk a spokojeně půjde na oddělení.

Na ranním sedánku, kde společně probíráme nové příjmy, jsem náhle uslyšela jeho jméno. Trhlo to se mnou. „Ano, ano, je to ten váš pacient, Adam, dožaduje se vás, domnívá se, že vy jste ho postavila na nohy,“ laskavost s hořkými ostny nedůvěry v jinou moc než farmakoterapeutickou, znejistění, kryté zlehčující ironií. Primář referuje o bouřlivých okolnostech, které předcházely jeho přijetí. Na veřejné schůzi pedagogů se jako jediný postavil proti výstavbě raketových základen na našem území, následoval prudký konflikt s ředitelem, Adam se velmi rozrušil a propuklo znovu jeho šílenství více než šest let hluboce spící. Primář referuje o jeho těžkém stavu, nemluví, nejí, upadá do záchvatů bezvědomí, úzkostných raptů, agresivních obranných reakcí. Vnímám to jako z dálky, myšlenka stíhá myšlenku, vynořují se mi detaily našeho setkání, společného psychotherapeutického hledání, jeho krásného dopisu na rozloučenou, občasných zpráv, které jsem dostávala od jeho psychiatra nebo spolupacientů ze skupiny. Sledovala jsem jeho život, radovala se z toho, že se nevzdal, že našel novou životní orientaci, vrátil

se do svého povolání, dokonce se oženil a narodil se mu synáček. Po tom všem, co se s ním událo, to byl malý zázrak. Šest let byla pro mne vzpomínka na něho a několik dalších lidí ze skupin povzbuzením ve chvílích, kdy jsem propadala beznadějí a smutku nad osudy některých svých pacientů a nad svou bezmocností najít pro ně východisko. Adam - to byla moje radost, myšlenková opora, doklad smysluplnosti mého úsilí. I to musím ztratit, to je přímý zásah do srdce mé bytosti. Musím se vzchopit, čeká.

Ležel docela v rohu síťového lůžka, svlečený do půli těla, bez známek života, prý odmítá s kýmkoli mluvit. Oslovila jsem ho křestním jménem, okamžitě otočil hlavu, usmál se tak zářivě jako se vždycky usmíval, chytil mne za ruku a pak sice ztěžka, ale srozumitelně a souvisle hovořil spíše v duchu setkání dvou dobrých přátel po mnoha letech než jako výpověď pacienta terapeutovi. Spěchala jsem na vizitu a slíbila mu, že přijdu na delší rozhovor. Zneklidněl, začal překotně vstávat z postele, chtěl půjčit můj plášť, že půjde vizitu dělat se mnou, následoval mne ke dveřím, proklouzl kolem mne, marně jsem mu vysvětlovala, že to nejde, přitiskl se do rohu studeného schodiště a odmítal vrátit se na oddělení jako trucovité dítě. S pokřikem pro něho přiběhla sestra, energicky ho vtáhla dovnitř, vrhl na mne velmi nepřátelský pohled. Když mne volali z oddělení, zda bych ho mohla spolu se sestrou doprovodit na EEG vyšetření, už jsem ho našla ztuhlého do nehybnosti, se zavřenýma očima, v bezvědomí. Přenesli ho na nosítkách, snažila jsem se ho probudit, marně, připnuli mu „natáčky“, vytvořily mu na hlavě korunu, připomínala trnovou, tu tvář všichni známe, facies dolorosa. Chvíli po mém odchodu se probral, začal se bránit, výbuch agrese se stupňoval, museli mu nasadit svěrací kazajku a znovu zavřít do síťového lůžka. Zprvu na mé otázky nereagoval. „Věděl jste o tom, že jsem s vámi byla při EEG?“ Pokrčení ramen a zákmit lišáckého úsměvu, neuvěřitelné, tedy to nebylo bezvědomí?

Další den při vizitě byl opět ve špatném stavu, jen oči měl otevřené, zastřeným pohledem přejížděl od tváře ke tváři, pak se zastavil u mé, upřeně se mi díval do očí, nepohnul se mu ani sval, nahý, jak ho Pán Bůh stvořil, připomínal z piedestalu spad-

lou sochu Apollonovu. Stáli jsme na druhé straně sítě, pseudodůstojní, lapení a zapletení ve své nemohoucnosti, jakoby jsme i my pozvolna tuhli, my rozumní, povznesení nad takové nemoudré činy, kterými bychom mohli ohrozit svou duševní rovnováhu. Vlastně ne, právě proto, že on, Adam, je nemocný, snižuje se jeho sebeovládání a pod tlakem mesiášského komplexu jedná tak, jak jedná. Konečně jsme si to vysvětlili a vzchopili se k obřadnému odchodu, náhle na mne Adam šibalsky mrkl, bože, co je to za zoufalou hru?

„Vysmívám se jim, protože oni se vysmívají mně,“ vysvětloval mi druhý den a žádné ujišťování o opaku nepomohlo. Žádá sestru, aby mi předala klíček od „klece“, laskavě, ale neoblomně, manipuluje s námi se všemi někdy až sebezničujícím způsobem, ve všech svých projevech zůstává aristokratem, snad proto podléháme.

-- Připomíná mi moji milovanou Lízinku, náš legionář si ji přivezl z daleké Sibíře, měla v sobě ruskou šlechtičnu, i když byla z mlynářského rodu, ani dvaatřicet let života v psychiatrické léčebně ji nepřipravilo o lidskou důstojnost. --

Otevírám síť, riskuji „průšvih“ na oddělení, co když dojde k nějaké agresi, destrukci, útěku, nespolehám přece jen příliš na sílu slova? Ještě musím podstoupit jeden rituál, sundat zlatý řetízek, zlato je pro Adama symbol hříchu, připomínka mého dědičného hříchu, řetízek zapadl do kapsy bílého pláště, padla poslední přehrada. Začal se rozvíjet zcela volný rozhovor, kdy jeden naslouchá a druhý hovoří a naopak. Chvillemi se ujišťoval o mé blízkosti, držel moji ruku, hladil ji. Vyprávěl o svém smíření s otcem v den narození svého synáčka, dělil je světový názor, ale teprve v tento den mu mohl odpustit a podívat se jeho očima. Chce, abych zajela domů, přivezla manželku a syna, musí je vidět, dříve se z toho nedostane, chvíli se na mne zpytavě dívá, pak koriguje nepřiměřenost svého přání, žízní, chce, abych mu došla pro pramenitou vodu, pak se spokojí s hrnkem mléka, chce vědět, co bych se ptala, kdybych ho přijímala, zamítá moji odpověď, „nejprve se musíte zeptat, kdo jsem,“ pak chrlí údaje z občanského průkazu i se všemi čísly, sám si ověřuje svou identitu. „Lidé jsou tak lhostejní, nemohl jsem umlčet hlas svého svědomí, musel jsem to říci. Vlastně už dávno

nemám ve školství co dělat, byla to chyba se tam vracet, křičel jsem na ředitele, že je kašpar, na stěně mírová hesla a zároveň hlasuje pro raketové základny, musel jsem to říci.“

„Rozumím vám, člověk se někdy musí postavit, aby zachoval tvář sám před sebou, ale zároveň by měl umět odhadnout své síly, zda unese ty důsledky, někdy nesnáze, někdy utrpení.“  
„Já chci trpět, vždyť snáším všechno, co tady se mnou dělají, podívejte se na mé ruce.“ Ruce má zmodřené od infuzí.  
„Odmítáte jíst, vy chcete zemřít?“ Ztichl. „Ne, nebojte se, nechci se zabít jako Palach, to není cesta, chci probudit jen ty lhostejné lidi, už nesnesu kolem sebe všechnu tu lež.“

Promlouvám k němu, apeluji na jeho odpovědnost vůči vlastnímu duševnímu zdraví, vůči rodině, vůči životnímu úkolu, ale zní mi to na okraji toho síťového lůžka ploše, frázovitě, absurdně, jsou činy, které je nutno nazírat v jiné dimenzi, a tam vést hranici mezi bláznovstvím božím, bláznovstvím pro pravdu a bláznovstvím jako takovým je velice, velice těžké. Náhle mne začne vši silou k sobě přitahovat a rozpláče se usedavým pláčem jako malé dítě, snažím se ho uklidnit, svést rozhovor na reálnější rovinu, uzavíráme smlouvu, že se pokusí být klidný, jíst, přijímat léky, vzpamatoval se, zastyděl za svůj pláč: „Pláču jako baba, vy jste silnější než já.“

„Paní,“ ozve se tichounce, rozhlížím se po pokoji, všichni pacienti jsou stočeni pod svými příkrývkami ani nedutají, asi to všechno pozorují, pravděpodobně jsem se přeslechla. Pomohu Adamovi s oblékáním, převedu ho ze síťového lůžka k určené posteli mezi ostatní, trochu se napil mléka, uklidnil se, začíná se zase jakoby hroutit do sebe, ne, je jenom hodně vyčerpaný, rychle usíná.

„To jsem na vás volal já,“ zpod příkrývky vykukuje hlava střapatého klučiska, „budete si se mnou taky tak povídat jako s tím pánem? Sednete si taky ke mně na postel?“ Sedám si, ptám se ho, kde se tady vzal. „Přeložili mne z nemocnice, byli tam na mne zlí, tady je taková blondatá sestřička, moc se mi líbí, přijde za mnou? Budete u mne sedět tak dlouho jako u toho pána?“ Slibuji, že si udělám příští den čas, je po těžké autohavárii, opakuje stále totéž - byli na mne hrozně zlí, budete si se mnou dlouho povídat - a jako Adam usíná únavou.

I z ostatních lůžek se ozývá pravidelné oddechování, na tom neklidném příjmovém oddělení se rozhostilo ticho a klid, opatrně zavírám dveře, cítím prázdnotu a osamocenost.

Táhlé výkřiky, které zaznívají v nepravidelných intervalech z chronického pavilonu a po skončení každodenního ruchu na nádvoří léčebny ve ztichlém podvečeru vyvolávají věčný stesk lidského utrpení. Na obloze studeně září dorůstající měsíc a z pavilonů modravé hvězdy nočních světél. Myslím na Pavlíka, kde asi bloudí pod noční oblohou, nepochybně ještě bdí, právě v tuto dobu chodíval po kraji, čas od času sundal z ramennou svou kytaru a vybrnkával na ni nové písně. Slova i melodie se podobaly tažným ptákům, kteří se formují k odletu, chvílemi tvoří smysluplný obraz, chvílemi se jakoby rozlétávají do všech stran, duše se nemůže zachytit určitějšího obrysu. V jeho zpěvu nebylo cítit zrnko lži nebo přetvářky, nebyl vypočítaný na efekt. Právě tyto chvíle míval rád, i v době, kdy v léčebně stával u zamřížovaných oken ložnice a sledoval pohyb měsíce a padajícího listí a snil o svobodě, kterou si teď konečně vydobyl. Už je to třetí týden, co utekl, tolikrát už odtud utíkal a vždycky s takovou dětskou bezelstností usnul spánkem spravedlivých pod stromem v blízkosti domova nebo chrupal přímo ve své posteli, takže ho brzy našli a znovu za ním zaklapl zámek mužského příjmového oddělení naší léčebny.

Tentokrát se zdá, že už byl chytřejší. Asi se ztratil v krkonošské přírodě, kde znal každý kout, kde měl svá doupata a skrýše. Prochodil tenhle kraj křížem krážem, dokonce vždy určitý čas správcoval na několika chatách do té doby, než na sebe upozornil svým podivným chováním a ještě podivnějšími řečmi. Krkonošský Mesiáš. Ten náš poslední rozhovor - nevěděla jsem, že je poslední - byl zároveň prvním, kdy se Pavlík plně otevřel a souvisle mi vyprávěl svůj příběh. Ve skupině to byly vždy jen střípky, z nichž jsem musela pracně skládat mozaiku jeho putování, ale vyprávěl bez zábran, s důvěrou dítěte, s nefalšovaným údivem, co se to vlastně ve světě děje, čeho je účasten. Měl rád otce, který byl varhaníkem v místním kostelíčku, stával u varhan a šlapával měchy, učil se sám hrát, nořil se do těch kouzelných tónů, které ho unášely do nepoznaných

světů. Později se naučil i na flétnu a na kytaru a teď měl v plánu založit skupinu „Elixír“. Podle něho měla působit jako živá voda, křísící už mrtvé. Hrával občas i na skupinách, ty texty a melancholické melodie už asi nikdy nezachytím, byly poetické a procítěné, jak už jsem říkala, lovil je někde v hloubi duše a rozhazoval kolem sebe jako děti natrhané květy o Božím těle. Další a další, už se k nim nevracel, nepsal je, ani si je nepamatoval - o touze po svobodě, o životě v lásce, témata tolikrát omílaná, často až plynule rozžvýkávaná - z jeho úst však zněla neotřele a pravdivě.

Jednou při bohoslužbách se to stalo. Na kůru doprovázel na flétnu sborový zpěv a náhle byl pozvolna obklopován takovou podivnou září, přestával cítit půdu pod nohama, odložil flétnu a běžel dolů, poklekl, tváří se položil na chrámový koberec a plakal, protože věděl teď docela jasně, že on je ten Mesiáš, který má spasit lidi. Kde se vzal tu se vzal přiběhl jeho chundelatý pes Běda a štěkal a vysoko kolem něho skákal, poznal to, bylo to takové vzrušující a zároveň důstojné, jak ten Běda skákal, a když vstal, přicházel k němu pan farář s rozpřaženýma rukama a také to poznal. Pavlík vyšel pomalu z kostela a vydal se na svou pouť, cestou natrhal polní kvítí, to držel v jedné ruce a druhou napřahoval před sebe vstříc lidem, které potkával. Přišel k prasečnicku za vsí, odkud vycházela žena, vykřikla a dala se na útěk, i ona poznala, že je Mesiáš, došel až do města a v očích všech, které potkával, viděl stejný úžas a stejné poznání. Jak se zastavil u výkladní skříně, zrcadlily se v ní tváře dívek, které stály za ním a plakaly dojetím.

Byla to dlouhá pouť, došel až do Prahy, necítil únavu, nikdo mu nebránil, všichni věděli, co se děje. Zastavil se v jednom kině, právě se přetrhl film a zhasla všechna světla, zavolal silným hlasem „rodriguez“ nebo nějaké podobné slovo, sál se rozsvítil a film pokračoval dál, světla podél silnice naopak pod jeho upřeným pohledem zhasínala. Druhý den pokračoval v cestě na Hradčany, zastavil se na americkém vyslanectví, v jeho zahradách běhal neklidně v rozlehlé drátěné kleci veliký černý hafan, vlezl si k němu do klece, pes mu olizoval tvář, uklidnil se, ten pes, Pavlík si pak šel hrát s americkými dětmi, které si v zahradě házely s velkým barevným míčem,

a protože byl přece jen unaven, lehl si na bílou houpačku a houpal se a houpal, bylo mu nádherně, cítil mír v sobě i kolem sebe, děti se na něho smály, věděl, že ještě zbývá něco udělat pro druhé. Přišel nějaký mladý muž a laskavě ho upozornil, že má jít dál, i on věděl, že Pavlík není ještě u cíle, a proto se zvedl a pokračoval v cestě až do svatovítského chrámu. Tam teprve ukončil své putování. Musel udělat něco důležitého, čin, který bude korunovat tu dlouhou cestu - zařval, řval, až se jeho silným hlasem rozechvěly a zaplnily chrámové prostory: „Potřebujeme mír, nutně potřebujeme mír, mír v srdci.“ Cítil nepředstavitelné uvolnění, jakoby splnil důležité poslání. Už neví, kde ho chytili, někde na ulici, odvezli Mesiáše, zavřeli za mříže léčebny, ale to nevadí, splnil svůj úkol a odtud odejde, je přece svobodný člověk, vrátí se mezi lidi, potřebují ho, může dělat správce na horské chatě i cokoliv jiného, ale musí žít svobodně. A tak tedy Pavlík odešel a do dnešního dne ho nepřivezli zpět, listí už dávno spadlo, na horách asi leží sníh a v něm zanechává stopy jeden člověk, který hledá svobodu a mír v srdci pro sebe i pro ostatní.

# Na *hranici*

## Korespondence 1990 - 1994

### Votivní sen (běs)

viděl jsem svoji babičku  
jako šílenou stařenu  
s dlouhými, šedivými, neupravenými vlasy  
s vyceněnými vlčími špičáky  
pobíhající v jakési zamřížované jeskyni  
od jednoho konce mříže  
ke druhému  
v rozervaných černých šatech  
měl jsem ji políbit  
jako když jsem byl malým chlapcem  
strašně jsem se bál  
ale učinil jsem tak  
začala se mnou vážně a důstojně  
rozprávět  
a pak jsem pochopil  
odpuštění  
které jsem hledal u ní  
a odpuštění mého vlastního šílenství  
které hledám  
sám v sobě

J. K. duben 95

Vážená paní doktorko!

Píšu Vám, jak jsem slíbil. Neubráním se, abych nezačal říkankou, kterou jsme si říkali jako malé děti. Byla asi následující: Blázen, blázen ten má taky nohy na zem. Tak tedy, jak má nohy na zem. Když jsem byl malým chlapcem, chodilo jich po Boleslavi několik. Blázni - nazývám je tak, jak jim říkali všichni. Především to byl Hrníček, neurčitého věku, stále ostríhaný na ježka, který měl rád zvířata. Chodil na drobné nákupy a zastavoval se u každých vrátek, kde měli psa, a zpíval mu. To ještě jezdili koně, ty hladil a zpíval jim také. Jeho nejčastější píseň byla Ave Maria. Nikdy nikomu neublížoval a při svojí potřebě způsobně čůral na kanály. Pak mu zemřela maminka, která se o něj starala a dali ho do ústavu. Potom to byla Cikorka, stará žena, oblečená věčně v černém, jako plačka, s fialovou skvrnou ve tváři. Když na ni zakřičeli její přezdívkou, dokázala hodit nůž anebo vidličku v bufetu, kam chodila jíst. Jinak házela kamení. Potom to byl Vráta s ochrnutou rukou, který druhou každému salutoval. Ale dokázal s ní i praštit znenadání přes rameno zezadu a lekat lidi. Pak prý kazil děti a dali ho také do ústavu. Těch postav a postaviček bylo více a těch dětí, co se jim posmívaly, hodně a i já jsem byl mezi nimi. To jsem tenkrát netušil, že se směji lidské bídě, lidské tragédii a především jednou sobě samému.

Kolikrát jsem si říkal, kdybych dokázal napsat nějaké řádky o těch lidských kalváriích, věnoval bych je památce těch, kteří nedošli na konec cesty. Otovi Pavlovi, mým známým Františkovi P., Mirkovi H., našim společným známým Pavlovi P. a Ivaně T., kteří svůj kříž nedokázali už nést dál. Tak tedy, jak použil Ota Pavel Gogolovo - Jak jsem se zbláznil, jak jsem se zbláznil já a ti ostatní. Při svých vzpomínkách se vracím k věcem a událostem posledním a pak až k těm prvotním. (Jako v těch psychoterapeutických deníčkách, pište a my vám v tom vyčteme příčinu vašeho počínání.) Už vlastně nevím, kolik se známe let, někdy mi připadá deset let jako týden, ale i opačně týden jako deset let. Tenkrát před čtrnácti lety, myslím, že to je tak přibližně, jsme se sešli poprvé. Já při osmé hospitalizaci, kdy jsem v manii, psychóze zdemoloval zařízení v dílně. Rozbil několik ta-

bulek oken a vyhazoval věci ven. Přivezl mne sanitkou můj mistr, který si s oprávněným strachem sundal a schoval své drahé brýle. Myslím, že jsme se měli oba rádi, ještě mi půjčil cestou stovku, tu jsem si schoval do špinavé ponožky, pak mne donutili ponožky sundat a sebrali mi ji. Ale měl jsem ještě jednu - v kapse u trenýrek, a jemu bych v životě brýle nerozbil. Ale to jsou blbosti. A pak si člověk začne uvědomovat, že není ani Ježíš, jak napsal O.P., ani tím, co se domníval, ani věci nejsou tak, jak je viděl, že je jenom ubohý blázen. A tak se k němu i ve většině chovají. Pak jsem šel poprvé po všech těch hospitalizacích k Vám a poprvé jsem se seznámil s tím, co je psychoterapie. Tenkrát jste měla svoje působiště v malinkaté místnosti pod střechou budovy Diagnostického jádra, později přibyla ještě jedna o něco větší místnost, kde se scházely skupiny. Kolikrát jsem si říkal, když jsem šel po těch schodech za Vámi, že to je jediné místo a Vy jediná osoba, kde je člověk brán, ne jako blázen, ale s účastí a pochopením a kde si připadá normálně bez přezírání, ústrků, nepochopení a ponižování. Kde nejsou výmluvy na nedostatek času. Kde nikdo neříká, já si vás nechám zavolat později. A to jsme si říkali všichni, když jsme na můstku za budovou vždycky čekali na začátek. A pro mne to byly první hovory s psychologem a vlastně první sebe-poznávání a pak vzácná příležitost se seznámit s Vámi. Proto jsem také přišel po sedmi letech, kdy jste zakládali klub a Vaše jméno bylo první na pozvánce v podpisech.

Ale to předbíhám, budu se snažit Vám vyprávět to, co jsem říkal tenkrát. V jednom z posledních rozhovorů jste mi řekla, jste opotřebovaný, Jardo! A připomněla jste mi tím Otu Pavla, který ve svých vzpomínkách napsal, jak po měsících pobytu na psychiatrii, při telefonickém rozhovoru mu řekl jeho kamarád: Co chceš, jseš starej! Byl to sportovec, takže to musel vědět. Tak tedy, jak jsou nohy na zem, proč jsou opotřebované a staré. A asi i o tom, jaké měl životní krédo jeden z mých známých, o kterém Vám napíši jeho životní příběh. - Když se mi dostane do rukou zlato, promění se mi v rukách v hovno!

J. K.

12. 4. 1990

*Milý Jardo,*

*cítím z Vašich řádků potřebu zrekapitulovat svůj život, nějak si ho zpřehlednit, zmapovat ještě nezmapované, najít klíč k těm zasutým vrátkám, které vedou do zahrady, plné jasu pravdivého poznání. Jsme oba v této chvíli ve velmi podobné situaci. Vy jste se rozhodl odejít do invalidního důchodu, protože Vaše duše je už unavená tím celoživotním zápasem a neunáší nároky a tlak velkých současných změn v celé naší společnosti (tu „opotřebenost“, o které jste psal, jste vytrhl nějak z kontextu naší rozmluvy, a tak to dostalo trochu „faleš“). Já osobně se už blížím k přirozené hranici stáří a nestačím plnit své povinnosti rodinné - kterých není málo - spolu s vyčerpávajícím povoláním, které vyžaduje být plně k dispozici vám všem. Jednou ale ta chvíle musela přijít a moc jsem se jí bála. Proto zůstávám alespoň v pravidelném spojení jednou týdně s léčebnou, denním sanatoriem a hlavně a především s vámi všemi, kterých je nepřehledná řada a které jsem si tolik zamilovala. Někdy si říkám, jestli nebudete chybět více vy mně než já vám. To, co jsem mezi vámi a s vámi prožila, bylo tak silné a tak hluboce utvářelo sedmnáct let mého života, že mám podobně jako Vy potřebu rekapitulovat, vnést ještě více světla do těch zastíněných a nedostatečně konturovaných krajin, rozšířit hranice našeho omezeného poznání nejen pro poznání samé, ale proto, aby bylo všem vám více pomůženo.*

*Kolikrát při společných rozhovorech v rámci psychoterapie jsem měla takový intenzivní pocit u některých lidí, že už jsme tak blizoučko, ještě jen krok a objevíme ten „pravý lék“, to „pravé slovo“ nebo překročíme tu poslední překážku a staneme na pevné půdě, odkud bude možno pokračovat bez ohrožení dalším pádem do propasti. Byl to okamžik jakéhosi zvláštního vytržení, kdy člověk jakoby sahá po nějakém vzácném ovoci a když už se ho téměř dotkne - zmizí. Ani fata morgana, ani halucinace - jen obraz, vyjadřující tušení, ale narážející na hranice možností jednotlivce, snad na hranice možností lidských obecně.*

*K těmto lidem jste patřil právě i Vy. Z našeho prvního setkání před čtrnácti lety mně uvízla v paměti jen Vaše tvář a zvláště*

*pak nápadně modré oči, v nichž se mísila zpytavost s dětským očekáváním, úzkost a smutek s takovými jiskřičkami žertovného humoru. A hlavně otázky. Kládl jste mi otázky celá ta léta, otázky, vystřelující z chapadel nekonečných a šírajících pochybností. Kolikrát jsem Vám říkala, že Jste se měl jmenovat Tomáš. A není to podivné, že o tomto jménu se uvažovalo při Vašem narození, i když možná spíše proto, že to byl zároveň den narození TGM? A navíc jistě ne náhodou jste tak pojmenoval svého syna. Rozumět tomu by si vyžádalo zvláštní kapitolu.*

*Z toho prvního setkání ještě zůstal zajímavý doklad, Váš první obrázek. Spíše barevné schéma, vyjadřující potřebu jakéhosi zpřehlednění, systému, řádu v dimenzi života a smrti. Smrt Vás fascinovala (London). Přes mé přechodné zoufalství nad osudy lidí, s nimiž jsem byla v každodenním styku, jsem v podstatě nikdy nerezignovala a jako ten mravenec jsem se snažila unést břemeno, které bylo těžší, než byly mé síly. Jen tehdy, když někdo z mých bývalých nebo dokonce současných pacientů dobrovolně odešel ze života, jsem klesala. Ta silná slova musím použít, protože odpovídají skutečnosti. Těch několik lidí (naštěstí jich bylo v mé sedmnáctileté praxi v léčebně opravdu málo, když nepočítám sebevražedné pokusy, a ty, kteří nebyli v mé péči) se zřetězují před mýma očima ve výstražné memento, připomínající, že člověk není pánem lidských osudů i kdyby se jakkoli snažil. Mnoho z lidských pohnutek a hloubek utrpení nám zůstává skryto, a proto každý zásah do života druhého musí být veden velkou odpovědností, ohleduplností, citlivostí a pokorou. Dotkl jste se svým dopisem nejbolavějšího místa, ke kterému se ještě jednou vrátím zcela konkrétně. Pamatuji se, že bezprostředně po jedné takové zprávě o sebevraždě ženy ze skupiny za mnou přišel právě přijatý pacient ve velmi špatném stavu. Já sama jsem se chvěla po celém těle, nedalo se to ovládnout, nejpatrnější to bylo na ruku. Uprostřed rozhovoru, který se týkal jeho aktuálních problémů, položil svou ruku na moji a řekl: „Uklidněte se, já vím, že to máte taky těžké, nebudu Vás teď zatěžovat svými problémy. Až zítra.“ Role se dočasně obrátily, nic jsme si nevysvětlovali, ale prohloubila se naše lidská vzájemnost, na níž jsme založili celou další spolupráci.*

*D. K.*

Vážená paní doktorko!

Pocit, který jste častokrát měla, jsem měl také a vyprávěl jsem Vám myslím o něm jednou, když jsme šli spolu tou alejí, která mne pronásleduje i ve snech. Byl to pocit překročení jakési meze, kdy člověk pochopí podstatu sebe, ostatních, smysl lidského počínání a smysl života vůbec. Ale, jak bylo někým řečeno: mnozí moudří mužové si rozbili čela svých hlav o zdi cel. Tenkrát mne přitom stále provázel nějaký složitý grafický (schematický) obrazec, snad atomu, nevím, který se mi stále zjevoval, když jsem zavřel oči, svými červenými a modrými kružnicemi. To se ale probůh nepovažuji vůbec za moudrého muže, myslím to k té podstatě hledání. Zdálo se mi, že by stačilo udělat jen maličký krůček, který ale právě nikdy nedokážeme. Slyšel jsem vyprávět jednu moudrou ženu pověst z indické mytologie o tom, jak se bohové radili, kam ukrýt tajemství člověka, zda na nejvyšší hory, na Himaláje, či na dno nejhlubšího oceánu, ale všude, že by je člověk dokázal najít. Jak je zrazovala bohyně Kálí, až nakonec poradila, ukryjme je do nitra člověka samého a tam je nikdy nenajde.

A přesto, kolik moudrých lidí se je pokoušelo hledat, jako J.A.Komenský, ze kterého toho tak málo znám. Něco málo mně uvízlo z jeho myšlenek - např. nikdy nic člověk nevyřeší se zbraní proti druhému člověku, proti přírodě; rodina je základ státu (což věděl poněkud dříve než K. Marx), jen vyšší vzdělanost a tolerancí lze něčeho dosíci. Jeho Informatorium školy mateřské, teorie o utváření osobnosti člověka, Brána jazyků otevřená a v neposlední řadě Labyrint světa, který se nás patrně týká nejvíce. A ten klíč je ukryt hluboko niterně v nás tak asi, jak napsal Alexej Tolstoj ve Zlatém klíčku obrazně. Hlídala jej staletá želva Tortila na nejhlubším dně rybníka a byl to klíček od nejkrásnějšího divadla. Kolik moudrosti je skryto v pohádce o dřevěném panáčkovi. A kolik už toho bylo naukládáno v jiných příbězích. Nevím, třeba u nás se nemusí Odyseus jmenovat Odyseus, ale Švanda dudák a trpělivá Penelopa Dorotka. Nebo pohádka o Plaváčkovi je vlastně v jádru biblický příběh Mojžíše. Jak zpíval Voskovec s Werichem, sedte na židli, čtete bibli, tam to všechno je. A ono to tam skutečně je. Karel

Čapek v jednom ze svých článků píše, když oponoval jakémusi soudruhovi, znáte něco dokonalejšího, než je desatero přikázání Božích? Ale lidé zapomněli, nebo nechtějí vědět, všechny moudré zásady byly už vytýčeny, nezbyvá než je dodržovat. A my to stále neumíme a staletí to bude trvat než se to naučíme, jsme-li toho vůbec schopni. Tisíciletí se utvářely v nás věci, které staré indické mytologie vidí jako boj dobra se zlem a záleží jen na tom, kam se člověk přikloní. Tak jako vytvořil velký barokní umělec Matyáš Braun alegorii ctností a neřestí. V lapidáriu, kde jsou uchovány originály, poletoval uprostřed léta motýl ze sochy na sochu křížovou cestou; říkal jsem si, že jsem svědkem čehosi, co celý život nezapomenu.

A proto si dovolím i já alegorii, ten klíč je prastarý a není potřeba ho vyměnit, je potřeba vyměnit zámek. Proto nelze udělat ten jeden malý krok, je potřeba udělat stovky a tisíce kroků zpátky a pak ten jeden krok.

Dnes jsem se dozvěděl, že zemřela Anežka, údajně na prasknutí cévky v mozku. Ta pokorná Anežka, která malovala srdce s květinami, z nichž jedna připomíná pomněnku. Když jste mi tu bílou placku s jejími malůvkami dávala, coby odměnu za věrnost klubu, řekl jsem Vám, že to připomíná americké vyznamenání za zranění. Řekla jste mi: „Tak to berte tak - za zranění.“ Purpurové srdce. Ta placka přede mnou leží už měsíce na stolku, takže já za chvíli zapálím svíci za pokornou Anežku, kterou jsem se snažil potěšit, když jsem ji potkával, rozptýlit alespoň pár slovy; která unikala do svého světa a bylo vidět, jaké jí působí potíže ta krátká rozmluva; museli jsme ji vždycky brzy ukončit. Chodila sama při svých vycházkách. Snad ti dá Bůh, Anežko, krásný věčný život za Tvé pozemské trápení. Někdy si říkám, že tu korespondenci s Vámi, v níž jsem chtěl zachytit své zkušenosti s psychiatrií, ani nedopíši, že nebudu mít dostatek sil vracet se ve vzpomínkách k nejhorším chvílím svého života. Ale jak je řečeno, každému, což jeho jest. A jak nějak pravili staří kronikáři, abychom svědectví svého času zanechali.

Váš J. K.

*Milý Jardo,*

*odpovídám se zpožděním. To předvolební šílení není zrovna klima, v němž by se člověk mohl koncentrovat na vážnou problematiku, která poznamenala a poznamenává životy nás obou, ať už z různých hledisek. Četl jste esej Heleny Klímové „Čas rozpočítadel“ v LN? Toho usebrání v klidu a samotě je nám všem zapotřebí. Vzpomněla jsem si, jak nás se svým manželem Ivanem navštívili před lety v klubu. Umí říci pravé slovo v pravou chvíli a překrásně zpívat. Už se těším do Ouče. Také si tam zazpíváme kolem táboráku a trochu vydýcháme v té boží přírodě, vzdálení labyrintu světa.*

*Zaujala mne Vaše myšlenka o pokoře. Málo je mezi námi lidmi těch skutečně pokorných srdcem. Anežku jsem měla ráda podobně jako Vy. Její lidský osud mne hluboce dojímal. Byla to žena s bohatým vnitřním životem, inteligentní a nadaná. Její mimořádná citlivost způsobila, že byla silně poznamenána neradostným životem v rozvrácené rodině. I když to jistě nelze označit jako jedinou příčinu jejího vážného psychického onemocnění. Veliká touha a snaha vybudovat dobrou rodinu vlastní, jako určité vyrovnání dětského prožitku, se jí zborčila pod rukama. Odchod manžela byl tou poslední ranou, kterou už prostě nevydržela. Říkám poslední, protože duševní zhroucení předcházelo.*

*Stále nezodpovězená otázka, proč právě já? Nepřijetí utrpení, vzpoura proti němu je pochopitelnou a obecnou reakcí, obranou, která vrhá člověka do šířivé deprese, která se může stát neprolomitelnou. Znemožňuje člověku probolet se ke skutečné pokoře. Deprese zmrazuje. Uzavírá v člověku všechny křivdy a zklamání, neuspokojenou, protože nerealizovatelnou potřebu prezentovat se přiměřeně ve světě. Deprese je zoufalá obrana sebetrestajícího charakteru, která často vyústí až do sebezničení. Agrese proti sobě samému. Nic se mi nedaří, všechno se hroutí, za něco pykám, já jsem vinen. Nedá se to snést, není východiska. (Pro přesnost mluvím o jedné z forem deprese, s níž se ve své praxi nejčastěji setkávám.) Pokora je dimenze duchovní, která přesahuje, protože akceptuje, osobní úděl. Vůbec to neznamena pasivitu, ale vědomí, že s tím, co mi bylo dáno, musím být s omezenými silami hospodařit a naplňovat to smyslem. Vědomí, že poslední věci člověka jsou zahaleny*

*tajemstvím, že nejsme pány nad životem a smrtí, a přesto nám byla dána velká odpovědnost. Pokora vrací člověku naději. A. to vzdala na půl cestě, nebo ji to přemohlo, nebo nebyl v krizové chvíli nikdo, kdo by ji podepřel. Chtělo by se mi říci: buď jí země lehká, lehčí než byl kříž, který nesla. A zapalte tu svíčku, za ni a za všechny ty, kteří předčasně odešli z našeho kruhu. Však se jednou setkáme.*

*Milý Jardo, pokud Vám je zatěžko vracet se k minulosti, tak obraťte svůj zrak k přítomnosti a nejbližším budoucím dnům. Máme teď dost látky k přemýšlení, co bude s naším Klubkem, s naší komunitou dál.*

*Víte, že utekl zase Pavlík? Potřinácté. Pročtěte si malý medailon, který jsem o něm napsala ve Zprávě odjinud, a buďte dobré myslí, přece jen se před námi otevírají nové prostory a nové možnosti.*

*Srdečně zdravím*

*D. K.*

*Vážená paní doktorko!*

*Slíbil jsem, že napíši minulý týden, ale ten čas voleb propojený ještě se zvýšenou sluneční aktivitou mi přinesl tolik nervozity, že jsem to nedokázal. Když jsem se nevrátil do Ouče, k našemu společenství, abych se příliš nevymlouval, protože mi tam byla příliš velká zima a stačil jsem nastydnout a v ten čtvrtek mne bolela hlava a krční páteř, ale hlavně proto, že jsem odvykl za ten rok lidem a ta samota na mne stačila dost zapůsobit. Přemýšlel jsem o těch dvou dnech a vzpomínal na vás všechny. Což vám nebylo ale nic platné, jak mi řekla Jana. Vzpomínal jsem také na to, jak jsem řekl před lety Vašemu manželovi, že jedny z posledních slov Simona Bolívara krátce před smrtí byla slova řečená v hořkosti a zklamání: Na světě byli tři velcí blázni, Ježíš Kristus, Don Quijote a já, Simon Bolívar. A že jsem měl říci po letech: Opak je pravdou, blázni byli jejich současníci a všichni pozdější, kteří je nepochopili. Také jsem řekl Vám, po několikáté, že jste žena, která na mne v životě nejvíce zapůsobila k rozvinutí kladného myšlení a vlastností, pokud nějaké mám. Ale to, co jsme mohli a cítili, jsme*

*o Vás napsali v Mostech. Tak mi nezbyvá než ještě jednou říci společně s někým - na světě se málokdy setkáváme s anděli - ale já měl to štěstí, že jsem se potkal. Když jste za mnou chodila při mém posledním pobytu v léčebně, jestli si vzpomínáte, řekl mi jeden z pacientů, jestli jste moje matka. A tak, když Vám někdy říkám Matko představená, žertem míněno je to patrně jen napůl. Tak rád bych přijal tu nabídku řádu Anglických panen, o které jste mluvila, alespoň krátce a letmo se dotknul toho, co mají Rusové ve jménech Věra, Ljuba a Naděžda, té víry, lásky a naděje. Ale ta má chátrající tělesná schránka a mé neřesti a další mi v tom zabraňuje. Také jsem vzpomínal na to, co se snažil Zdeněk předložit v diskusi, že společnost by měla vlastně splácet těm lidem, kteří jsou takhle psychicky postiženi a u toho mne napadlo, že je zřejmě na světě málo divadelních a cirkusových škol, tím i klaunů a šašků, a je to kompenzováno tímto způsobem. Pak by byl patřičný honorář na místě. Ačkoliv nás určité historické a časové epochy přesvědčují o opaku. Když jste mi řekla, že Dimitrije odvezli někam na Červený Dvůr, často na něj vzpomínám - to ostatně i předtím. Při našem seznámení, při mém posledním pobytu v léčebně, bylo to v kuřárně, honosně zvané chodbičce záchoda, mi řekl, jestli se s ním nechci bavit. Když jsem řekl proč ne, řekl, ale já jsem obyčejnej Rusák. Na to jsem mu řekl, že barva kůže a národnost nehraje roli. Tak jsme se bavili a nebavili, jak řekl on, že když se mi nebude chtít mluvit, bude luštit křížovky, na kterých se naučil česky. Je to jeden z nejcitlivějších lidí, které jsem v životě potkal, když jsme se jednou bavili o Vonnegutových Jatkách číslo 5, naskočila mu husí kůže. Přitom člověk, který má fyzické předpoklady prát se s medvědem, s kterým ostatně tento nešťastný národ ztotožňují, člověk s vysokoškolským vzděláním, který má hluboce rád svého syna - a pak přichází ten zádrhel s několika pokusy o sebevraždu, sklony k pití. Dovede dělat krásné nože a dýky, vyřezávat nádherné věci ze dřeva, malovat. Pochází od města Tuly, kde je staletá zbojařská tradice. Ale já nejsem osoba povoláná vynášet soud. Jednou mi řekl dr. M., že jsem jako svědomí světa, ale já nejsem svědomí světa, jenom sama sebe, a i tak to pomalu nedovedu unést.*

Pavlíkův příběh mi připomněl jednu věc. Když jsem četl jednu z buddhistických knih, bylo tam, že každý je Buddha, nerozuměl jsem tomu, nelíbilo se mi to. Ta vize, že člověk je Ježíš Kristus. Když jsme spolu jednou navštívili Petra na příjmovém oddělení, byl tam také Honza, z jeho šíleného křiku „já vím prokazatelně, že jsem Ježíš Kristus...“ bylo možno vycítit hrozný strach o vlastní život. Žádal Vás, abyste ho spojila s americkým velvyslanectvím. „Nezabijou mne tady, paní doktorko?“ I Ota Pavel píše o té vizi Krista, když šel bosý v Alpách, ve sněhu, ale pak, když si člověk uvědomí po injekcích a práškách v blázinci, že není Kristus, ale jen ubohý blázen. Přečetl jsem si ten medailon o Pavlíkovi. Kde se bere a bralo v tolika nešťastných lidech to, že chtějí odčínovat viny svoje a druhých, hledat mír a spásu pro svět.

Tenhle příběh mi vyprávěl asi před šestadvaceti lety Michal. Byl o tom, jak se vyučil před druhou světovou válkou v Budapešti pekařem, jak se snažil a dřel, aby si založil vlastní pekárnu. Pak se mu to povedlo, oženil se, vzal si krásnou ženu. Přežil válku, z Pešti uměl maďarsky, za války se naučil německy a v roce 1948 mu pekárnu znárodnili, ale nechali ho dělat správce. Bylo to na vesnici blízko Bratislavy. Jednou si ho zavolali na národní výbor, že na něj mají udání, že peče načerno a obohacuje se. Pohádal se tam, bylo to pro pár známých, jako koláče na svatbu a podobně, a řekl jim, že to nikterak netajil. Jako jiní, kteří zabíjejí prasata načerno a kradou obilí a ohánějí se komunismem. Dali mu u soudu urážku veřejného činitele a rozkrádání národního majetku a šel poprvé do vězení. Když se vrátil, mezitím dělala správce jeho žena, upozorňovali ho jeho známí na to, že žije příliš nákladně a často jezdí do Bratislavy. Bral to jako, že byl ve vězení, že je mladá, a snažil se to omlouvat. Jednou mu řekla, že jede do Bratislavy k zubaři a přijela za tři dny. Mezitím byla v té vesnici nějaká slavnost a starší holčička, měli spolu dvě dcerky, chtěla jít. Strojil ji do národního kroje, jak byl nervozní, nemohl uvázat všechny ty pentličky a ustrojil ji. Holčička plakala a on ji uhodil, to si vyčítal ještě po letech. Jenže po příjezdu zmlátil i svou ženu, protože si říkal, že už to dál nejde. Rozvedli se a on se rozhodl, že uteče do Ameriky, když vlastně o všechno přišel, měl tam

příbuzné v Chicagu. Z poloviny majetku, o který se rozdělili za dům a věci, které prodal, vyměnil peníze na černém trhu v Bratislavě, říkal že měl přes tři tisíce dolarů a forinty a utekl do Maďarska. Bylo to v roce 1956 tak zvané Maďarské kontrarevoluce, všude už byli Rusové a hlídky po nádražích a silničních uzlech. Vyprávěl, jak si ve vlaku vytipoval lidi, ke kterým cítil důvěru, a ptal se, kde jsou kontroly, kde se má přesedat a říkal jim, že utíká. A že se ani jednou nezklamal, dojel až na hranice Jugoslávie, která brala maďarské uprchlíky - „a tam já blbec řekl, při vyšetřování, že jsem Slovák“. Jugoslávský důstojník, kterému vyprávěl svůj příběh a který ho měl vrátit československým úřadům, mu řekl: Jedinou věc, kterou pro Vás mohu udělat, že Vás vrátím na maďarské hranice. A odvezl ho džípem zpátky a koukal, jak přechází. Pak přejel Maďarsko na rakouskou hranici, tam ležel v lese dva dny a pozoroval střídání stráží a nakonec ho stejně ruský voják chytil. Dával mu všechny dolary a forinty, aby ho pustil, snažil se ho přemlouvat, nevzal si je a skončilo to ve vězení, tentokrát na více let. Když se vrátil podruhé z vězení, neměl už vůbec nic, jenom starou maminku, za kterou nemohl chodit, která mu řekla Michálku, prosím tě, nechod' za mnou, kdykoliv přijdeš, přijede kriminálka a chtějí po mně vědět, co jsi mluvil, co jsi chtěl. Tak odešel ze Slovenska, někam k Ústí nad Labem. Tam bydlel na svobodárně a jednou při slabé chvíli si podřezal žíly. Když nemohl vykrvácet, šel na OÚNZ, odkud ho odvezli do Kosmonos. A tam jsme se seznámili, on měl zavázané ruce a já krk. Léčil se tak asi rok, dneska nevím vlastně z čeho, když ho pouštěli v létě na dva dny na vycházky, chodil spát na louku k lesu pod Chlumem do kopky sena a poslouchal cikády a ležel a pozoroval na obloze ptáky. Když ho chtěli propustit, poprosil primáře H., aby ho tam nechali, že nemá kam jít. Tak si ho tam nechali, dělal závozníka na starém nákladáku, který věčně opravovali, a, jak říkal, na stará kolena se přiučil něco z aut. A pak ho vítr někam odvál, dneska už asi hodně daleko. Ahoj, Michale! A při psaní Tvého příběhu mne Bůh ví proč napadla slova písničky - stále je třeba začínat znova a nenechat se odradit... Anebo - takhle se nedá žít!

J. K.

Praha, 28. 6. 1990

Milý Jardo,

postrádali jsme Vás. Bylo to prvně, kdy jste opustil naše týdenní komunitní soustředění a přestože jsme Vás vyhlíželi, nevrátil jste se. Vidím teď nebezpečí v tom, že se stáhnete opět do ulity, do sociální izolace. Nejste nucen už každodenně překonávat běžné životní překážky, jako je pravidelné ranní vstávání, odchod do zaměstnání, potýkání se s nespočty žabomyšmi i principiálními problémy lidského soužití a spolupráce. A to otužuje, i když to bylo pro Vás náročnější než pro většinu ostatních. Už Vás slyším, jak namítáte, že se přece nelze porozumět s těmi, kteří se porozumět nechtějí nebo ani nemohou, že jste už vyčerpaný bojem s lidskou hloupostí a zlobou. A přece dovedete být blízky i těm nejubožejším, které jste potkal při svých pobytech na psychiatrii. Není to tedy jen „modrá krev“, která koluje ve vašich žilách, ale i rytířské srdce, které Jste znázornil na svém erbu. Víím, že i v samotě může člověk žít bohatým životem, může to prospět i jeho tvorbě, ale útěk od lidí by měl otěhotnět potřebou návratu, jinak se člověk vystavuje riziku, že ho vtáhne „černá díra“ nebytí. Nejvíce mne zaujalo Vaše opětovné sledování fatální linie Vašeho rodu po meči, kterou jste stále fascinován podobně jako smrtí. Nezahojená rána jen přechodně se zacelující, aby se při sebe-menším doteku opět otevřela. A přece jsem přesvědčená, že jste došel ve svém životě tak daleko, že máte předpoklady přesáhnout osudy svých předků, transformovat tu osudovou linii a najít smíření a klid. I Váš syn je takovým příslibem. Přes svou citlivost se jeví jako odolnější a jeho postoje dávají tušit už profilovanou osobnost. Víím, jak ho milujete, jak toužíte po tom, aby v něm byly „runy a kletby“ překonány, a nevím, zda si uvědomujete, že už Vy sám svým životním zápasem, pokud ho nevzdáte, jste překročil ten mantinel. Víím o řadě lidí, které máte upřímně rád a víím také o mnoha lidech, kteří mají rádi Vás a potřebují Vás. A Vaše výhrůžky, že až odejdu, odejdete také, mne opravdu skličují. Patříte mezi ty, na něž jsem spoléhala, že ponесou tu pochodeň dál, že budou udržovat a rozvíjet ducha našeho společenství. Jinak by bylo všechno marné.

Teď k Vašemu dopisu. To mesiášské téma vystupuje

do popředí u mnoha těch, kteří se dostali do duševního stavu, charakterizovaného jako „zmatení mysli“. Není to náhodou. Identifikace s duševním utrpením člověka, který je nepochopen druhými, zrazen a nevinný nespravedlivě odsouzen k potupné smrti na kříži, k nebytí - to je mi více než srozumitelné. Ježíš Kristus se nabízí jako ideální postava, s níž se lze ztotožnit. V té chvíli je osobní utrpení snesitelnější, ale hlavně tato postava je dějinami a lidmi v nich slyšena, respektována, respektována jako bohočlověk, překračující hranici naší pomíjitelnosti, znovu se rodící, vítězí nad smrtí. Kde jinde by měl člověk v tak mezí situaci, jako je zesílení, hledat naději? Je to tedy téma smrti a jejího překonání, vzkříšení, znovuzrození. Právě ve stavu „zmatení mysli“ je zesílená potřeba zachytit se nějaké smysluplné struktury, která by vrátila šířavému niternému chaosu řád a našla východisko. Diagnostický šuplíček „megalomanie“ vidím jako zplošťující popis.

Dimitrij, Váš přítel, se opravdu léčí v jedné z nejlepších protialkoholních léčeben. Doporučila jsem ho tam - to bylo to málo, co jsem mohla pro něho udělat. Chtěla bych věřit, že mu to pomůže, ale jeho duše je nějak podlomená. Nikdy jsem ho blíže nepoznala, nebyl mým pacientem, i když mne sám vyhledal. V podstatě je plachý a velmi uzavřený. Tehdy před lety tiše zatukal na dveře mé pracovny. Jak víte, zůstávala jsem na pracovišti do večerních hodin - dveře otevřené, z principu, aby mohl přijít každý, kdo potřeboval právě v tu chvíli druhého člověka. Mnoho lidí toho využívalo. Přijít za někým z lékařů z vlastní vůle a být vítán bylo v naší léčebně vždycky vzácné.

Pamatuji si, že bylo už šero, asi to byl podzim, kdy v těchto místech bylo dvojnásob teskno na duši. Nápadně slušně se představil a zdvořile se dotazoval, zda je to pravda, že mám na pásku Ježíš Kristus Super Star, zda by si to mohl poslechnout. Byl tehdy na protialkoholním oddělení a vracel se z vycházky. Nabídl mi také, že pokud budeme potřebovat na našem oddělení něco upravit nebo opravit, třeba zasklít obrázky, zkrátka jakoukoli řemeslnou práci, je nám vždy ochoten pomoci - a opravdu slib dodržel. Pracoval tiše, beze slov, takový milý hoch s melancholickými očima. Stále jsem cítila, že mi chce něco důležitého sdělit, i když udržoval sporý rozhovor na zcela

banální rovině. Nenaléhala jsem, nechtěla jsem také zasahovat do terapie jiného oddělení (kdybych bývala tehdy věděla, že tam žádná neexistuje!), nechala jsem to na něm, ale nikdy ten rozhodující krok neudělal. Až o pár let později, kdy přijel na klub a díky přátelství s Vámi trochu poodhalil svou bolest, ale zase jen poodhalil. To už byl s rodinou přestěhován a vzhledem ke vzdálenosti zase nebylo možné převzít ho do péče. Tentokrát už jsem váhala, je-li prvotní jeho alkoholismus nebo nemoc jeho duše. Té duše, vykořeněné z rodné země, z domova, ze zázemí kulturního a společenského, duše v mnohém odlišné. Vlastně žil životem emigranta a navíc byl příslušníkem národa (spíše režimu), který se tak neblaze vepsal do našich novodobých dějin. Kdo ví, jak prožíval naše ponížení v 68. roce. Kdo ví, proč on sám sebe před Vámi ponížil - „jsem obyčejný Rusák“. Kdo ví, proč hledal přátele za zdmi psychiatrické léčebny a proč našel opravdového přítele až ve Vás. Možná, že jste byl první, který k němu přistupoval bez předsudků a beze strachu. Pro mne zůstal známým neznámým. Napíšu mu, možná, že jsem mu zůstala něco dlužná, ale naprosto necítím, že to je proto, že byl Rus. Jednak pocházím po tatínkovi z rodiny rusofilů, jednak (možná právě proto) jsem byla takřka odkojena ruskou literaturou 19. století (Dostojevskij, Tolstoj, Čechov, Bunin, Andrejev) a duše ruského člověka mi byla velmi blízká.

Zůstala jsem dlužná více lidem. Nejvíce mne vždycky dojalo, když nějaký takový tichý účastník psychoterapeutických skupin nebo někdo, s kým jsem jen jednou dvakrát pohovořila během jeho hospitalizace, mi napsal nebo se mne dokonce dovolával při další hospitalizaci s tím, že jsem mu pomohla, a já jsem se snažila upamatovat, čím vlastně. Po Chartě 77 jsem si vymínila, že nepřijmu do terapie žádný nomenklaturní kádr, natož příslušníka StB, občas se v léčebně někdo takový objevil. Věděla jsem, že bych nebyla svobodná od negativních pocitů, a proto nebyla schopna tomu člověku pomoci, pokud bych ho ještě nepoškodila. Primářka mi tehdy jednoho takového pacienta doporučovala, ale bylo možno s ní hovořit otevřeně, takže nakonec moje odůvodnění akceptovala. Pak začal naléhat opakovaně pacient sám, doslova mne uprosil, povolila jsem. Byl to Váš jmenovec a procházel nelehkou krizí. Nebyla to jen

zkouška mé profesionality, zpočátku jsem musela překonat velkou a pochopitelnou nejistotu - není to past? Nedostal úkol mne sledovat? Nechce proniknout do tajemství mé práce - leccos mezi pacienty se šušvalo o svobodě slova, která panuje ve skupině - aby to mohl zneužít proti mně? Brzy jsem poznala, v jakých úzkostech ten člověk žije, jak on sám se cítí sledován, byl vyškolen v Moskvě, jak s úlevou a postupně se rozvíjející důvěrou se zapojuje do skupinového dění, s jakým úsilím se snaží spolupracovat. Po třech měsících jsme se rozcházel jako přátelé. Od té doby se neozval, nevím, co se s ním stalo, zda ta zkušenost v jiné vztahové atmosféře neznamenal obrat v jeho životě nebo zda znovu nezabředl do těch dábelkých tenat nebo... zda bohatě nedoplnil můj chybějící kádrový materiál? Podivný svět, podivný...

Zdeněk teď vyhrává na pražských ulicích, psal, že si vydělal dost peněz, i tvrdou měnu, nakoupil si v Tuzexu čaj a cigarety, moc se radoval. Asi přejde také na částečný invalidní důchod, je to příliš velký bohém, než aby se mohl zařadit do školského systému. Líčil mi, jak se tam objevil Pavlík ve svém černém širáku a ještě černějším haveloku, ruku v ruce s krásnou dívkou - snad se mu nezhlomtnil sen o Markétě? - ale byl velmi smutný, hrál jenom chvíli a do klobouku cinkly pouhopouhé dvě koruny. K jeho svérázným písním a svéráznému projevu posluchači asi ještě nedorostli. Jednou jsme byli s celou skupinou pozváni k němu domů. Upravil si půdu nad chátrající chalupou, bylo patrné, kolik úsilí tomu věnoval a jak tvořivě a vkusně to pojednal. Dlouhou dobu improvizoval na svém pianinu, jediném vzácnějším kusu nábytku, a nikoho nemohl nechat na pochybách, že byl obdarován mimořádným hudebním talentem. Náš milý Pavlík.

Chtěla jsem Vám napsat více, ale povinnosti volají, malujeme.

A bientôt - píší Francouzi - t.j. brzy!

D. K.

*Vážená paní doktorko!*

*Vybavuje se mi otázka osobnosti s jejími klady a negacemi a asi dost věčně řešená filosofií, ale na to mi dáte asi daleko fundovanější odpověď Vy, nebo to závěrečné kredo. Co by bylo křesťanství bez Krista, vzpoura otroků bez Spartaka, kteří se ostatně před i po této vzpouře bouřili, ale nikdy to nedosáhlo takových rozměrů a nezapsalo se to tak do historie. Byla by Československá republika založena bez T.G.Masaryka, fungovala by naše nová demokracie bez presidenta Václava Havla. Když se ještě vracím do historie, začaly by husitské války bez reformátorské osobnosti Jana Husa, byly by úspěšné, kdyby byly bez osobnosti Jana Žižky vojevůdce, který začínal jako lapka Moravských pánů, námezdní žoldák, jak se nám nezmiňuje historie a což údajně věděl i Palacký. A když odbočím do jiných sfér, fyzika bez Pascala, Newtona, Edisona ve spojení s matematikou bez Alberta Einsteina. A tak by se to dalo promítat do všech odvětví a oborů lidské činnosti, toho, co zkrátka nazýváme lidským děním, vývojem, cestou kupředu, humanitě a lidského pokroku. A teď se dostávám k tomu, co někdo nazval, vhodný muž ve vhodném okamžiku, nebo v nevhodném okamžiku, nebo nevhodný muž ve vhodném okamžiku. Anebo tato fikce Doktorova o vyvolených gigantech, kteří posouvají lidské dějiny a pokrok. Anebo jak někdo napsal, že se génius rodí jednou za tři sta let a pak se to rovná v nic, jako když se Michelangelo a Leonardo da Vinci dokázali narodit v jednom století. Oni měli sice žáky, ale o nich se toho ví podstatně méně než o mistrech, nebo to ví jen pár odborníků. A tak se dostávám k přísloví, když chceme zabít hada, musíme utnout hlavu. Takže být představitelem něčeho, ať už humánního, politického, vědeckého, uměleckého či jiného a začít s něčím jako první.*

*A teď se dostávám po složitých úvahách, jak už to jinak nedovedu, k jádru pudla (Goethe) a česky je to o tom hřebíku, a zkomolit se to dá: trefit pudla do hlavičky. Když se psalo o Vás do Mostů, bylo to vybráno z toho, co napsalo pět lidí, a v začátku je část věty „je nám všem matkou“. Je matka u dětí nahraditelná, za předpokladu, že všichni, až na určité výjimky, zůstáváme dětmi celý život? A tohle psaly děti svým způsobem*

zcela jiné, než ty tzv. normální. Takže: Vy vůbec nemůžete pustit klub, ani ten jeden den na sanatoriu, spíše byste měla uvažovat, jestli by to nešlo raději na dva dny. To by byl konec, ono by to sice asi nějak pracovalo a fungovalo, ale jak? Potkal jsem nedávno Jiřinu, seděli jsme spolu chvíli v parku a bavili se, stále vzpomíná na Dr.V., věděla i to, že mluvíte o tom, že skončíte i ten jeden den. Mluvili jsme o vztahu všech nás k Vám a to je již mnohokrát řečené, tak Vás prosím, nepouštějte alespoň ten jeden den.

Stále se mi vracejí vzpomínky na mé pobyty na oddělení. Jednou tam byl člověk, který prožil válku v koncentračních táborech, později pracoval v různých vedoucích funkcích, a pro svoje nemoci, včetně psychiky, skončil až tam, a nakonec odešel do domova důchodců. Neustále napadal svoje okolí, pak se zase omlouval a ve sdílných chvílích vyprávěl svoje životní zážitky. V životě jsem snad neviděl člověka s tolika nemocemi, chodil o holi, měl poškozený kyčel, vypil v noci kolik limonád, pak mu nadávali, že má bažanta a smrdí. Jednou ho tam přijela navštívit jeho druhá žena, která ho tam vlastně dala, byla to přeexponovaná blondýna, která, když odcházela, nasládlým hlasem pravila: „Já se divím, co vám tady hoši chybí. Teplo tady máte, vyspíte se, najíst vám dají...“ Pak, když zavřela dveře, někdo řekl za všechny: „Tak si to pojď, ty krávo, vyměnit.“

Vždycky jsem si myslel, že doktor Mengele byl jeden z největších vyvrhelů a zločinců, co země nosila, ten člověk u něho byl na pokusech a stavěl ho do jiného světla, že spousta lidí mohla děkovat za to, že si zachránili život, když si je vybral k pokusům. Vyprávěl o tom, jak jim infikovali vši do podpaží, rozkroku, pak jim je zkoušeli různě odstraňovat, dělali to údajně kvůli německým vojákům na frontě. Přitom že je dost slušně živili a tím že přežili a že kolik let po válce mu dva svědkové museli dosvědčit, že na těch pokusech byl, a dostal dvacet čtyři tisíc marek jako odškodné z NSR. Pak vyprávěl, když byl někde jinde, jak nosili fekálie v korytech do zahrady na ramenou, jak jim to teklo za krk a že to dělali rádi, že v zahradě dostali mrkev nebo brambory nebo to ukradli. Jak někde vyletovali stříbro z nějakých palubních desek z lodí, že ho měl před koncem války dvě a půl kila, nakradeného a poschovávaného, ale stejně

*z něho nic neměl, protože to povyměňoval za chleba. O tom, že koncentrák vlastně zachránili němečtí vojáci a dozorcí, kteří odzbrojili esesmany, a tím že nedošlo k nejhoršímu. Byla to otřesná vyprávění a vůbec se nebylo čemu divit, jeho stavu, když takhle prožil válku.*

*Byl tam s námi tenkrát ještě jeden člověk, oba je pojilo, že s nekonečnou trpělivostí dokázali řezat lupínkovou pilkou, ten dělal leteckého konstruktéra a potom se odstěhoval někam do východních Čech. Byl úžasně hodný a kamarádský, mluvil tichým hlasem, ale chytaly ho nějaké záchvaty, při jednom takovém záchvatu jsem od něho dostal ránu do obličeje, když jsme se ho snažili uklidnit. Vyprávěl mi, jak jednou skočil pod zadní kola nákladáku, když ho předjížděl, a šofér, byl to mladej kluk, ho viděl v zrcátku, zabrzdil, aby ho nepřejel, a mohl se převrátit do příkopu. Jak toho litoval. Chodil na letiště do Vrchlabí, stále ho zajímala letadla a vymýšleli s někým rogalu na motor, což bylo před moc léty a později ta myšlenka byla realizovaná a dnes se tak dá létat. Takže vlastně stál u kolébky toho nápadu. Při posledním záchvatu, který pro něho skončil tragicky, přečetl si dopis z domova, ve kterém mu psali, že odvolání jeho zete, který byl zapleten do nějakého rozkrádání, skončilo špatně, dostal ještě přidáno, a on měl o něho a dceru velké obavy, dostal i srdeční záchvat a třičtvrtě hodiny mu zpocená pozdější primářka dávala masáže srdce a snažila se ho přivést k životu, za což ji všichni později obdivovali. Podařilo se jí to. Ale o něco později, prý pro nedostatečnou péči, zemřel na ARU.*

*Tak tolik o dvou lidech, kde jsem měl poznámku Vězeň a Aviatik, poznámky, které jsem stále nenašel, i když jich nebylo tolik, a mám obavy, jestli jsem je jednou nevyhodil, při té velké čistce. Tak podle toho, co si pamatuji, Vám příště napíši o Motýlkařovi a homosexuálním cikánovi, tenkrát se ještě tolik neříkalo Romové. A nad těmi několika řádky, co jsem napsal, mne zase napadlo to, co už hodně lidí včetně klasiků, že velká část lidských životů je námět na román.*

J. K.

Milý Jardo,

to jsem si také říkala - co život každého jednotlivého pacienta, s nímž jsem se setkala, to dramatické téma, které by málokterý literát vyfantazíroval. Pod neustálým mnohaletým tlakem těch témat rostla ve mně potřeba všechno zachytit, zapsat, ale nedostával se mi čas. Ted' by se dalo říci, že času mám více, i když žiji daleko intenzivněji v kolotoči rodinných starostí, hlavně o vnučky, ale konkrétní osudy jednotlivců, tak důvěrně a do všech detailů prokreslené, se mi jakoby vzdalují a nabývají přízračné neuvěřitelnosti. Trochu jako když se rozpomínám na těžký, velmi těžký živý sen, ale přece jen neskutečný a absurdní sen, který musíte usilovně vybavovat z paměti, protože obrazy se rozestupují, rozpojují a vy to všechno v hloubi víte, je to přesvědčivé, ano, bylo to tak, některé souvislosti vám ale unikají, nebo mají tendenci uniknout a zůstávají otázky a bytostný pocit - směs bolestného smutku a tiché radosti, tajemství a zázraku prožitého. Snad je to tou večerní chvílí na bílé terase, kde píše v odlesku světla z přilehlého pokoje, vyprahlá jako ta země několikátýdenním vedrem, kdy se obtížně myslí a snadněji sní. Probírám se dotekem chladnějšího proudu noci, která pomalu pohlcuje všechno kolem. Vybavuje se mi to místo, které jsme zabydleli na okraji léčebny, světa s úpěním se bránícího pohlcování všepožírající marností a nicotou. Vždycky mně připomínalo jakousi loď na rozhraní dvou světů, oddělených zdí. Jedněmi okny se díváme do prostorů léčebny a druhými přes rozsáhlou, zanedbanou louku a švestkový sad do volného, „svobodného“ světa. Žili jsme a žijeme na symbolickém rozhraní a zabydleli se na této hranici. S tím, že obojí máme stále před očima - i ten svět utrpení a nesvobody, i ten svět otevřený svobodě a naději. A je to podivuhodné, že v tomto provizoriu na pomyslné hranici, možná také spojnici dvou světů, jsme se cítili blízko sebe a nejbezpečněji. Snad proto, že tady jsme byli chráněni před zklamáním, které přináší vstup do země jen zdánlivě zaslíbené. Teprve střetem se syrovou skutečností života si vlastně prověřujeme, kolik odvahy a odolnosti jsme získali v místech, kde se zacelovaly rány, získávala nová energie a odhodlání k novému vykročení. Tolik jsem se

s vámi všemi ztotožnila, že i mně tam bylo lépe. Nemohu se smířit s myšlenkou, že bychom se měli přestěhovat do nějakých paneláků, opuštěných sovětskými vojáky. Pochopitelně víme všichni, že síla pramenila z našeho společenství, ale přece jen existuje něco jako genius nebo spiritus loci. Duch místa. A toto místo bylo léta nabíjeno silou naší touhy unést a překonat utrpení, přesáhnout sama sebe, porozumět vlastní existenci, nalézt její smysl a naplnit jej novým obsahem.

Vím, že mnozí z našich četných a vzácných hostů, kteří byli pozváni do našeho klubu, pociťovali mezi námi něco těžko vyslovitelného - naději v beznaději, radost v pláči, moc v bezmoci - a bylo jim tady dobře. Byli jsme svědky Tvůrčího Díla, které se přes všechno naše usilování stalo vposledku bez naší zásluhy. To bychom měli mít stále na paměti a za to bychom měli být vděční - být účastníkem a služebníkem. Každý z nás si to neseme jako vzácný dar ve vlastním srdci, takže bychom měli být schopni žít obdobně v M., O. a kdo ví, kde ještě. Skrze toto poznání jsem porozuměla i biblickému slovu „tam, kde se sejdou dva neb tři ve jménu mém, jsem uprostřed nich“. Není třeba to chápat jen dogmaticky, nábožensky. Ve jménu mém zahrnuje ve jménu pravdy, spravedlnosti, lidské sounáležitosti, ochoty k oběti jednoho pro druhého - chcete-li lásky. Milý Jarado, myslím, že už proto jsme nežili marně. Tak jsem si trochu zakázala, ale vlastně jste mne k tomu vyprovokoval svým postojem k mému odchodu. I pro mne je to těžké odpoutat se, ale „veškeré dění pod nebem má svůj čas“ a mně nezbyvá než předat veslo mladé generaci a ustoupit, protože pod mým křídlem by nikdy nedozrála k vlastní odpovědnosti. Vím ale, že to není jediný důvod, a vím také, že kontakty s vámi všemi chci udržet, pokud to bude jen trochu možné.

Takže ještě se neloučím, buďte dobré mysli!

D. K.

M. B., 16. 8.

Vážená paní doktorko!

Přečetl jsem si Váš dopis třikrát, což ostatně dělám pokaždé, a pak se ještě vracím jednotlivě, tentokrát to neudělám a budu

Vám psát, o čem jsem přemýšlel, co Vám napíši, až dostanu dopis. Všechno krásné i špatné jednou končí, i naše životy jsou konečné. V tom mém byla spousta promarněných šancí, neprožitých krásných chvil (které jsem nedovedl prožívat já), i když jsem léta hlásal zásadu jednoho mého již nežijícího známého, že člověk se má těšit z malých radostí (jako když v závodní jídelně ukradne pěknou lžici, podaří se mu poplácat pěknou kolegyni po zadku). Ale ve skutečnosti to je spíše v přirovnání, že člověk stojí na křižovatce, stále někoho čeká (něco), ale nikdo (nic) nepřichází. Tak jak jsem jednou řekl společně s básníkem, vším, čím jsem byl, byl jsem rád, ale opakovat bych to nechtěl. Jednou jste mi řekla upravené Descartovo (myslím, tedy jsem), že k mé osobě by mělo být - pochybuji, tedy jsem. Takže pochybuji o svých skutcích, jestli jsem nějaké dobré vůbec udělal, jestli ta má poesie měla (má) nějaký smysl, příliš se zabývám sám sebou, smyslem svého já, které je černé, jak ten onyx toho ztraceného a nalezeného prstenu. Víte, že jsem ho konečně objevil? Ačkoliv jsem možná přečetl daleko více knih než někteří lidé, získal poněkud zvláštní životní zkušenosti, vystřídal řadu zaměstnání, stále se nestačím srovnat s věcmi, na které jsem jako by racionálně připraven. Ale pak, i když se to dalo předpokládat, vypočítat, jsem tím znovu a znovu překvapen.

Je to letitá součást mého já a součást té mé duševní poruchy, s kterou jsem se nikdy nedokázal vyrovnat a zřejmě nikdy nedokáže. Tak má probuzení do každého nového jitra jsou těžká a pozvolná, jako když se rozjíždí nějaké složité zařízení s mnoha motory a obvody, postupně se začíná roztáčet, rozsvěcet a pracovat. To si nestěžuji, pouze konstatuji, dá se s tím žít, i když někdy dost špatně. Také vám neříkám nic nového, protože jsme se o tom bavili mnohokrát a příliš dobře mne znáte. Zkrátka není, nebylo mi patrně do vínku něco dáno. Začal jsem poměrně opět dosti číst, sice nevím, co se chci stále dovídat - jak jsem slyšel jednou jednu starou knihovnici, že číst se má pro zábavu, a ne v posteli. Tak tím jsem se neřídil ani jedním, ani druhým, a stále něco hledal a poslední léta jedině v noci v posteli, domnívám se, že nikde jinde na čtení nemám takový klid, ve dne a v dopravních prostředcích dokáže číst jen noviny a časopisy. Jedna z knih, které jsem v poslední době přečetl, je Hermann

*Hesse - Stepní vlk. Od kterého oba dobře známe Pout' do země Východní, mnohokrát se opakuje v knize Stepní vlk, věta jen pro pomatené, a v jedné sekvenci je sled věcí, jak by následovaly, kdyby nebyl ten okamžik, který je určil a šly, jak jím byly dány. Do našich životů vstupují takové okamžiky a jeden z nich, ten poslední, je ten okamžik smrti (to memento mori) a ten vstoupil opět mezi naše bratrstvo, které také hledá Zemi východní. A já nemohu udělat nic jiného, než napsat pár řádků, tak tedy:*

*P. S. pro P. S.*

*Když jsem se to dozvěděl, nemohl jsem tomu věřit, tři noci jsem o tom přemýšlel a nemohl jsem si to srovnat v hlavě. Pak jsem šel přes město, okolo Pohřebního ústavu, kde jsou vystavená parte a jeho tam bylo jako první. Zemřel nečekaně ve věku třiatřiceti let a rozloučení se bude konat v úzkém kruhu rodinném. A o těch nocích jsem přemýšlel, že mu měli dát na rakev ten jeho černý klobouk věčného tuláka, hledače a snílka. Z posledních hovorů s ním, když po třinácté utekl z Kosmonos: Tak jsem ti, Jardo, prošel prostředkem brány a nikdo si mě ani nevšimnul, ale teď už jsi, Pavlíku, neprošel, ale projel černým vozem, naposledy. Když jsme na Vás jednou čekali, vyprávěl mi: Víš, teď, až bude teplo, odjedu někam do jižních Čech, sednu si někam do hospody, bude tam pěkná hostinská. Dám si pivo, ruku pod bradu a řeknu, tak jak se tady máte paní hostinská, a ona řekne, to víte panáčku, jak bychom se měli. Dobře. Pak mi zahrál na kytaru a zazpíval (šel, všichni se na něj usmívali, měli ho rádi) a řekl mi: Víš, to jsem složil, jednou jsem měl takovej dobrej den, všechno mi šlo. Když jsme se viděli naposledy na Ouči, přijel až o den později, než řekl, že ztratil občanku a spořitelní knížku, když jel z Prahy. Tak na týhle cestě, na kterou jsi odešel, Pavlíku, už nejsou potřeba ani doklady ani peníze. A zval jsi mne, abych k Tobě přijel, už nepřijedu, nemohu, není kam. Tak podle výroku přičítaného Františku Čelakovskému: Jednou se všichni sejdem v jedný velký hospodě - se zase sejdem i my dva, dáme si pivo a ruce pod bradu a zeptáme se, tak jak se tady máte, pane Hostinský?*

*Odpusť nám naše viny! Amen*

*J. K.*

Praha, 22. 8. 1990

Milý Jardo,

napište mi, prosím, znovu. Váš dopis je zpráva o smrti Pavlíka, nemohu uvěřit, máte to ověřeno? Co se jen mohlo stát? Stalo se to, podle toho, co píšete, v léčebně, ale o sebevraždě se nezmiňujete. Ačkoli o vážnosti Pavlova stavu jsem věděla a vím, vím o hloubce jeho depresí, o sebevražedných úvahách a pokusech, o zhoubné moci alkoholu, který ho svírá v klepetech. Víím ale také o jeho živelné lásce k pozemskému životu, bytostném smyslu pro humor, který mu umožňuje určitý odstup od všeho toho utrpení, které prožívá, vím o jeho tvořivosti - jeho hudební kompozice evidentně převyšují průměrnou talentovanost, znám sílu jeho snového života (když navštěvoval Denní sanatorium, vyprávěl nám denně, o čem se mu zdálo, a to byly zážitky), jeho touhy a ideály... Zjišťuji, že o něm nemohu psát v minulosti...

Máme rozbitý telefon, volala jsem z Prahy Janě, Bože, potvrdila mi, že Pavlík zemřel, během jediného dne, na oddělení PL a na dnes už banální onemocnění zápal plic. Zdá se mi to všechno nějak nepochopitelné. Takový chlapisko, zvyklý spát pod širákem a třeba i několik dní hladovět, a o to více se pak těšit z dobrého jídla a pití, o kterém dovedl i vyprávět s takovou silou básnické imaginace, že vyvolal v posluchačích dojem lukulských hodů - a šlo jen o míchaná vejíčka, která měl moc rád, a o orosenou sklenici toho nešťastného piva, které ho zahubilo. Při pojídání třešní zažíval stavy přímo rajske blaženosti. A protože všechno, co vyprávěl, zároveň psychodramaticky zpracoval třeba jen přede mnou, jediným divákem, nezapomenu nikdy jeho vizi ráje, kdy v tureckém sedu spolu s vysněnou Markétou se proti sobě kolébají, volnou rukou pojídají jeho nejmilejší ovoce, třešně, a pecky vyplivují do opačných stran - „aby se nesrazily,“ ukončil se srdečným chechtotem. Dovedl dramaticky ztvárnit i svou psychózu, myslím, že na Ouči už jste nebyl, když se Zdeňkem předvedli svou neopakovatelnou etudu, v níž se vysmáli vlastnímu bláznovství. Jeho místo v oučské kuchyni, kde se tak rád vyhříval u kamen jako veliká chlupatá kočka a hlídal, aby mu do jídla nekrájeli cibuli, zůstane nezaplnitelně prázdné. Je mi smutno až k pláči,

*když si vzpomenu, jak každé ráno (pokud byl hospitalizován) strčil svou vlasatou a vousatou hlavu do okna mé pracovny: „...jdu se jen podívat, jestli jste dobře dojela z Prahy, zeptat se, jak jste se vyspala, co se vám zdálo... mně se dneska zdálo...“ Projevoval člověku hodně lásky a ještě více jí potřeboval. Moc mi připomínal Pavla P., v něčem si byli podobní jak vejce vejci, jejich duše byla utkána z podobných vláken, jejich život i smrt osudem blíženců. Musíme věřit, že nás jen předešli na té pouti do Země východní, tím více jsme odpovědní semknout naše řady a naplňovat úkol, před nějž jsme, ať chceme nebo nechceme, postaveni. Ten poslední útěk, ze kterého není návratu, nás může snad osvobodit z utrpení a těla smrti, ale neosvobodí nás od odpovědnosti při závěrečném účtování.*

*Sursum corda,*

*D. K.*

*P.S.: Když po sobě čtu, co jsem napsala, je mi až trapně, jakým způsobem se snažím dostat se nad věc, a přitom se mi chce křičet a rvát: už ne, už toho bylo dost, jak to máme všechno vydržet? A najednou člověk vidí, že je opravdu nezbytné žít „sub specie aeternitatis“, jak říkal T.G.M., a zároveň usilovně chránit život jakožto jedinečnou šanci. Nějak se s odchodem Pavlíka nemohu smířit, jakoby byl odloupen kus z mého života...*

*M. B., 30. 8. 90*

*Vážená paní doktorko!*

*Teď Vám napíši poněkud nesouvislé a roztříštěné vyprávění o strípčích, skleněných kvádrech a vlčích zubech. Dodatečně po odeslání dopisu jsem si vlastně uvědomil, že se o smrti Pavlíka dozvíte ode mne, a jaká to bude pro Vás bolest, to jsem mohl usoudit z předchozí korespondence, že jste o tom ještě nevěděla. To, jak jste napsala v závěru, jako by se odlouplo kus z Vás, vašeho života, je to, co si vypůjčil Hemingway od Johna Donna, básníka, humanisty a kněze (Komu zvoní hrana): vytrženo - smrtí každého člověka je mne méně... a nikdy se neptej, komu zvoní hrana, zvoní i Tobě. Jsou sice lidé, kteří to*

nechápu, anebo nemohou chápat, ale to nejsme my dva. Chtěl jsem napsat o Pavlíkovi báseň, ale nedokázal jsem to, připadalo mi to plytké, nevyjadřující, snad někdy později, teď jsem nedokázal napsat nic. Myslel jsem, že napíši obsírněji a pak jsem dokázal jen to stručné P.S. Přitom těch vzpomínek je také tolik a ta jedna, kterou jsem mu vyprávěl, jak jsem ho poznal poprvé, před lety, aniž jsme se znali.

Byl jsem s mojí ženou na koupališti v S., když jsme ještě jezdili k jejím rodičům na dovolené, a tam to bylo k vodě nejbliž. Ležel jsem na dece, když tam přišel se svou nezaměnitelnou vizáží fousatej, s rozcuchanejšma, dlouhejšma vlasama a převléknutí do plavek vyřešil tak, že se obrátil směrem k plotu a holej zadek vystrčil proti koupališti. Pak si lehl, předtím vytáhl ze somračky pivo, měl tam asi tři, začal rozvážně popíjet a rovněž tak rozvážně pozorovat koupaliště. Když jsem mu to vyprávěl, nechal si upřesnit místo a pak prohlásil, tak to jsem byl já, tam jsem líhával a zachechtal se.

Jedno z nejkouzelnějších vyprávění, které jsem od něho slyšel, bylo o vejcích. „To jsem jednou neměl na pivo, tak jsem si vzal doma dvacet vajec a šel jsem do hospody, že je tam prodám a budu na to pivo mít. Půjdu tam, posadím se a povídám hostinskýmu, Honzo, nechceš vejce? A von - di do prdele s vejce, slepice nesou, těch mám dost. Tak já piju pivo a každému, kdo přišel, je nabízím, a nikdo je vode mě nechtěl, každej jich měl dost a už mám čtvrtý pivo.“ Ted' to někdo přerušil - a jak to dopadlo? A Pavlík: „Já vlastně nevím, jestli jsem ty vejce tenkrát prodal, anebo neprodal.“ Tenkrát, když jsme na Vás čekali a hrál mi tu svoji píseň, jsem Vám nesl báseň „Chtěl bych bejt taky poustevníkem“, měl jsem ji dvakrát a dával jsem mu ji číst, Pavel mne požádal, jestli bych mu ji nedal. Tak já, až se ted' sejdeme a budeme se scházet, si dost dobře nedovedu představit, že už kolem oken nepropluje černý klobouk se širokou střechou na vlasaté a vousaté hlavě, neotevřou se dveře a my už nikdy neuslyšíme ten hlahol. A tak já si budu myslet, že někde, jako v Zimní pohádce jsou Čechy u moře, je někde nějaké S., tam žije jeden poustevník, co si koupil pilu a sekyru, postavil si z větví přístřešek a chce opravovat propadlý krov a starý kostel a že je to strašně daleko a on se nemůže přijít podívat na své

známé a oni za ním. Tak jak to napsal jiný básník, také nosil černý klobouk, dalékát' cesta má, marné volání!

Permanentně se mi opakují dva sny, jeden dosti nešťastný a druhý, který zachycuje jedny z dosti krásných chvil z mého dětství za krásného, slunečného počasí na severu Čech. Jedno je v obou těch protikladných snech společné, že i v tom spánku si uvědomuji realitu daného, a přesto se zoufale bráním a nechci odjíždět z té krajiny a od toho jezera, které byly kulisou šťastných chvil. Ale už ani ta má dětská láska Ivanka nežije.

Když jsem se probudil z tohoto snu, první jsem přečetl Váš dopis, potom jsem proležel celý den a snažil jsem se jej prospat, tak jako se člověk snaží vyspat z opice, něčeho zlého, a snaží se uniknout do říše snů, nebo spíše nevědomí. Obávám se, že já už se ale nevyspím z ničeho. Snad toho bylo příliš, jak ve vlastní rodině, tak v nejbližším okolí, a všechno příliš intenzivně vnímané, a tak s tím částečně přehozeným dnem a nocí, když se budu snažit usínat, se budu vidět, jak se potácím na chodbě dvanáctky, napráškovaný, v noci na záchod v jakoby nereálném poloosvětleném světě. A i když znám slova psycholožky Julie z knihy *Tančím tak rychle, jak dovedu*, že největší přepych, který si na tomto světě můžeme dovolit, je pocit viny, přesto to nikdy nedokážu. A tak jsem kolikrát přemýšlel, že jako by odešlo cosi s mými zuby, s těmi vlčími tesáky, které mám na památku v sádrovém odlitku dané v knihovně, které nahradila špatně padnoucí protéza, nepříliš funkční, a nevím dost dobře, jak se lidé dají srovnat (srovnávat) se zvířaty, jen vím, že od té doby nestojím za nic. Asi jako ten vlk, co by se bez svých zubů nemohl najíst, nic ulovit, bránit se a nevím, jestli mají komunu, jako hyeny skvrnité, které se starají o přestárlé a mláďata bez matek a nemocné. U lidí, to je spíše to *homo homine lupus*. A přes to všechno neveselé povídání, i když nám život tak nonšalantně neříká: *pane kavalíre, braňte se, tím starým ze soubojů se snad ještě nějakou chvíli ubráním.*

J. K.

Praha, 10. 9. 90

Milý Jardo,

těžko se mi píše, ale nechci Vás nechat bez odezvy. I já mám co dělat, abych se ubránila všem těm útokům zvenku, které míří na má nejcitlivější místa. Stále se mi vnucuje: po sedmi letech tučných sedm let hubených - je třeba umět dostatek i nedostatek míti. Vezmeme-li za startovní čáru jaro 84 - založení našeho klubu - vychází to i časově, v sedmém roce nastal určitý přelom, první ranou byl odchod dr. V. do emigrace a pak přicházely další, z nichž poslední a nejtěžší je nepochybně smrt Pavlíka. A to všechno se odehrává někdy až v nesnesitelném víru celospolečenských událostí. Když se budeme snažit podívat se na vše s odstupem, tak v těch tučných letech opravdu převažoval dostatek „potravy“, sdílení, růstu - sice v rámci totality a s mnoha překážkami, ale přece jenom -, převažovala radost a smysluplnost našeho společného díla; i když poznamenaná jinými bolestmi, z nichž nejtěžší byl odchod Ivany, Pavla P., Anežky, Honzy a Pavlíka z našeho středu. Nebylo by to tak těžké, kdybychom byli opravdu jen klubem, ale podle mého názoru jsme už dávno překročili jeho společenskou funkci a stali jsme se komunitou, tělem, které citlivě prožívá jakékoli zranění, zvláště pak, je-li mu odejmut kterýkoli úd. Vložili jsme mnoho energie a úsilí do rozdmýchání světla v těch temnotách, které nás obklopují, vyhloubili jsme (třeba jen malý) prostor svobody a sounáležitosti, kam vkládáme své schopnosti a síly, ale odkud v případě potřeby také můžeme čerpat. To víte, že smrt a nicota neustále klepou na brány takových pevností, chtěly by je pohltit tak, jako postupuje poušť a pod dunami písku pohřbívá oázy. Tomu se musíme vzepřít. Věčný zápas života a smrti, smyslu a zmaru. Přišla na nás zkouška, prověrka, teď se ukáže, na čem jsme založili naši společnou práci, zda jsme opravdu zvýšili svou vnitřní odolnost, zda obstojíme. A tak, jak máme už několikaletou společnou minulost, máme i společnou přítomnost a musíme nadále usilovat, abychom měli i společnou budoucnost. To je naše jediná šance, nic jiného nám nezbývá, jak už jsem psala.

K tomu Vašemu tak často zmiňovanému přísloví „Člověk člověku vlkem“ se mi vybavilo, jak nám vyprávěl náš kanadský

*přítel o nadšeném zoologovi studujícím chování zvířat, který se rozhodl prožít rok svého života mezi vlky. Odstěhoval se za nimi daleko na sever do lesů, srub postavil na okraji jejich teritoria. Vlci ho měli takřkajíc „na mušce“, i on mohl pozorovat jejich život relativně zblízka, on i oni respektovali neviditelnou dělící čáru - nikdy nedošlo k žádnému střetu. Pak přišla tuhá zima - a to nebývá v těchto místech legrace - mráz kolem 40ti stupňů, hory sněhu. Naštěstí tyto krajiny byly ještě bohaté na zvěř. Každé ráno našel ten zoolog před chatou jeden kus zardoušené zvěře. Vzpomínám na jímavý osud vlčice Agary z Ajtmatovova „Popraviště“ a vůbec na mnohé, co jsem o životě zvířat a jejich chování četla a nějak mi to přísloví nesedí, je to zavádějící zkratka. Patříme spolu s rostlinami, zvířaty i nerostnou přírodou do jediného světa, jediného řádu, který má ale své stupně a v rámci nich svá pravidla, jak to nazírají mnohá náboženství, zvláště východní. Nejvyšším stupněm je lidský řád, jehož pravidla jsou náročná, ale úměrná možností člověka, který je schopen reflektovat sebe sama, i to, co je kolem něho i nad ním; ovšem jen do větší či menší míry. Je nám poskytnuta obrovská možnost poznání, prožívání, tvořivého zasahování do řádu jediného světa. Zpronevěří-li se člověk lidskému řádu, nepřipodobňujme ho tvorům, kteří na daném stupni naplňují, byť vlčí, ale zákon. Neurážejme vlky!*

*Zdravím Vás, vlku samotáři.*

*D. K.*

## Kouzelný dům (zahrada ticha)

Pavel přichází s černým širákem  
usedá k piánu  
a rukama probitýma hřeby potichu začíná hrát  
pomalu se otevírají okna a dveře  
pokorná Eliška tiše vchází a mlčky zůstává stát  
Mirek hledí za posledním odlétajícím ptákem  
a u zdi stojí Dimitrij  
a poslouchá skladbu  
JEŽÍŠ KRISTUS SUPER STAR  
druhý Pavel bez úsměvu píše svůj poslední pohled  
ztratil se smích  
jen okna a dveře se otevírají  
při tiché zádumčivé hudbě  
provázené Janovými citáty z Písma  
i Ivana mlčí  
skrze vysoké stromy probleskují paprsky slunce  
roste tam  
malý rozdvojený stromek  
i my jsme odešli  
ptáci se ještě nevrátili  
zavřely se okna  
i dveře  
zmlkla hudba  
dům zmizel  
a zahrada  
zůstala tichá...

*Vážená paní doktorko!*

*Podruhé začínám psát dopis, který jsem chtěl napsat 18. září v den Dimitrijova pohřbu a nedokázal jsem to. Příliš se toho navalilo na naše hlavy a v krátké době za sebou odešel další z našeho kruhu a my opět stojíme před poslední věcí člověka, smrtí. A tak já si opět říkám, že Dimitrij odjel někam daleko do svého milovaného i zatracovaného Ruska, že se třeba někdy u mne zase objeví anebo že se sejdeme v tom jednom ešalonu, jak jsem napsal v té básni Chandra. Doufám, že dokáže napsat ten dopis pro jeho syna, až bude jednou velký, že jeho otec byl jeden z nejryzejších lidí, které jsem v životě potkal a které jsem měl rád.*

*Pokračuji už na potřetí 9. října, mezi tím jste odjeli na Ouč, kde jsem byl v duchu s Vámi každým dnem, řekl jsem to Tomášovi, jak Vás provázím myšlenkami, i to, jak by mi bylo asi řečeno, že to nebylo nic platné. Probíral jsem také fotografie a různé věci, které jsem nashromáždil a našel jednu kresbu, kterou mi věnoval Dimitrij, nad kterou jsem si uvědomil, jak hluboce nosíme v sobě vlastní osud, aniž to snad vnímáme nebo si uvědomujeme, ta kresba se jmenuje napůl mrtvý muž. I další dvě jsou zvláštní a jako by zapadají do toho rámce. A já jsem se pod vlivem okolností a toho všeho, co jsem v životě prožíval, rozhodl již před časem, že už nikdy a nikomu nepůjdu na pohřeb, podobně jako řekl M. Horníček, že do obřadní síně ho dostanou jedině vleže a nebyl na pohřbu ani J. Werichovi, kterého měl tak rád a vážil si ho. Jako jeden z mých známých, který už také nežije a od kterého jsem se naučil mít rád údolí Plakánek, a ten nebyl na pohřbu ani svému nejlepšímu kamarádovi, se kterým se znal desetiletí a chodil kvůli němu i do hospody, ačkoliv sám nepil a pak si celý pohřeb slovo od slova nechal vyprávět. Po smutné události s Dimitrijem ve mně zapracovala opět (jako pokaždé, když se něco děje) ta vnitřní blokáda a začal jsem mizerně jíst, spíše vůbec, a pak mi dává strašnou práci to vracet nějak do normálních kolejí, které také za moc nestojí. A do toho ten podzim, sice zatím krásný pro malíře a idylický, letos i dobrý pro houbaře, ale ne pro lidi se žaludečními vředy - a tak různě polehávám jako ostatně každý*

*podzim, sice se s podzimem s přibývajícími lety stále víc smiřuji, ale je to období pro mne zlé. Také si říkám, že už nic nenapiši, žádnou tu další raflou báseň k ničemu, jenom (Opravdu poslední báseň)... a co já jsem chtěl komu sdělit! A pak to založím hluboko pod knihy. Omlouvám se, že jsem napsal tak za dlouho a tak málo, ale protože mne znáte, tak i pochopíte. Příště.*

J. K.

Praha, 23. 1. 1991

*Milý Jardo,*

*mým cílem není jen rozptýlit Vaše pochyby o pokračování korespondence, ale dále pokračovat i v našem rozhovoru, který je prakticky neukončitelný, i když dochází k pauzám při výměně dopisů. Už dávno jsme přece pochopili, že důvěrně známý svět, v němž jsme se oba po dlouhá léta pohybovali, je náš společný svět, přestože jsme v něm zpočátku vystupovali v odlišných a jen zdánlivě protichůdných rolích. Dost dobře si dovedu představit, co asi prožíváte a obdobné je to s Vámi. O mé nepříjemné nemoci už víte od Jany, ale nezůstalo při jednom trápení, jak už to bývá. Děti se potýkají s problémy, které jsme dosud jako rodina neřešili; člověk zjišťuje, jak obtížná je jakákoli pomoc, jak v pravém slova smyslu pomoci nemůžete, protože to není už Vaše odpovědnost, ta leží na jejich bedrech, jsou přece dospělí, podrážděně reagují na dobře míněné rady, člověk musí jen nahlas uvažovat různé alternativy, třeba něco málo vezmou za své, třeba si musí rozbít hlavu, jak říkali naši otcové, třeba to bude bolet... jak rád by se člověk pokusil to od nich odvrátit.*

*O co tížeji prožívám své osobní problémy, o to častěji se vracím v duchu do K., jakoby mně odtud přicházela neviditelná podpora, tam vždycky pookřeju, platí asi to, jak už jsem se zmiňovala dříve, že tam, kde jsme investovali své nejlepší síly, kde jsme vedli poctivý duchovní zápas, tam je To místo nabitě pozitivní energií, vyzařující životodárné teplo jako akumulární kamna.*

*Mám pro Vás zase jednu dobrou zprávu. Včera mně volala dr. C. a velmi pochvalně se vyjadřovala o Vaší poesii. Dokonce*

by Vás chtěli pozvat do redakce a pohovořit si s Vámi. Mohl byste to spojit s návštěvou u nás a opustit na chvíli to své „doupě“. Vždycky jsem věděla, že jste opravdový básník, i když jste mi zřejmě moc nevěřil. Mám z toho velkou radost. Ale... neposlal jste jí údaje o sobě, potřebuji to, žádala mne, abych něco napsala alespoň já. Tak lehce Vám to neprojde, není to pro mne tak jednoduché, má to být 15 řádek strojopisu. Musíme to dát dohromady spolu, a proto Vás zvu na úterý 29. 1. 91 kolem poledne s pěknou fotografií (chtěli by ji uveřejnit) a s podklady a návrhy úvodního slova. Chci to vzít s sebou do Prahy a předat jí to. Píši proto jen krátce, protože musím dopis ještě dnes odeslat. Nemá to být reakce na Váš poslední dopis, který svou stručností spíše vyjadřoval určitou nechut' příliš přemýšlet a vracet se k problémům, které Vás rozjitřují. Nebyl to jediný důvod k oné pauze v korespondenci (to bych se snadno z toho vyvlékla!), ale přispěl k tomu.

Srdečně zdravím a brzy na shledanou

D. K.

Ml. Boleslav, 12. 2. 91

Vážená paní doktorko!

Včera, když dávali v televizi film *Člověk proti válce o Karlu Čapkově*, jsem na Vás vzpomínal. To ostatně častěji, ale včera s tím, co tomu říkáte, protože jsem nějak věřil, že to vidíte, vím, jak máte Karla Čapka ráda, takže věřím, že jsme přemýšleli o stejném, každý u jiného televizoru. Nejprve jsem myslel, že se nebudu dívat, nějak tak ztotožněno se slovy dcery M. Alše, která - jako stará paní po zhlédnutí filmu o svém otci - prohlásila: Co to jen z mého tatínka udělali, jak to někde cituje Jan Werich. A tak jsem si říkal, co nám to zas udělali z Karla Čapka, ale koukal jsem se a přemýšlel, až do poslední Šlápoty ve sněhu a přehledu díla, končícím nešťastným Bédou Foltýnem. A teď si asi říkáte, co z toho Jardy zase vyleze. Vyleze ten jeho pesimismus a to, co mu nejvíce utkvělo v paměti z rozmluvy či polemiky Čapka s Vančurou, co je dav a co je lid (národ) a slova T.G.M. o demokracii, která je bezchybná, ale lidé chybní, snad jako by příliš řečnický postavená. A jedno z posledních:

anonymy, sloužící ke studiu českého člověka. A pak někdo zavonil a já přerušil psaní a pokračuji druhý den.

Přišel mne navštívit Š., což je vždýcky menším šokem, včetně sledování ho, aby mi něco nepodpálil, s obligátní žádostí - nějaké peníze a tentokrát se zprávou, že napsal panu prezidentovi, poslal mu své básně a tu knihu. Napsal o podmínkách v K., jako stížnost. Jednak je v poslední době ve velice špatném stavu a potom, cituji znovu J. W. z hovoru z forbín, „tady si můžete říct, co chcete, ale na vlastní zodpovědnost“, tak nevím, jak si poslouží (jako subjekt) a jak poslouží věci samé.

Abych se vrátil ke K. Čapkovi, kdy si sám odpovídá, že záleží na tom, kdo nad davem či lidem stojí. Obávám se (připadá mi), že dějinami kráčely spíše davy než lid (národy). A někdy se to dostává do extrému, kdy přes vynikající osobnost v čele dav zůstává davem a nechce se stát lidem, o čemž nás poučuje ta samá historie a nakonec i současnost. Tak jsem zase přestal číst noviny, nějak mne to zase unavuje, sledovat všechny ty důležité věci, týkající se - teď nevím - davu či lidu českého, moravského a slovenského, bere-li se to od západu, a opačně, bere-li se to od východu. Všechny ty tak důležité věci, jak prohlásil premiér Pithart, že při rozmluvě ve slovenské televizi řekl Vl. Mečiar, že při jednání v Tr. Teplicích, kdy prohlásil, že za ním stojí celá vláda a VPN, nebyl domluven ani s místopředsedou, joj ta prefíkanost. A teď ty rozpory v Občanském fóru a to dělení a zastřešování, tak si jen myslím, na půdě někdo bude, ale aby taky v přízemí, až budou příští volby. Už toho raději nechám, napadá mě do toho: a co ten Baťa a Smíchovskej tank a ty lustrace. Budu muset na čas i přestat poslouchat rádio a televizi, nebo alespoň méně ty zprávy a komentáře. Nevím, co by nám dnes psal Karel Čapek za fejetony, kdyby byl živ, ale obávám se, že se nám ten svět za necelých šedesát let příliš nezměnil. A tak jako jeho dílo a osobnost zůstaly nadčasové, nám čas ubíhá jen chronologicky, nikoliv podstatou lidského počínání.

Teď se ještě vrátím k tomu smutnému, ke dvěma příhodám, které jsem Vám chtěl napsat o Mirkovi, o dvou vzpomínkách na něho. Jednou mi vypravoval ten pan Č., co nám nechával chatu Terezu, jak šel v Tibě po dvoře a nahore na schodech

*u skalky seděl pes Ajax, kterého mají na noční hlídání a procházejí s ním továrnu. Ten pes je přes den v zahradnictví a v noci na vrátnici. A ve dne nikdy nechodí sám po areálu, tak si říkal, co tam dělá, dole pod schodama dělal Mireček na skalce a ten pes na něj koukal a sledoval každý jeho pohyb. A měl ho mít rád za co, protože se o něj staral, jednou, když jsem ho přemlouval, aby jel na Ouč, zdůvodnil, proč nemůže jet, tím, že pes má slezlou srst, nějakou vyrážku a on ho maže nějakou mastí, že mu to zanedbali a on má vůči němu dluh, tak se o něj stará. Když byl sám vegetariánem, což se mi podařilo později mu rozmluvit, kupoval Ajaxovi každý den salám, to ho přišlo také za ty léta na slušný peníze. Když zemřel pan A., pes se začal toulat, snad se zatoulal i tentokrát. Jednou mi řekl krásnou věc, že není přátelství jen fyzická věc. Moc jsem o té formulaci přemýšlel. Ne není, určitě není, a v souvislosti s citací: cokoliv mně kdo dobrého, až za hrob. Jen mně už nikdy nikdo nepřinese růže a nezeptá se: Máte je stále rád? A ta věta o přátelství a fyzické záležitosti byla míněna v souvislosti, kdy nechtěl jet na Ouč, staral se o toho Ajaxe a bál se o své známé.*

*A ta druhá příhoda je, když jsme se jednou chvíli bavili, dělal na záhoně před jídelnou a já šel na oběd, a když jsem vycházel z jídelny, bavily se s ním dvě učnice a teď jsem si říkal, jestli si z něj dělají legraci, tak s nima vyběhnu, že se z toho poserou. Ale byla to ta lepší sorta učnic či člověčenství a všichni se bavili o tom, co budou dělat v neděli, smáli se, Mireček žertoval, a tak ho bylo vidět jen málokdy. Když zemřel, ptal jsem se ženy, jestli je v Tibě parte, bylo tam i s fotografií, a jeden pán tam dopsal, na dotazy lidí, kteří ho neznali, na lístek „pomocník v zahradnictví“ a já bych k tomu ještě dodal: milovník přírody a ochránce ptáků, boží člověk, kdyby svět vypadal podle jeho zdánlivě jednoduchých představ, byl by daleko lepoší a žilo by se v něm mnohem snáz.*

*P.S.*

*Mějte se moc a moc hezky, pozdravujte prosím manžela a vnučky od vousatého strejce z fotografie. Té dr. C. jsem napsal.*

*Jarda*

Praha, 19. 5. 1991

Milý Jardo,

je pozdní nedělní odpoledne, po dlouhé době neuvěřitelně klidné, protože tady nejsou děti a můj muž má nějakou ze svých bezpočetných akcí v Praze. Konečně tedy zahajuji návrat k naší korespondenci. Ráda. Snad proto, že ty „morové rány“ jsou teď s nezapomenutelnými ztrátami za námi a na obzoru alespoň nějaká radost. Vlastně velká radost. To, že jste byl oceněn jako básník, byla i pro mne satisfakce. Vždycky jsem byla přesvědčena, že Vaše básně jsou perly, které budou jednou zasaženy do diadému kulturního dědictví naší doby. Jen jsem byla občas na pochybách, když jsem Vám rozmluvila, abyste je před revolucí posílal do zahraničí, v obavě, abyste nebyl vystaven nějakému nepříjemnému tlaku estébácké mafie. Příležitost přišla v podobě redaktorky „Iniciál“ - tomu uveřejňování v časopise „Vokno“ jsem nebyla příliš nakloněna, to byla akce Hedy a Jany, možná, že jsem poplatná nějakému předsudku, jednou jsem něco četla a nějak se mi nezdálo, že byste tam zapadl. Třeba se velmi mýlím, ale teď jsem naprosto spokojená a mám pocit, že jsem splnila nějaký úkol, který jsem léta měla před očima, a tak přispěla alespoň troškou do mlýna.

Včera byl u nás přítel Václav s velkým projektem točit příští rok sérii filmů k problematice duševního zdraví a samozřejmě také o našem socioterapeutickém klubu. Jedno podobné trauma už máme za sebou, ale ujišťoval mne, že bychom to udělali co nejcitlivěji, aniž by se jednotliví lidé cítili ohroženi. Tak nevím. Ptal se také na Mirka, jestli tam ještě chodí. Zase na mne padl ten všeprostupující smutek nad ukončením vpravdě křížové cesty jednoho z nás, jehož duše byla průzračná jako nejčistší studánka. A před mým zrakem znovu defilují oba Pavlové, Anežka, Honza a Dimitrij, Ivana a ještě další, které jste asi neznal. A stále mám pocit, že na místo, kde jsme zasazovali stromky, musíme položit náhrobní kámen jako memento, že přece jen někým byli milováni i v tomto světě ztracených duší a že nezapomínáme.

Nedivte se, že jsem se na tak dlouho odmlčela. Nemohla jsem. Před ukončením mého životního poslání takové rány jedna za druhou, to není samo sebou, doslova mne srazily na kolena,

*když nechci říci na lopatky. Kladu si řadu otázek. Nepřevážila ve mne pýcha, že naše práce je v našich rukou? Nesnažila jsem se přisvojit si dar, který mi byl dočasně dán? Jaký je můj podíl na tom všem, co se stalo? Je mi, milý Jardo, někdy velmi těžko. Mám pocit, že některé věci už prostě nemohu napravit, prostě proto, že můj čas vyměřený léčebně už se naplňuje. Na druhé straně vím, že nejsem onnipotentní a že život každého z vás je v božích rukou a také ve vašich a že skutečně jsem byla jen průvodcem ve vaší strastiplné cestě, nic více, ale také nic méně. Jen ta Mirkova otázka se mi stále vrací. „Budete při mne stát v mé nejtěžší chvíli?“ zeptal se mne tam na mostku, vedoucím od diagnostického jádra. Ujišťovala jsem ho, že ano, a pak jsem nestála, i když mi to intuitivní Š. připomínal na klubu. Chtěla jsem ho navštívit ve čtvrtek, podle personálu měl chřipku, spěchala jsem na autobus, už jsem se s ním nesetkala. --*

*Ještě jednou Vám blahopřeji*

*Vaše D. K.*

*M. B., 24. 6.*

*Vážená paní doktorko!*

*S hezkým pozdravem a snad k Vašemu pobavení, či rozptýlení na tomto krásném, leč někdy smutném světě. A jak kdysi prohlásil věčný tulák Charlie: „Když se to bere jako detail, je to komedie, a když se to bere jako celek, je to tragédie. Takže...*

*Motto*

*Tibor Déry: Pomyslná reportáž o americkém pop-festivalu*

*J.K.: Subjektivní reportáž o jazz-folkovém odpoledni (konaném v rámci týdne Duševního zdraví v Ml. Boleslavi dne 13. června 1991*

*Tak jsem tam šel. Sotva jsem vylez do kopce z autobusáku na Výstaviště, máme to období sluneční korupce a menstruace, opakující se podle odborníků jednou za dva roky (kulminující) a s příspěvkem Sadama Husejna, jak přitopit na zeměkouli, počasí přímo nevyzpytatelné a výborně působící na kardiaky, psychotiky a já nevím, na který všechny. Tak jsem tam došel a první, koho jsem uviděl v centru dění, byla Jana a Libor, který se bavil s paní Janou Koubkovou, pozdravil jsem*

slušně dobrý den. Později jsem se dozvěděl, že studentky gymnázia, které navštěvovaly autobus s psychologickou poradnou, zřejmě jen kvůli testům, když byly zvány na odpoledne, že jim jméno Jana Koubková nic neříkalo, skutečně vzácný přehled o současné hudbě. Ať žije Sagvan Tofi! Jinak jsem měl dojem, že až na tři, pět lidí obecnost, neboli publikum znám. Přítomni byli, snad nikoho nezapomenu, z levé strany Jana, paní Nováková, sestra od dr. T., Radka a její boys, Olda, Míla, Dana, Vašek. Z pravé strany farář Evangelické a Husitské církve, Jarmila se svým přítelem, tak nějak shrnuto prošlo, zdrželo se chvíli, vyměnilo se kolem třiceti lidí včetně paní primárky S., dr. T., faráře Jednoty bratrské, a potom hejno rómských dětí, které mají Výstaviště za své stálé působiště. A náhodní kolemjdoucí s dvěma vyfintěnými pubertálními Rómy ke konci, s faktickou poznámkou: „To jsou ty gadžové ňák vodvázaný, že si hrajou a zpívají pro sebe!“

K programu: Moderátorem byl T. a začínala paní Koubková, její písně bez komentáře a dvakrát či třikrát použila slogan při rapování „nikdo nejsme nemocný, všichni jsme zdraví!“ A pak ještě, že by potřebovala dalekohled, jak má publikum daleko na těch lavičkách. Tak na ty boleslaváky určitě. Kéž bychom byli jednou všichni zdraví, ale i moudří. Pak se ještě nabídla, že příště přijede dopoledne a zazpívá i v blázinci. Klobouk dolů a na shledanou, paní Koubková! Potom zahrála na kytaru jedna holčička, sice zatím s převzatými písněmi, ale talentem a odvahou, nevím, čí to byla dcera ta rusovláska, ale každopádně se ve světě neztratí. Poněkud se to protahovalo, ale Sváta Karásek se objevil tak, jak přislíbil, podobně jako Petr Lutka. Sváta se najednou objevil se dvěma elévy, které přivezl s sebou, kteří také zazpívali. Mimo toho, že jsem si říkal, že ten Magor Jirous má pravdu v tom, co mu může převážná část veřejnosti! Dopověděla to Jarmila, když jsme se bavili, jak tam je málo lidí. A zase jsem si uvědomil, v čem je ta Svátova síla, když vlastně neumí naladit kytaru, to mu musel radit jeden z těch hochů, ani zpívat, jak o sobě říká sám, že to je v té pravdě a upřímnosti, kterou nám předkládá.

Potom vystoupil boleslavský vokál Milana Klipce, což jsou přerostlé děti ze souboru Paprsek, protože Klipec není jen

*dobrej učitel hudby, ale i manažer a podnikatel, takže je to svým způsobem dokonalé, co do zpěvu i jako podívaná. Ještě zpíval Petr Lutka, který přijel se svým přítelem, zpěvákem Karlem Vepřekem, který ho někdy vozí a připomíná ve svém černém oblečení, vlasy a rysy Karla Hynka Máchu, tak jak ho zideализoval a zpodobnil, nemýlím-li se, Karel Svolinský. To už zpívali před hudebním pavilonem a u nich byli romské děti, které seděli na zemi, což by byla zřejmě dobrá fotografie. Dostalo se mi také cti, když jsme se bavili, že mi řekl Petr, abych mu tykal. A pak konec, Jana a Tom přišli s nápadem, abychom to ukončili, že Petr bude zpívat Hutkovu Krásná je... a my všichni u mikrofonu s ním. Takže my všichni poslední věrní a rómské děti, mírně špinavé, jsme stáli a zpívali. Zapomněl jsem na Františka a Pavlínu, Františka potom chválila paní Nováková, jak hezky zpíval a měla na konci oslzelé oči. A pak tam byl jeden rómský chlapeček v žlutém špinavém tričku, mírně obtloustlý, který sálal dobromyslností a perfektně se chytal refrénu a zpíval. Tak snad i když už tam nebyl pomalu, kdo by se díval a poslouchal, jen pan Novák fotografoval a zvukař se svojí dívkou, vyplynulo z toho, že pořád snad (určitě) budou lidé, kteří budou mít zájem o druhé, až vyrostou a přijdou, a bude to jednou mnohem, mnohem lepší. A to už je pro toho chlapečka ve žlutém tričku. A konec odpoledne.*

*Pak jsem byl pozván na Evangelickou faru paní Novákovou a Sváťa mi říkal, abych šel, měl jsem dost divný pocit, když jsem tam vstupoval, nebyl jsem tam asi pětatřicet let. Tam jsme si ještě povídali, všichni ještě zahráli, pan Novák servíroval chléb se slaninou, pan farář červené víno, střík a kávu. Když se na nás střídavě obracel vítr, byly cítit králičí bobky, ale pan farář povídal, že je na podzim zakope. Potom sprdla sousedka Karáska, aby hrál potichu, že tam spějí malé děti a rozloučili jsme se, rozešli, rozjeli jako Petrovští. A Petrovi jsem slíbil pohled z Plakánku, až se pojedu kát, snad i s básní Údolí zapomnění.*

*Konec reportáže. První list je jeden, já blbě založil kopírák. Moc, moc krásné léto a napište!*

*Váš Jarda*

Schwarzwald, 12. 7.1991

Milý Jardo,

Váš dopis mne stihl opravdu „na cestě“, sice ještě doma, ale při pakování. Moc jsem se pobavila, spíše to bylo veselé a nadějně než smutné. Vždyť víte, že propagace byla ještě neumělá - ten balon s transparentou plující nad Boleslaví Janě zamítli, chybí jim tvořivá velkorysost. Vytrhnout lidi z jejich lhostejnosti, předsudků a hlouposti není lehké a suma sumarum se tam sešlo dost lidí dobré vůle, romské děti nevyjímaje. Kdyby to byla davová záležitost, bylo by to trochu podezřelé. Nedieme se, kolik lidí tam bylo z našeho klubu? Byla to v Boleslavi odvážná akce, obdivuji všechny, kteří se do toho pustili. To jsou lidi víry, která hory přenáší.

I když cítím, a Vy asi obdobně, že se vám všem stále více vzdalují, nosím v sobě navzdýcky ten svět, který se stal mým specifickým domovem, který je součástí mne samotné, sice pozvolna zahalovaný závojem smutku z odloučení, ale hmatatelně ve vás všech přetrvávající. Mnoho jistot v tomto životě není, ale jednu z nich jsme mohli společně zažít - otevře-li se v důvěře jeden člověk druhému, jsou schopni společně překročit hranice, které nás rozdělují, a zažít zvláštní druh jednoty.

Právě zvoní podvečerní zvony, sedím na terase ponořené v zalesněných kopcích, vnučky s mužem se šli koupat, já šetrím srdce, které mne první noc po příjezdu řádně vylekalo. Je tu nádherně, lázeňské městečko ve Schwarzwaldu, kdo ví, zda se nám někdy podaří dát naši zemi do takového pořádku. Rekrea-ci dostal můj muž jako náplast za ta léta, kdy sem od nás jezdili jen prominenti a mátlí zdejší levičáky zkreslenými informacemi o tom, jak se v socialistickém Československu všem (i církvím) dobře žije.

Tentokrát Vám posílám památnou pohlednici z akce, která Vám asi utekla, ale která byla vskutku fantastická (Adieu CA). Netušila jsem, že jednou poděkuji svému synovi, že se velkou měrou podílel na ukončení a překonání našeho dvacetiletého pokoření (nepočítáme-li léta padesátá).

Moc zdravím

D. K.

*Vážená a milá paní doktorko!*

*S hezkým pozdravem a poděkováním za Váš dopis z Německa. Je neděle a já trávím den doma, což je poměrně na mne normální s výjimkami sobot, kdy jsem odpoledne a navečer na Bradlci v hospodě na „Vyhlídce“, kdy pak cestou na autobus a cestou v něm spřádám spousty plánů, co a jak udělám a jak někam pojedu, což potom nerealizuji. Ale přece jenom se mi povedlo dojet na své poutní místo, a to dokonce vlakem za pomoci svého synáčka, který se uvolil dělat Běčko, podle terminologie Andy Warhola, a tak jsme zažili krásnou pout', kterou bych patrně sám neabsolvoval. Dojeli jsme vlakem do Libošovic, což je poslední vlaková stanice, do posledního působiště Járy da Cimnermanna (pak už se musí dál do Krkonoš autobusem), jinak je to ta krásná pohádková vesnice Vestec. V Libošovicích se stavili v hospodě, začínalo to jako výlety s Jaroslavem Haškem, ale šli dál Prokopským údolím, kolem Bílého rybníka, z kterého jsem udělal předem Černý, já to říkám pořád, že tihle básníci jsou velcí lháři. Došli jsme na Kost, tam jsem koupil pohledy, to už jsem říkal dříve, jestli tam nejezdím kvůli tomu, abych moh poslat ty pohledy. Naobědvali se na Kosti, tedy ne přímo na hradě, ale v hotelu. Prošli Plakánek, seděli u Roubenky, došli do Střehomi, podívali se na pstruhy a po červené značce došli přes Osek do Sobotky. Napočítal jsem to kolem čtyřiceti pěti kilometrů cestou, bylo to deset. A obešli v Sobotce náměstí a odjeli. Cestou jsme viděli, slyšeli a pozorovali Semtínskou lípu z vlaku, ale probůh ta je špatná, chybí jí polovina, kterou nahrazuje tak čtvrtina z té poloviny a vůbec už to není ta rozsochatá dáma, ta Šrámkova. A měli jsme možnost okolo ní jít, ale snad jsem ani nechtěl. Pak jsem se kál a pil symbolicky třikrát vodu z dlaně ze skalní studánky s myšlenkami na Boha a odpuštění hříchů, té blbosti a toho chlastu. Tomáš odmítl s poukázáním, že je napitý dost, ostatně jsem mu to snad ani nikdy nevysvětloval, tuhle součást té poutě snad jakoby související s otevíráním studánek, čehosi čirého a uvědomování si. A hledání toho čistého v majestátu těch skal a stromů v tom chrámu velebné matky přírody. Pak jsme seděli a rozjímali nad Roubenkou, ale předtím jsme konstatovali u chaty jednoho*

*Pražáka, že to vypadá, jako když si chce zabrat pro sebe celej Plakánek a navíc ho půl rozštípat, udělal si tam takové rozšířené brdlení, já nevím, jestli mu ten pozemek ještě patří, tam má, jak říkají na podhůří těm složeným polenům, spoustu ježků. Asi by to stačilo na upečení tak dvěstě podsvinčat, nebo na přežití menší doby ledové. Tak jsme přemýšleli, do jakých novin to napsat, jestli levicových či pravicových, ale pak jsme nic nevymysleli, do jakých by to patřilo, tak to nepošleme nikam.*

*Když jsme seděli u Roubenky, nebylo na nás z cesty vidět, tak jsme si vyposlechli, jak šli mladí manželé s holčičkou a maminka jí zpívala, když nás uviděla, přestala a strašně se začala stydět. Ale neměla vůbec proč, zpívala moc hezky „travička zelená to je moje potěšení“. Pak jsme taky viděli čtyři holky, jak vyfíklý z Vančurova Rozmarného léta ve stejnejch modrobílejch proužkovanejch námožnickejch kostýmech a měly na hlavách slaměný klobouky se stuhama. Roubenka už dávno nepláče a dozvěděl jsem se v rádiu, že to je tím, že se ztrácejí podzemní vody a jejich tlak, tak jen to pískovcové roubení pláče. Když jsem se s ní loučil, řekl jsem jí: „Tak ahoj, Roubenko, a kdo ví, kdy se zase uvidíme!“ A pak už zbyla jen ta Sobotka, rodiště tak významného básníka a všechny hospody zavřeny. Takže si Tomáš nemohl dát třetí polívku, když už si dal předtím dvě a na nádraží jsme ještě zhlédli divadlo jednoho herce, monolog opilce, který nikam nejel, stoloval na poštovním kastlíku, nikoho neobtěžoval a za jeviště měl kousek té kryté nádražní budovy. A to už byl konec té pouti.*

*Posílám Vám tři pohledy, jeden je Váš, ten, který posílám stále, nebo jej máte, připadá mi, jako by tou symbolikou, jak nám jsou uzavřeny brány vědění a víry té pravé, alespoň mně. A druhé dva jsou jeden Dominice a Lucii, zamíchám je po prázdné straně a napíši jméno podle abecedy. A že je pozdravuje ten fousatej strejc. A teď k tomu, co jsem napsal, že se rozepíši, já nevím, jak se dobře vyjádřit, jak jsem s Vámi mluvil o tom, jako by to všechno pěkné a krásné bylo pryč a jak jste mi napsala „Nocí kráčíme...“ a jak používám já toho K.H.M. „Dalekát' cesta má, marné volání...“ a těch jistot v tomto světě je tak málo, jak jste napsala, a Vy jste byla ta jedna jistota pro spousty lidí. Že mají kam jít, že je nikdo neodmítne, že tam je*

*pomoc, vlídné slovo, už jsem Vám to napsal tolikrát a vím také, že všechno nějak začíná, ale i končí, jako naše životy nejsou neomezené, naše cesty. Ale přesto Vás prosím, bude-li to jen trochu možné, vydržte to co nejdéle. I ten jeden den je nesmírně důležitý. Tak se těším na shledání v září, zkusím ještě v srpnu navštívit Toníka na Mělníku, teď jel od 4. srpna s manželkou a dcerou do Doks. A zkusím v druhé polovině dojet do Prahy a sejít se s Květou. Mějte se moc, moc hezky a pozdravujte manžela.*

*S pozdravem Váš*

*Jarda*

*M. B., 20. 8. 91*

*Vážená a milá paní doktorko!*

*Posílám Vám hezký pozdrav z deštivého a zataženého dne. Chtěl jsem Vám napsat již včera, respektive poslat jednu báseň, ale potom do toho přišlo to, co se stalo, tak píši až dnes a bude to krátké, je to mimo pořadí.*

*Vzpomínám na Vás intenzivně už celé ty dva dny, co tomu asi zase říkáte? Hluboce otřesen a znepokojený jsem poslouchal včera všechny zprávy a zpravodajství CNN o tom, co se děje. Když jsem to slyšel poprvé, vzpomněl jsem si okamžitě na Vašeho Michaela, že tady snad zasáhla prozřetelnost, jeho prostřednictvím a zásluhou se odbyl odchod v termínu za pět minut dvanáct. Svět se opět zastavil, zatřásl a učinil krok zpět s dopadem na nás všechny. Obávám se, že to, co byly pro starý Řím březnové Idiny dny, jsou pro naši dobu srpnové. A naprosto začínám chápat absolutní nepochopení TGM pro cestu, na kterou se vydalo Rusko, byl daleko větším filosofem než Lenin, aby pochopil od základní filosofie Engelse a Marxe, že to je všechno politická a ekonomická blbost, která nikam nevede. A ta snůška lží, kterou nám předložili na včerejší tiskové konferenci, že to je nevypočitatelný národ, ta jeho jistá část je vypočitatelná, to jsou ti knížata a bojaři a plukovníci a poručíci a radové a revizoři a aby se v Moskvě svítilo křišťálovými lustry a jezdily tramwaye a teklo šampaňské a pár kilometrů v chalupách měli ve světnici udupanou hlínu, svini jako člena rodiny a na záchod chodili na zahradu. Tak to vypadá jako*

*humor, ale vůbec to není, to je jen ta ruská literatura. A car a J. Stalin a Brežněv a Sibiř a zase Sibiř, když se to nelíbí a ještě hůř. I ten kníže Potěmkin se tam narodil dobře a člověk by z toho začal blbnout. A teď se to zase snaží, tak nějak snaží obracet zpátky. A také, jak by jinak, jako všichni moudří a inteligentní představitelé tohoto národa věřili a věří, musíme doufat a věřit s nimi. Také ještě poproste Michaela, že jako jeho voliči i s Tomášem, kdyby došlo k eventualitě průjezdu sovětských vojsk přes naše území, ať hlasuje proti, protože současná vláda neskýtá žádné záruky, já vím, že politika je složitá věc, to nám ukáže čas, ale ostatně si myslím, že za daných okolností za pobyt u nás nevidíme ani korunu. To už je všechno, já vím, že toho máte sama dost.*

*Mějte se moc, moc krásně a na shledanou v září*

*Jarda*

*Praha, 22. 9. 1991*

*Milý Jardo,*

*závratný běh času a ještě závratnější běh událostí plus požadavky mojí rodiny mi nedovolují zkoncentrovat se včas na písemnou odpověď na Váš poslední dopis. Letmo jsme sice pohovořili na prvním poprázdňinovém setkání našeho Klubka - bylo to pěkné setkání v klokočských lesích, u krbu i u ohniště na zahradě - ale bylo poznamenáno také jakousi hektičností, která je charakteristická pro celou naši dobu. Doufám, že za 14 dní na Mukařově trochu vydechneme. Hned v pondělí 7.10.t.r. máme s mužem odletět na Krétu, kde pořádá Světová rada církví konferenci, a tam bychom každý měl mluvit o své práci v oblasti sociální. Četla jsem ten poslední román Kazantsakisův, který se týká právě jeho vztahu ke Krétě a podobně jako Korfu se tyto kraje dostaly do mých představ a snů dříve, než jsem měla možnost je uvidět. V případě Korfu rozhodně předčila skutečnost má očekávání a snila jsem si tam o tom, jak by to bylo krásné, kdyby se jeden z našich týdenních společných pobytů v přírodě mohl uskutečnit pod řeckým nebem a na březích Egejského moře. Je to opravdu sen, který už překračuje hranice našich konkrétních životů směrem*

k nebeskému ráji tak, jak jej zpodobňují básníci. Ostře kontrastuje s mou poslední návštěvou v léčebně v červenci, bezprostředně po našem rozloučení u autobusu, poznamenaným Vaším steskem nad tím, že vlastně naše společné hledání a zápas se jaksi propadají do minulosti. Chtěla jsem v léčebně na oddělení navštívit Oldu. Otevřela mi zcela neznámá sestra, pro niž jsem byla také neznámou osobou. Zato z těch několika pacientů, kteří napolo leželi v křeslech a zírali do stropu, jsem rozpoznala hned tři známé tváře. Napadlo mne, že by to mělo být přesně naopak, pokud by léčba byla efektivní, známé sestry a neznámí pacienti. Pepíček mne šel pozdravit, jazyk měl srolovaný v ústech a nebylo mu vůbec rozumět. Vzpomněla jsem si, jak mně nechtě uštědřil lekci z opatrnosti při aplikaci autogenního tréninku u psychóz. Dostal se tehdy do psychotického transu, začal se jakoby vznášet, jakoby přestal cítit zemskou tíži a chtěl nám uletět. Něco obdobného se stalo Janě s Marií, jenže v opačném smyslu. Marie se nedala zvednout, byla těžká, jako přibitá k zemi, nechtěla se probudit, asi za deset dní skočila pod vlak. Neznal jste ji. Zmiňovala jsem se Vám o své vnučce, jak na mně vyžadovala na dovolené AT, který jednou viděla v televizi, a jakou rychlostí se pravidelně propadala do hlubokého spánku. A tak já, zkušená psychoterapeutka se stále ještě divím nad mocí lidského slova, léčivou i zhoubnou. Víím, že psychiatrie stále ještě dluží svým pacientům to léčebné slovo... Naklábosí se často mnoho, ale myslím to Slovo, které je integrální součástí celého nastavení, otevření terapeutovy bytosti vůči člověku v psychické nouzi... Bytosti, spíše než skvělé a jasnozřivé, prostupné - uvolňující cestu „moci shůry“. Už jsem se o tom zmiňovala, že jsem často intenzivně analyzovala, proč někdy moje snaha a důkladně promyšlené postupy vycházejí jakoby naprázdno, a jindy prosté spolubytí, projev sounáležitosti a možná jen několik slov zřejmě v pravou chvíli mají nečekaný účinek, někdy i rozhodující. To člověčí „já“ i při nejlepší vůli se stává mnohdy největší překážkou pro druhé i pro sebe sama.

Olda byl tehdy v kiosku, Zdeněk už propuštěn, tak jsem si šla chvíli sednout na lavičku poblíž míst, kudy jsem spěchávala za vámi a kudy jste vy všichni spěchávali za námi. Vynořovali

*jste se před mými zraky v dlouhém zástupu i se svou charakteristickou chůzí, všichni živí i ti mrtví. Kolem stromků (modřínku a na počátku neduživému smrčku se dvěma vrcholky, který se teď má k světu), které jsme společnou rukou zasadili, poletovali průhledně zářiví bělásci, ztratili se někde v místech, kam chodil Mirek krmít ptáky. Připadali mi jako poslové, přinášející pozdrav ze Země světla. Jinak bylo všechno ponořeno do chladivého zeleného přítmí, náš čarovný park, nad jehož každým poraženým stromem Mireček dlouho plakával a sedával u padlého kmene jako Tibetané čtyřicet dní u svých mrtvých, ten park byl krátce po poledni neskutečně tichý, že jsem si připadala jako ve snu, kdy radost a bolest jsou natolik promíseny, že tvoří jednotu. A vlastně o té naší nenaplněné a nenaplnitelné touze po jednotě jsem původně chtěla psát, ta tvořila podtext Vašich slov při našem červencovém setkání. K vizi budoucí jednoty se upínají všechny věřící duše a po ní nevědomky prahnou i ty nevěřící a jestli je nějaké peklo, tak je to peklo věčného rozdělení, mrazivé osamocení, jehož dotek jste prožili mnozí z vás. Někteří to neunesli.*

*Milý Jardo, vím, jak je Vám těžko, nejsem na tom o mnoho lépe, ale my oba už jsme pochopili onen závazek, odpovědnost vůči životu svému i těch druhých. Anulovat smysl všeho, co se dělo, děje a bude dít není cesta. Víím něco o Vaší vnitřní angažovanosti, dalo by se říci, že nic Vám není jedno, ani záležitosti občanského života a světové politiky. Zkrátka tu orientaci v osobním životě i v té dnešní politické a dějinné vřavě máme, jen vydržet a zůstat ve spojení s „centrem securitatis“.*

*Tedy znovu a znovu „sursum corda“ (abychom z té latiny nevyšli)*

*Vaše D. K.*

*Ml. Boleslav, 4. 12. 91*

*Vážená a milá paní doktorko!*

*Konečně jsem se dostal k tomu, abych opět napsal, probral se nějak z té poustevnické letargie a odtržení ducha od věcí světských, s úmyslem je vnímat co nejméně a s následujícím, se s nimi příliš nezabývat. Možná, že se jedná jen o lenost*

*a úpadek osobnosti, ale za předpokladu, že nám fungují určité obranné mechanismy, to je třeba i pro mne svým způsobem dobře. Odebíraje se ráno po procitnutí na záchod, jsem si hned vyslechl zprávu o tom, že se obě sněmovny parlamentu dohodly, že se návrhy prezidenta nebudou zabývat, což se ostatně dalo předpokládat. Potom další zprávu, že OSN odmítlo eventuálně poslat své pozorovatele při referendu, což bylo také geniální se s něčím takovým vytasit a postavit se na úroveň voleb v republice Pandamarinka. Napsala mi také Květa a mimo jiné, jaký mám názor na slovenské politiky a jestli by nezasloužili na zadek. Řekl bych přímo na ústa, někdy mi připadá, že ty jejich zadky produkují pomalu ušlechtilejší produkt než mozky. Tak tolik asi v tom rozjímání a já jsem taky pěkněj vůl, že se s tím vzrušuju, když pomínu zájmy celku, tak na Slovensko už v životě nepojedu, vízum potřebovat nebudu, Tatry si můžou třeba rozmontovat a prodat do Colorada americkým Slovákům, ty mi jsou ukradený jako všechny hory, a bryndzu taky nejím, tak co. Tolik k politickým událostem.*

*A teď se vracím k tomu poslednímu klubu, jak jsem Vám říkal, že jsem se snažil při diskusi třikrát nebo čtyřikrát přihlásit, ale uznal jsem, že to je bez šance, tak jsem si odnesl svůj příspěvek s sebou. Chtěl jsem jenom stručně říci: Vážení přátelé, jak říká Luděk Sobota, anebo Lidičky moji, jak nám říkal Dimitrij, když nám dělal Mikuláše, podle Bulgakova, já chci poděkovat panu doktorovi za zajímavou přednášku, ale lidem z klubu: vždyť to všechno tady svým způsobem máte a jak řekla paní doktorka, že to, o čem přemýšlel ten Angličan, o tom přemýšleli také, že tenkrát třeba ještě pro to tady nebyly podmínky, ale je tady teď Denní sanatorium, Klub, povedlo se chráněné bydlení, pobyty v přírodě, už od začátku 80. let daleko modernější způsoby léčení. Dá se kam jít se svými problémy, že vlastně máte svoje klíčové psychoterapeuty, seženou či dají vám léky, když jste na tom blbě finančně, půjčí vám i peníze a já nevím, co všechno ještě další. A je toho dost a je to zásluha určitého profesionálního společenství lidí, které všichni dobře znáte. A kteří tu svoji profesionalitu nebrali jako zaměstnání, ale jako povolání a pomoc bližnímu. Já je nechci jmenovat, ani podle hierarchie, ani chronologicky, ale všech si vážím a chovám*

*k nim úctu, a tak aby se nám ty vzpomínky lapidárně jen neza-  
hustily na to, že tenkrát na oddělení nebyl toaletní papír (ten  
ostatně nebýval po celé republice) a jedna sestra nám řekla,  
jděte do hajzlu, a ten nebo ta doktorka na nás neměla čas. A že  
je tady dost jiných, kterým by měl člověk poděkovat, protože  
oni nedělají jen co mají, ale něco daleko navíc. A to je všechno.*

*Při tom rozjímání v Adventu se sešeřilo a přemýšlím o tom,  
když jsem naposledy ve středu od Vás odcházel, v křoví u toho  
jednoho paneláku jsem viděl poskakovat sýkorku. Všichni ptá-  
ci a motýli ve mně vyvolávají asociaci na Mirka, sýkorka zvláště,  
koukali jsme na ni, jak poskakovala naproti na střeše, když  
chodil někdy na svačiny za mnou do rytebny. Z okna, kde byl  
nalepený zaprášený motýl z pohledu, pak mi poslal jiného stej-  
ného, tak jsem je vyměnil. A vždycky jsme bádali, kam se může  
ta sýkorka ztratit, musela tam mít někde hnízdo, že není vidět  
třeba čtrnáct dní, ale to já ty okamžiky, kdy se vrací, spíš propás,  
i když jsem z toho okna koukal dost často. Zrovna tak pohled  
na oprátku ve mně vyvolává, jako když to jsou rovnice,  
do kterých věci stavějí, ty souvislosti, Dimitrije.*

*Včera, nevím, jestli jste se dívala, dávali krásný pořad o Otovi  
Pavlovi, kde vzpomínali jeho přátelé, ti, o kterých psal v knize  
Plná bedna šampaňského. Moc jsem se musel držet, abych si  
brečel jen v duchu, zoufal, litoval toho všeho, Kučery, Kozáka  
a, ach, Oty Pavla. Kdysi jsem si říkal, že kdybych někdy něco  
dokázal napsat, věnoval bych to památce Oty Pavla a všech  
těch, které jsem znal, kteří toho sice tolik nedokázali, ale byli  
stejně dobří, upřímní a poctiví jako on a procházeli stejným  
utrpením. Teď se objevila malá jiskřička, ta malá hřivna, jak  
říká moudrá Kniha, kterou bude možná přispět, ale kdo ví, jak  
to dopadne. Napsal mi E.M., jestli mám zájem vydat nějakou  
báseň v Lidových novinách v rubrice Iniciály LN. Tak mne svým  
způsobem potěšil, že si na mne vzpomněl, nebo jestli docházejí  
básníci, teď jsou samí disidenti. Tak jsem mu poslal nějaké  
novější věci a napsal, že kdyby to byl můj zájem, stál bych  
o Zahradu ticha (Kouzelný dům), proč, že pochopí z věnování.  
Ale nejsem naivní, to nemusí dopadnout vůbec nijak, kdyby se  
to povedlo, byl bych rád. A to je už opravdu všechno, jen  
na konec parafrázi na romantické, nebo alžbětinské básníky,*

*leží mi tady na stole John Donne.  
Snad neokradl jsem Vás vzácná paní  
o váš tak drahocenný čas  
a po přečtení nevyřknete  
jste pouhopouhý žvanil  
mýlila jsem se v vás!*

Váš  
Jarda Kocvera

Praha, 7. 2. 1992

*Milý Jardo,*

*přemýšlím nad svou liknavostí v odpovědích na Vaše niterné dopisy. Jako by bylo času nazbyt. Jako by to nemohla být odpověď poslední. To Masarykovo „sub specie aeternitatis“ (pod zorným úhlem věčnosti) lze chápat nejméně ve dvou rovinách - žít tak, abychom směřovali k hodnotám ověřeným zkušeností lidského rodu a naplňovali svůj život sebepřesahujícím smyslem, a žít v určité bdělosti a připravenosti, protože už zítra může být náš osobní čas uzavřen. V bibli je taková připomínka, že by člověk neměl odcházet na lože a uložit se ke spánku, aniž by neodpustil a nesmířil se s tím, komu ublížil nebo kdo mu ublížil. Stále častěji se mi stává noc symbolem nebytí, i když se člověk večer co večer a někdy s velkou chutí do její náruče pokládá.*

*Vzpomínám, že ve své dychtivosti nechat se prostoupit vším, co zažívají moji pacienti, jsem „sloužila“ se svou kolegyní tzv. žurnál, což byla paradoxně noční služba, a tehdy se na můj účet bavila celá léčebna, že je nová funkce „žurnální psycholog“, na „primářské“ měli hlavní starost, abych to nechtěla proplatit, a napříště bylo něco podobného všem psychologům zakázáno. Absurdní. Nevím proč.*

*Je to už mnoho let, ale určité prožitky ve mně zůstaly tak živé, jako by to bylo včera. Čas při té službě, jehož tep se zpomaloval a rozprostíral a řídnul až do nekonečnosti, zkoncentroval a zahustil se v šíleném trysku při křísení umírající ženy. Ticho, které umocňovaly mátožné stíny několika pacientek, bloudících v šeru chodeb jako v labyrintu, a které pohlcovalo*

úzkostné úpění neklidných spáčů, i veškeré úsilí a chvat lékařky a sester zápasících se smrtí. Čas a ticho. V čase a tichu ponořené veškeré to lidské hemžení.

Před několika dny byl v TV pořad o kosmonautovi - jeho jméno jsem si nevštlípila -, který po svém návratu z kosmu založil ekologické hnutí na záchranu života na této planetě. To, co prožil, je asi nezprostředkovatelné. Je to asi něco o prostoru, prázdnotě, bezživotí, čase a tichu. Něco o široko daleko jediné malé, modré, prozářené a ještě dýchající planetě, na níž se stal zázrak. Ten kosmonaut volá, křičí, prosí... dokud je čas. Kdo slyší?

Znali jsme a známe takové lidi, kteří slyší, ale je jich dost? Dost na to, aby mohli rozhodujícím způsobem zabránit zkáze života na této zemi? Napadá mne v této souvislosti biblický příběh o Sodomě a Gomoře. Byl to Abrahám, který usilovně a neúnavně prosil Hospodina za jejich zachování pro ty spravedlivé, žijící v těch městech zkázy spolu s těmi, jejichž hříchy volají až do nebe. Abrahám s Hospodinem smlouvá tak židovsky dojemně, z padesáti spravedlivých to usmlouval na deset, pro něž byl nakonec Hospodin ochoten města zachovat, ale ani těch deset nebylo nalezeno. Sodoma a Gomora tedy lehly popelem. Měli bychom se tiše radovat, že nějakí ti Abrahamové mezi námi chodí a potřebný počet spravedlivých přece jen nalézají. Na těch celosvětových vahách musí to dobro převažovat, i když se nám tomu někdy těžko věří. Jinak by už svět musel být tentam.

Musela jsem být hodně malá, vešla jsem se do „fusaku“, když mne tatínek po příchodu ze zaměstnání naložil na saně a běžel se mnou po zasněžené pláni k lesu. Pamatuji si ještě zvuk chřupajícího sněhu pod jeho nohama, bezpečí jeho blízkosti a teploučka v kožešinovém pytli a zároveň pocit ohromující prázdnoty, totální osamocení tváří v tvář nekonečné klenbě plné chvějících se hvězd. Už tehdy jsem cítila tepání vesmírného času a ticho, které pohlcuje jakýkoli zvuk, něco vznešeného a nevysvětlitelného vstoupilo do mne. Tomu kosmonautovi rozumím.

Jsem ráda, že se mi Vaším prostřednictvím dostala do ruky „Pout' do země Východní“ Hermanna Hesseho. Ti poutníci

mrtví, živí, nezrození, kteří směřují přes všechny překážky ke své zaslíbené zemi, i když se jejich představy liší, mně vyba-  
vují slova Jana z Kříže, která jsem citovala v úvodu ke zveřej-  
nění Vašich básní v Iniciálách: „Nocí kráčíme k prameni, jen  
žízeň je naší svítilnou.“

Vás, milý Jardo, také vnímám jako neúnavně putujícího  
v tom zástupu, stále pátrajícího po těch, kteří nás předešli, ale  
obklopeného kruhem těch živých, kteří se dožadují Vaší pozor-  
nosti, potřebují Vaši blízkost, i když to někdy neumějí dát na-  
jevo. Týká se to nejen Vaší rodiny, ale myslím teď také na naši  
komunitu. Tu duchovní dimenzi máte předpoklady dále roz-  
víjet v první řadě Vy. Ráda bych Vám svěřila to veslo, znovu  
opakuji. Přijměte tento dopis, inspirovaný více Vaší poslední  
básní než posledním dopisem, jako zamýšlení (trochu předčas-  
né) k Vaším nadcházejícím narozeninám.

Srdečně Vaše  
Darja Kocábová

Ml. Boleslav, 24. 2.

Vážená a milá paní doktorko!

Píši Vám, je krásné sluneční odpoledne, takové, ze kterého  
by se měl člověk těšit, a jakoby příslib toho jara, které začne  
přicházet. Vezmu si z Vašeho dopisu tři z částí vět. Je dost času,  
kdo slyší, a je těch lidí dost. Naše korespondence má sice čím  
dále delší časové intervaly, ale na to jsem si zvykl, když беру  
v úvahu Vaše pracovní a rodinné vytížení, tak toho času zase  
tak příliš nemáte. Takže, když napíšete za dva nebo za tři měsíce,  
myslím si to o tom čase, a s tím pokročilejším věkem se člověk  
stává trpělivějším a snad bere věci uvážlivěji, tak nečekám  
odpověď obratem. Jenže zatímco Vy trávíte den v činorodé prá-  
ci, abych parafrázoval J. W., já vstávám hned po procitnutí, to  
jest v pozdních hodinách ranních, či v časně hodině odpolední.  
Pravda je, že straším zase ještě v noční hodině dne následu-  
jícího. A jinak mi to připadá, že marnotratně, kráčeje časem  
a prostorem, nechávám za sebou jen prázdné lahve od piva.  
Ale, jak jsem jednou kdysi poslouchal o jedné herečce nebo  
zpěvačce, jak prohlásila, že už se v životě nastála a nadělala

dost, že už bude jenom ležet a odpočívat a nevstávat, tak to tak dělalo dojem, že to skutečně tak provozuje, a když se ptali její sloužky, tak jim řekla, že to není pravda, že v noci chodí a něco dělá. A tak jak řekl jednou M. Forman, když se ho zeptali, co momentálně dělá, nedělal nic, odpověděl, že pozoruje život. Nebo jako Descartes, když se odstěhoval z Holandska, že ho přátelé návštěvami rušili v přemýšlení, a přijal pozvání od královny do Švédska a tam ho údajně nutila prý brzo vstávat, na to zemřel, nebo jak ta historie byla. Tak jestli je možno v obecném pojetí nazvat tyto dvě činnosti prací, tak v tom případě pracuji, ale s tím rozdílem, že tito lidé to dokázali zúročit i pro druhé, což je u mne prachnepatrné, spíše mizivé. Takže, když jsem poslouchal v rádiu čtení korespondence mezi L. Chudíkem a J. Seifertem, kde padla věta „lidé se od dob faraónů a pyramid po G. Husáka vůbec nezměnili, když tak spíš k horšímu“, sice mne to podpořilo v mém naprosto stejném mínění, ale má to ten rub, co pro to dělá jeden každý z nás, aby se to změnilo. A že jediné řešení pro tuhle planetu zemi je v kosmopolitismu, jestli používám ten správný termín T.G.M. A tak, jak píšete o tom kosmonautovi, že ekologie, životní úroveň, vztahy lidí, národů, mravnost a humanismus a všechny tyto věci, které by měly dělat svět světem, čím více budou zpomalovány, nepochopeny, oddalovány, o to více na to doplatí příští generace, o nás nemluvě. Možná, kdyby se dali posílat do kosmu také političtí činitelé, tak zvaní představitelé národa, národů, jestli by v určitých případech nepřišli na to, co jsou za blbce. Ale hned si odpovídám, jestli na to mám právo, nepřišli, na to musí mít člověk také předpoklady a to, čemu se nějak tak říká sebekritika, a to u těchto lidí nefunguje. Tam je naopak pocit velikášství, sebejistoty, neomylnosti a vůdcovství, jako když jsem slyšel dnes o panu starostovi Košic, že svůj projev také začíná slovy, teď vám řeknu svůj názor, váš mě nezajímá - a máme na Slovensku Voltaira, sice obráceného, zato patřičně blbýho. Tak než dojdou k tomu závěrečnému, že není dost času, jak pro jedince, tak pro celek, a těmi, snad jakoby vznešenými slovy, že toho zbývá mnoho vykonat a že těch lidí, kteří to slyší, je málo, tak budu ještě pokračovat.

*V televizi na OK 3 dávají seriál, který mne v poslední době nejvíce zaujal, jmenuje se Velké bitvy historie a udělali ho Francouzi, samotné bitvy není nic zajímavého, je to jen krveprolití, smrti tisíců a miliónů lidí v jedné z nejstrašnějších věcí, válek, které proti sobě lidé vedou. Ale je tam jiná zajímavá věc, příčiny a později z toho vyplývající důsledky, a obrázejí se v tom vlastně dějiny, jak Evropy, tak i světa. Tak nějak od počátku té naší tak zvané civilizace, počínaje boji Franků s Maury, tažení Zlaté hordy, vpád Mogulů do Indie, řád Teutonských rytířů, revoluce v Anglii, ve Francii, boj o Kanadu, o zakládající se Spojené státy s Anglií, švédské války, napoleonské tažení a tam to zatím dospělo. A tak člověk žasne, co toho neví, a jak zdánlivě jednoduché věci, odbyté pár větami v učebnici dějepisu, byly složité. Jako revoluce v Anglii a Francii, a jak se to svým způsobem stále opakuje. A tam ideje a ideály byly jedna věc a lidský faktor druhá a dosti opačná, člověk toho vůbec obecně moc neví, a být tím polyglotem se podařilo jen dosti málo lidem, a nějak jako s tím, že poznání je věčné (poznávání).*

*A tak kdybych věděl před dvěma a čtvrt roku to, co vím o trochu málo víc dneska, tak jsem si zdaleka tolik od té naší revoluce nesliboval a nepodléhal té euforii. Tím nechci říci, že se nesnažím být objektivní, a člověk musí vidět všechno to kladné, ale po otevření novin nebo poslechnutí zpráv se člověk někdy nestačí divit. Ale nechám toho rozumování, můj džob je koukat, jak vyjít s duchodem a teď se těšit na to jaro, co se mně s tím těšením a radostí daří čím dál tím méně. Ale i přesto jsem snad neztratil o některé věci zájem a zůstávám stále žákem života a naivní osůbkou, až si kolikrát říkám, ty blbečku, na co jsi se to zase nechal nachytat, vždyť tohle jsi snad měl vědět a počítat s tím. A tak končím, dopisuji to až druhý den, ještě - čtu teď Moodyho, tak nad tím dost přemýšlím, ale o tom se pobavíme, protože by mne zajímal Váš názor na některé ty věci. Mějte se moc, moc krásně.*

*Váš Jarda*

Kouty, 25. 8. 1992

Milý Jardo,

alespoň pár řádků z opakované dovolené v Koutech, odkud jsme Vám psali pozdrav v polovině července. Tentokrát jsme tu dámská jízda, všechny čtyři vnučky, dcera a sestra. Léto pro mne bylo opravdu horké a s plným pracovním nasazením, vedla jsem domácnost vážně nemocnému synovi, jeho manželka s dětmi odjely na prázdniny, k žádné korespondenci jsem se nedostala, i když jsem věděla, že prožíváte také krizi. Prostě jsem nebyla schopna to všechno zvládnout. Často jsem myslela na Vás a na toho nešťastného Toníka. Jana mi telefonovala po návratu ze Španělska, takže vím, že jste si sám naordinoval určitý odstup od něho a jeho problematiky. Myslím, že je to správné. Na pomoc druhým člověk musí odněkud čerpat sílu, když je sám vyprahlý, těžko napojí žíznivého. (I když ani to neplatí absolutně, někdy pod tlakem nouze bližního se v člověku otevřou skrytá dvířka k rezervoáru nové energie.)

Toníkův nepříznivý stav už trvá příliš dlouho, je to pro mne také těžké, vím, že jsem mu nemohla věnovat intenzivní péči, jeden den v týdnu zkrátka nestačí. Vlastně už jsem mimo službu, moje funkce je supervizní, ale přitom cítím ještě stále odpovědnost za lidi, kteří byli mými pacienty. Kladu si otázku, zda tato odpovědnost je vůbec vypověditelná. Na druhé straně člověk by měl dát důvěru svým nástupcům, „nefušovat“ jim do řemesla, uvědomit si, že není nenahraditelný. To jsou problémy odchodu ze scény, každý člověk je v určité podobě prožívá vícekrát za život, v profesi, společnosti i rodině. Zastánci chirurgického řezu nemohou se svým názorem obstát tam, kde jde o lidské vztahy, o předávání zkušeností, o vědeckou nebo uměleckou práci. Je třeba mít cit pro změnu nebo alespoň obměnu rolí, z role řídící do role poradenské, z role reprezentativní do role reflektující či meditativní apod. K radikální změně dochází pod vlivem vážné nemoci, úmrtí blízkého člověka, rozvodu.

Milý Jardo, budme rádi, že je to tak, jak to je (to je teď moderní formulace).

Srdečně D. K.

Mladá Boleslav, 5. 10. 92

Vážená a milá paní doktorko!

Posílám Vám hezký pozdrav a s tolika vzpomínkami, že byste tomu ani nevěřila. Od toho pátku, co jste odjela, není snad chvíle, abych si na Vás nevzpomínal, a myslím, že nejsem sám. Musíte se moc a moc šetřit, někdy si říkám, že ten život je někdy na jednoho moc, jak už nám prohlásil nějaký klasik. Ted' jsem byl před chvílí nakoupit a udělalo se mi po cestě špatně, jaksi mne přestávaly nést nohy a vypadalo to, že se pomalu složím, tak jsem přemýšlel, jestli si mám sednout na výklad u krámu. Pak jsem si říkal, že nic nevyřeším a pokračoval jsem dál, je to ale strašně špatnej pocit. Pak jsem se vrátil, uvařil si kafe a trochu poklidil a začal Vám psát.

Zrovna dali v rádiu přímý přenos z tiskové konference pana premiéra Mečiara, tak jsem to musel raději přeladit, ten jeho nebezpečně bučivý hlas a zase ta snůška lží a subjektivních polopravd, je to nějak tak, jak řekl pan prezident Havel, Kocourkov. Tam ale měli, alespoň v té poslední verzi, toho Wericha, ale tady, jak řekl nedávno Smoljak, se nám ta latentní blbost rozrůstá do širokých dimenzí. V neděli jsem Vám chtěl telefonovat, ale Evička nebyla doma, tak jsem nemohl. Když jste odjela, byli jsme potom na houbách, po obědě jsme se sešli a mluvili s Janou, ta mi řekla, že ani nemohla sbírat, jak na Vás myslela. Ale ta Vám určitě dneska volala. Já se s ní sejdu ve středu. Příště Vám napíši už hodně dlouhý dopis, to nám ta pošta bude stát tři koruny, tak to budu muset dohánět obsáhlostí korespondence. Dneska je ten asi normální, zatažený podzimní den, nepůsobí na mne zrovna příliš dobře, ale tři dny už topějí, tak mi alespoň není zima a nezebou mne nohy. Tak Vás moc prosím, šetřete se a tu napitomělou politiku přestaňte ted' na čas sledovat, já to musím udělat taky a budu na Vás moc myslet. Pozdravujte prosím pana manžela, paní Věru,

Váš oddaný

Jarda

Praha, 22. 2. 93

Milý Jardo,

konečně se dostávám k tomu Vám napsat a zase nefunguje páska, tak nevím, zda dopis vůbec dopíšu. Myslím často na výročí, které máte před sebou, na to, jak se vyhýbáte pohledu do budoucnosti a nemáte chuť cokoliv měnit. Vlastně se Vám ani moc nedivím, dovedu to pochopit, a přece vím, že to není v pořádku, že by člověk neměl rezignovat, že by se neměl vzdávat a že by se měl pokoušet začínat znovu. Docela bych brala Vaše léta. Přes ty nepříjemnosti, jako jsou některé již „opotřebované orgány“, je to stále ještě doba, kdy stojí za to do něčeho se pustit nebo něco již načaté rozvíjet. Máte za sebou už možná dvě sbírky básní a pramen stále ještě nevyschl, jen potřebuje opečovávat, možná trochu pročistit, jako ta studánka Roubenka na Plakánku, protože v posledních letech do nás všech napadalo hodně smetí, kterého bychom se měli zbavit. Je to absurdní, ale sama se cítím velmi poškozená posledními lety svobody. Dá mně to ještě hodně práce, než se zbavím všech těch negativních citů, kterým jsem se neubráníla. Neobviňuji svobodu, obviňuji sebe za tu nepřipravenost. Kéž bych měla těch padesát. Však Vy víte, kam se rozjet (auto neprodávejte) za inspirací, odkud čerpat trochu té nové energie. Vaše narozeniny jsou předzvěstí jara, zase bude - a pak odkaz TGM Vás svým způsobem také zavazuje. Takže těším se, že to společně pořádně oslavíme a dodáme si navzájem trochu odvahy.

Srdečně zdraví

D. Kocábová

Praha, 15. 7. 93

Milý Jardo,

nikdy mne nenapadlo, kde se ocitnu v závěrečné etapě svého života, že ještě poznám takový nádherný kout země a prožiji v něm se svým mužem nezapomenutelné chvíle. Lago di Maggiore, Locarno, Brisago, Ascona, Bellinzona, Cardada, Mer-goscia - zvučná jména neomylně signalizující blízkost slunné Itálie, vlastně spíše svědčící o prolínání jiskrného italského živlu do těžkopádné zemitosti švýcarských horalů. Plout po čistém,

šedesát km dlouhém jezeře, připomínajícím svými ostrůvky a přístavy spíše mořské zálivy, skrývat se před sluncem do stínu magnolií, platanů, palem, eukalyptů, dokonce bambusů, doslova se opíjet vůní středozezemské květeny a zdvíhat oči k těm alpským velikánům, na jejichž vrcholcích leží sníh - byl to sen nebo skutečnost? Slunce je tu horké, lijáky - spíše průtrže a bouřky - spíše hromobití, kdy se rozestupuje nebe a máte dojem, že se rozestoupí i země, vlastně okolní horstva a pohřbí pod svou tíhou všechno živé. Kdepak je naše mírná, líbezná, intimní krajina, která v člověku vyvolává pocity bezpečí a klidu. Naše výpravy do hor vzbuzovaly v člověku myšlenky na konečnost lidského života, často nás napadalo, zda se ještě se svými milými setkáme, řidiči místních autobusů jsou skuteční mistři svého oboru, ale málo platné, ty centimetry, které rozhodovaly v otočkách nad tisícimetrovými propastmi, ty mohou být jednou překročeny... Tady jsem pochopila nebo spíše znovuprožila své apokalyptické sny, ty úzkost vzbuzující scenerie přece dobře znám, jejich strašnost i majestátnost a dojímavou krásu, v nich jsem se pohybovala ve svých snech - nebo snad ve svých předcházejících životech? Po těch horách stéká tisíce vodopádů i obřích vodopádů, které se tříští o balvany a vytváří někde až 30m vysokou mlžnou clonu, ty hory se třpytí, když na ně dopadá slunce a vlhnou, jako když pláčou; a také na nich a s nimi si vydobyli Švýcaři své bohatství, je to neuvěřitelné, ale prodávali a prodávají hromady kamení, v těch zapadlých horských vesničkách z něho dokonce dělají i střechy, jsou těžké, ale odolávají vichřicím, závějím i mrazu, ale jaký může být člověk, který vyrůstá pod takovouhle těžkou střechou. Kameny ho chrání, živí, ale pod kamennými lavinami jsou také čas od času pohřbeny domy i osady, a člověk nově buduje zase svá obydlí na úpatí hor, navzdory bolestné zkušenosti, jakoby jeho důvěra v Matku přírodu byla neotřesitelná, respektuje její zákony, nevnímá to jako zradu. Alpské louky koncem června, to jsou miliardy květů od sametových sytě modrých hořců až po alpské růže (růžové a rudé azalky) a v nich se důstojně a neslyšně pohybují krávy jak vystřižené z těch kýčovitých reklam na švýcarských čokoládách, neslyšně, pokud prudší pohyb nerozezvučí kravské zvonce ve všech tóninách. Nechci konkuro-

vat Čapkovi svými „švýcarskými obrázky“, ale myslím, pokud bych byla pilnější, že by nebylo problém shromáždit zážitky z této dovolené v rozsahu celé knížky, bylo by o čem psát. Také se tam odehrávaly neuvěřitelné situace, příběh v mrtvé kamené vesnici, noční návštěva ženy ve starodávném kroji v Casa Locarno, která se nikdy neobjevila mezi živými ve dne a údajně ani v noci tam neměla co dělat, vražedná manželská hádka v jednom z pokojů, která v prázdninovém poklidu tváří všech hostů byla naprosto nevysvětlitelná, zkrátka náměty na povídky, náměty na cestopisné obrázky a náměty dokonce na pohádky - jako průchod sytě bleděmodrým ledovcem, kde si člověk připadal jak v ledovém začarovaném zámku: odtud vyvěrá průzračná Rhona, protéká Ženevským jezerem, oblažuje a ovlažuje sladkou Francii, aby se vnořila do Středozevního moře a předala srdečné pozdravy od věkovitého starce, bleděmodrého ledovce. A napadá mne, že se oči nenasytí hleděním, že jeden člověk nepojme ani náhodou všechny krásy světa a že jen cípeček odhrne nad tajemstvím jeho stvoření a že ho to poznání činí pokornějším a vděčnějším za to, že vůbec mohl na pár okamžiků nahlédnout do té stvořitelské dílny a třeba se jen potěšit žlutými kosatci v údolí Plakánku nebo se zaposlouchat do ticha kolem plačící Roubenky, ten zázrak života na této zemi je přítomen v plnosti i tady.

Přijměte letní pozdravení

D. K.

Mladá Boleslav, 21. 7. 93

Vážená a milá paní doktorko!

Píši Vám ten den, co jsem dostal dopis a použiji konec o zázraku života na této zemi s navázáním, co ještě můžeme poznávat na této fantastické zemi. Než jsem začal psát, přemýšlel jsem pod dojmem vašich zážitků o tom, zda bych mohl takovou krásnou cestu absolvovat a mít tak nádherné dojmy. Přemýšlel jsem o svém znamení ryb a o tom, jak i T.G.M. neměl rád hory, nebo je nevyhledával, jak jsem se někde dočetl. O tom, jak úhoři, pokud je to dobře, odplouvají se třít do Sarkasového moře a potom se vrací zpátky, proti proudu do řek,

říček a horských bystřin, a tam už jich dorazí jen zanedbatelná část. Nemají šanci proti jezům, zdymadlům, vodním elektrárnám, kde zkouší i obráceně plavat do turbín, a proti pře-  
padům a vodopádům, přesto tak činí, a někdy, jako v Kanadě, na ně číhají i medvědi, kteří jsou na tom s mozkem líní. A tak jsem dospěl k jednoznačnému závěru, hory už nikdy a obejdu se i bez Tater, jak jsem Vám jednou napsal, i bez plivnutí z Matterhornu, jak napsal R. Haliburton. A přece to je nějak tak, že určité období žili a žijí lidé v horách, které byly bezpečí a život, jako u Aztéků a indiánů, ale je to soužití jako s mořem a lidé jsou jako krajina nebo to, co je obklopuje, a to já bych nedovedl, nebo jsem příliš stár. Takže, jako bych tam byl s Vámi, těšil se z veškeré té krásy, ale nikdy bych už nemohl jet tím autobusem, umíral bych strachy a trpěl na vyhlídkách závratí. A jak jednou řekla jedna světová horolezkyně, když vylezla na Mont Everest se svým šerpou, jaký měla pocit, teď, když ukloužnu, tak spadnu buď do Číny nebo do Tibetu. Tak ani přilepenej nikde. A teď Vám napíši o tom údolí, co jsem sli-  
boval, snad to ani už není všechno pravda, uběhla už spousta času od té doby, říkal jsem Vám, že to všechno bylo také někde ve Švýcarsku, ale mohlo to být docela dobře v Čechách, to údolí se jmenovalo Dáblovo a scházelo se do něj z jedné malé vesnice od rybníka, podle potůčku, a křížil ho také potok, na jaře, když se rozvodnil, se nedalo vůbec přejít a muselo se chodit z opačné strany, po ní cestou z jiné vesnice, kde není kostel, a byly ty cesty tak blátivé, že když člověk šel, měl nohy tak obalené, že si přidal značné tělesné váhy, a v zimě, když namrzlo, musel mít boty obalené hadry.

Ml. Boleslav, 26. 9. 93

Vážená a milá paní doktorko!

Je ta pošmourná, zářijová neděle, takový den, které nemám rád, protože nevím, jestli u toho života spím nebo žiji. A protože sliby se mají plnit, já slíbil něco na úterý, tak píši pokračování Dáblova údolí, posledně jsem skončil, jak bylo nesnadné se tam dostat, jak psala prateta do starých kalendářů, v roce 1938 nám zavedli vodovod a jiné poznámky, jako k určitému ter-

mínu se nám boukala jalovice, pak tam zavedli silnici před asi patnácti lety, co pamatuji já, ale prateta se toho nedožila, ale ta byla zvyklá na ledacos, dokázala jít pěšky do hlavního města a to bylo přes padesát kilometrů, a z toho města, kde jsem bydlel já, jít v noci patnáct kilometrů do samoty nad Ďáblovým údolím. A jak se tam těžce žilo, tak takoví tam žili lidé. Říkalo se o starém Bretnovi, který celý život kouřil fajfku, až dostal rakovinu rtu, že celý život vynalézal perpetuum mobile a stavěl na půdě letadlo, a Bůh ví, jak s ním chtěl odletět a dětem vypravoval, že kdysi na místě samoty stával hrad. Stará Knoppka, která byla skoro slepá, chodila po paměti a sahala po plotech a vrátkách, jednou přišla a povídá tetě, ženská, co vaříte, a teta povídá, koprovou omáčku, a ona jí na to, to bych se tak s tím vařila, nažrala bych se kopru a zapila to mlíkem a mám to to samý. Když zemřela a vyházeli po ní věci, tak jim bylo divný, že po ní nezbyly žádné peníze, tak když znovu a znovu hledali, našli je v matraci, kterou vyhodili do rokle, což bylo smetiště samoty. Byla tam zvonička, kde vždycky zvonili, když někdo zemřel. Tam jsem poprvé slyšel sýčka a tu noc zemřel starej Waverk, ale to jsem ještě neznal to, že sýčka přitahuje světlo a jak se svítí u nemocných a umírajících, přilétá z lesa.

Pak opilá Marienchen, která, když šla z hospod a něco jich pochodila po okolních vesnicích a její řev se nes lesem, jak nadávala na manžela, na syny, na život, bylo to srdceryvné. Nebo když strýc koukal z okna, to tam byla také zábava, prošli tam tak dva lidé ze samoty za půl dne, hrbatej Welcl se koupe, měl na dvoře necky a nahatej se mydlil a jeho maminka se dožila devadesáti let a když si zlomila nohu, chodila o smetáku, pak jí ty nohy přestaly sloužit, ale mysl jí zůstala perfektně zachována. Její dcera nešla celý život k zubaři a nechala si všechny zuby vyhnít. Strýc, když jel opilý z hospody, co tam nebyl kostel, spíš to kolo vedl a zabloudil do polí v noci a nevěděl, kterým směrem se má dát a musel sedět do rána u triangulačního bodu, aby se s ranním svitem orientoval, když věřil ve třetí světovou válku a nechtěl dát druhé sestřenici hliněnou nádobu, že byla za války na petrolej, a ona ji chtěla jako vázu.

Vážená a milá paní doktorko!

Pokračuji tedy dál o té hliněné nádobě, co ji sestřenice chtěla jako vázu a strýc ji nedal, protože, kdyby byla válka, do čeho by se dal petrolej. Jednou si jel koupit do města čepici, koupil si ji, ale malou, teta se pak divila. Jak je to možný, když měl hlavu s sebou. Ale už předtím jsem si uvědomil v souvislosti s jinou tetou, která zažila poměrně také pestrý život, který jí začínal třeba tím, že jela vyšňořená v devíti letech vlakem a lidé se jí ptali, kam jede, ona jim odpovídala, že od babičky, tatínkovi a mamince na svatbu. Protože si tatínek maminku nechtěl vzít, v tom rodě se po pokolení rodily nemanželské děti. Byla zvyklá se starat sama o sebe, přežila dva manžely, potom bydlela sama v jedné vesnici a zase se musela na stará kolena starat sama o sebe. Měla svérázný smysl pro humor, vždycky měla vytopeno, útulno a doma pivo. V létě měla u dveří opřenou pušku a po sedmdesátce nazdařbůh střílela po ptákách, aby jí neklovali třešně. Na rozdíl od prvního manžela, který byl opilec a nevlastnil jedinou knihu, její druhý manžel měl velkou knihovnu a všechny peníze utrácel za knihy, vlastnil i díly Ottova naučného slovníku. Stačila přečíst spousty knih, když už byla sama a v kuchyni i ve stole měla zastrčenou Bibli, ze které znala spoustu citátů, a byla starou moudrou ženou. Pak tiše a pokorně zemřela, jak o ní řekly sestřičky v nemocnici. Když už předtím absolvovala delší pouť po těch institucích. Ale když jsme ji navštěvovali s mojí matkou, stále měla ten svůj smysl pro humor a byla tou hvězdou pro ostatní, které bavila, dodávala optimismus a sama dobře věděla, jak je na tom špatně. Moje matka, jako její poslední přímá příbuzná, vyřizovala pohřeb a všechny náležitosti. Když jsme přijeli do jejího opuštěného domu po čase, byl tam nepořádek, prach, myši a zima, neútulno a všechno jako by odcizené. A tam jsem si uvědomil do hloubky, co to je jeviště a kulisy bez herce nebo herců. Ten pocit jsem měl jako malý chlapec, jak říká A. S. Exupéry, jen malé děti ve vlaku mají nosy přitíštěné na sklo a jsou zvědavé, co je za tou tmou. Jezdil jsem se svým nevlastním otcem, který dělal šoféra, na Moravu a na Slovensko a musel jsem čekat u parku Výstaviště ve čtyři hodiny ráno

za tmy, nikde živé duše a mně to připadalo jako obrovské divadlo bez herců a pak se blížily dvě světla od Kosmonos, tam byly garáže a přijel nákladák, otevřely se dveře, tak si nastup a jedem. A takhle je to i se samotou nad Ďáblovým, není už kam, jen budu vzpomínat i na to jezero pod údolím, nad kterým je pumpa, která nedává vodu.

M. B., 25. 4. 94

Vážená a milá, paní doktorko!

Tak tedy prolog k naší korespondenci, půl roku jsem ho odkládal, nechtěl nebo jsem nemohl udělat ten závěr. Snad proto, že něco skončíme, co mohlo ještě pokračovat, také proto, že se k určitým věcem člověk nerad vrací, to bylo to mé poslední vyprávění, kdy jste na mně chtěla, abych napsal o tom svém posledním krizovém období, než to zapomenu. Včera jsem opět viděl Otou Pavla Smrt krásných srnců, snad jsme už jednou o tom mluvili, nevím, kdyby byl živ a viděl to, jestli by neřekl, jako dcera M. Alše, co to jenom z mého tatínka udělali. Nelíbilo se mi to už poprvé, když jsem to viděl. Byl určitě důstojnější, když jsem ty knihy četl a O.P. ho měl určitě moc rád, když ho tak literárně oslavil i s maminkou, a v tom Heřmánkově a režijním pojetí vypadal kolikrát jako kašpar. Naopak oproti podání R. Hrušínského, kvůli kterému se to dávalo, už minulý týden Jak jsem potkal ryby, kde byl nazván obecním bláznem, a byl to člověk plný prosté moudrosti a důstojnosti. Tak snad znovu osloven Otou Pavlem, kterým jsem začínal naši korespondenci, jsem si dnes sedl a píše. Tím, čím jsem začínal, jestli bych někdy dokázal napsat pár řádek a věnovat je těm, kteří nedošli na konec cesty, snad se to trošku stalo, jak v našich dopisech, tak v mých básních, kde jsme nenechali jenom kousek sebe, ale i kousíček všech těch ostatních, které jsme společně znali a měli rádi. Potom tam byly slova o povídce O.P. Jak jsem se zbláznil, co už podobně napsal Gogol. Kolikrát jsem se zbláznil já, i když se dá říci, že v poslední době je to tak nějak privátní, od roku 1986, kdy jsem byl naposled hospitalizován a to bylo po deváté. Ale kolikrát jsem ty stavy zažíval a jak napsal J. London, nedej Bůh, aby se mi ty hrůzné vidiny vrátily, tak se nám vracejí, někdy častěji, jindy to trvá déle. To pod-

zimní, kdy člověk přestává jíst, někde tam je ten stav destrukce a katarze a už pak nezáleží, která kapka přeplní číši a který důvod, jindy nepodstatný, se stane tím stěžejním a všechno se stane jedním velikým šíleným problémem. Kdy člověk začne pochybovat o všem a všechno začne provázet strach. Přestane vycházet, protože se bojí lidí, všechno je odcizené, ale on je to cizorodé těleso, kterému se ten zdánlivě normální běh života vymkl z rukou. Přestává vnímat sdělovací prostředky způsobem, který je pro něj jindy běžný, hledá za věcmi, co za nimi není, začíná podezírat svoje okolí, svoje bližní. Mylně si vykládá slova, pohledy a pak to pokračuje, kdy už vše a nad vším ztrácí kontrolu, kterou si jinak ani třeba neuvědomuje, kdy mu vadí zvuky domu, zvuky zvnějšku a tím nejedením a nespaním se dostává do psychomotorických poruch, začnou se mu překrývat myšlenky, nedokáže se soustředit, ale o tom je spousta knih a já už to déle nebudu popisovat.

Ve skutečnosti to bylo se mnou daleko horší, jak zase napsal J. L., a tohle je také všechno daleko horší a pak, když se člověk dostane do té své reality, si říká, jak je to všechno možné, jak jsem mohl tak přemýšlet nebo spíš nepřemýšlet. Je to hrůza, ale člověk si ty šílené stavy většinou pamatuje, alespoň já, a je to stydné a neuvěřitelné a na ten podzim jsem byl pozvaný od známých na chatu, byla to hrůza, ale absolvoval jsem to, oni věděli, že mi není dobře. Bylo to se mnou tak špatné, že už jsem si říkal, že se nedokáži vpravit zpátky do těch svých běžných kolejí. Když jsme byli na výročí desetiletí našeho klubu, řekl jsem, že mi to dalo všechno moc, ale nejen klub, ale i ta všechny setkání s Vámi, všechny ty rozhovory i lidé, s kterými jsem se díky tomu setkal, a tam jsem se naučil, že nesmím přestat jíst a donutit se horko těžko alespoň do sebe nasoukat banán nebo čokoládu, že nesmím vysadit prášky, ale zvýšit je a musím spát, protože jinak to neubrdím a všechno to špatně skončí. Ale tentokrát to bylo tak zoufalé, že jsem si říkal, já už to nevydržím, skončím v blázinci, to už se nedá. Ted' hrůza, jestli usnu, ze strašných snů a pak jsem si říkal, nemůžeš to udělat, už kvůli paní doktorce, Janě, paní primařce, co pro tebe udělaly, snažily se tě naučit a ty ted' skončíš jako blbec na dvanáctce. Zase tě svlečou do naha, budeš o všechno prosit, vyprávět ty starý his-

*torie, chodit přepíchanej injekcema, přepráškovanej a sám před sebou nikam neutečeš.*

*A druhej den jsem vstal a zlomilo se to a šlo to zase dál. Nevím, jestli umocněný pocit někoho zklamat a mít pocit viny, oproti tomu, kdo pro nás něco udělal, dokáže udělat takovou věc a obrátit i fyzickou stránku, jak jste řekla, ale stalo se tak. I když vím, že jednou se to nemusí podařit a mohu tam i zemřít. A tak budu končit výrokem buddhistického mistra „Máš-li hůl, dám ti ji, nemáš-li hůl, vezmu ti ji!“ - a tím jsem se začal zčásti řídit i já, ale to jste poznala, vůči svému okolí. A skončím jiným citátem, jakoby vytrženým z kontextu, výrokem jiného mistra, který pronesl při poslouchání zvonění zvonu: „Nač chodíme po tomto světě převlečení za mnichy, když takhle zní zvon!“*

*A do třetice: Až se v jednom z příštích životů setkáme...*

Váš

## **Setkání (bolesti)**

Až se v jednom  
z příštích životů setkáme  
poznáš mne  
podle vybledlých modrých očí  
očí  
které  
vybledly  
mému předkovi  
v prohrané bitvě u Slavkova  
když vysvitlo slunce  
očí  
které  
vybledly  
mému pradědovi  
když sáhl po pušce  
aby se zastřelil  
protože věděl  
že už nikdy  
nebude chodit  
očí

které  
vybledly  
mému dědovi  
když  
se zbláznil v legiích  
v zasněžených sibiřských pláních  
očí  
které  
vybledly  
mému otci  
když  
mu oznámili rozsudek smrti  
a on  
rozbitými ústy s vyraženými zuby  
v modlitbě a rozjímání  
trávil svou poslední noc  
očí  
které  
vybledly  
mně  
když jsem si poprvé sáhl na život  
a pak v noci se  
potácel dlouhou chodbou blázince  
a všude tam byl  
abych to kolikrát opakoval  
až se v příštím životě  
setkáme  
poznáš mne  
podle  
vybledlých modrých očí  
pokleslé klenby pravého oka  
budu to stále já  
ale  
to už nebudu  
nic vědět!

*Paní doktorce*

*J. K. leden 92*

# Úvaha nad

## *„Poutí do Země východní“ od Hermanna Hesseho*

**Darja Kocábová**

Význam některé knížky se umocňuje ještě i tím, za jakých okolností a v jakém okamžiku našeho života se s ní setkáváme. Vím s určitostí, že kdybych prózu „Poutí do Země východní“ od Hermanna Hesseho dostala do rukou v roce jejího českého vydání (1961), těžko by ke mně tak přesvědčivě promluvila, jako tomu bylo o 25 let později. Tehdy jsem stála u zrodu podivuhodného společenství duševně nemocných lidí, provázela je na nově nastoupené životní cestě, řešila s nimi některé obdobné problémy rodící se komunity. Není bez zajímavosti, že na knížku mne upozornil a také mně ji půjčil přečíst právě jeden z mých mnohaletých pacientů. S citlivostí jemu vlastní pochopil vnitřní spojitost s tím, co právě společně prožíváme a čím zákonitě musí projít každé spontánně vzniklé společenství, každé hnutí.

Hodnota podobné literatury spočívá navíc v tom, že nikdy není dočtena, že se k ní člověk vrací znovu. A znovu v ní nalézá nové podněty pro reflektování toho, co se právě děje v jeho osobním, někdy i celospolečenském životě. V tom vidím její nadčasovost, vlastně paradoxně její permanentní časovost, aktuálnost.

„Vzhledem k širokému okruhu čtenářů doma i v zahraničí je patrné, že s díly Hermanna Hesseho se ztotožňují lidé nej-různějších společenských vrstev, od vzdělaného měšťanstva přes generaci hippies až k novodobé levici sedmdesátých let“ - píše

Jiří Stromšík v doslovu k románu „Stepní vlk“. Za hlavní příčinu obliby Hermanna Hesseho považuje jeho „...vyhraněný, ale nikoli sebeuspokojený individualismus, projevující se neustálým hledáním vlastního místa ve světě mimo organizovaná hnutí, vlastního, nestandardizovaného já, jež však stále touží vystoupit ze své osamělosti a najít bratrství stejně smýšlejících svobodných osobností.“

Navíc je mi sympatický Hesseho přístup ke čtenáři v tom smyslu, že mu ponechává naprostou svobodu interpretace. Poslechněte si, co říká Hesse ve svém dovětku ke „Stepnímu vlkovi“: „Nejeden autor již našel čtenáře, jimž bylo jeho dílo jasnější než jemu samému. Přirozeně nemohu a nechci čtenářům předepisovat, jak mají mé knize rozumět. Nechť si v ní každý najde, co mu vyhovuje a je mu k užitku.“

Hermann Hesse inspiruje, přináší mnoho podnětů nejen z nej-různějších filosofických, kulturních i náboženských zdrojů, ale i svědectví o niterné zkušenosti zraněné lidské duše. Jeho vidění věci je údajně ovlivněno četbou Nietzscheho, Dostojevského, křesťanských a východních filosofů, ale domnívám se, že zejména bohatou vlastní zkušeností z psychoanalýzy, kterou absolvoval u jednoho ze žáků C.G. Junga, a v neposlední řadě také tím, že žil s duševně nemocnou manželkou.

„Mám soucit jen s tím, kdo se probudí uprostřed velebné noci v domnění, že je pod ochranou hvězd, a náhle pocítí, že putuje,“ píše Antoine de Saint-Exupéry ve své „Citadele“. To je slovo, které koresponduje s Hesseho prózou, v níž dává konkrétnější podobu tomuto lidskému putování napříč prostorem a časem, v jakési básnické čtvrté dimenzi, jak někdo trefně poznamenal. Podle mého názoru se autor pokouší načrtnout velkorysou fresku osudu duchovního společenství, totiž jeho vzniku a vývoje, na němž se podílejí všichni osvícení duchové minulosti i přítomnosti, a které přesto není ušetřeno rozkladu a zmaru.

„Protože mi bylo dopřáno podílet se na čemsi velikém, protože se mi poštěstilo stát se členem bratrstva a jedním z účastníků jedinečné cesty, jejíž zážračnost tenkrát vzplála jako meteor a která poté tak podivuhodně upadla v zapomnění, ba do moci zlých jazyků, rozhodl jsem se, že se odvážím stručně popsat tuto neslýchanou cestu,“ uvádí na samém počátku svého

fantastického příběhu vypravěč, s nímž se nepochybně autor ztotožňuje.

Dále už je třeba nechat se jím vést krajinou duchovní zkušenosti, která se jen zdánlivě podobá krajině snů. Vzhledem k tomu, že zprostředkovat duchovní zkušenost je nesmírně obtížné, není divu, že autor hledá výstižnou symboliku, která by umožnila lepší dorozumění.

„Rovina, v níž se naše činy udály, psychická vrstva prožitků, do níž patřily, by se dala čtenáři poměrně snadno zpřístupnit, kdyby bylo dovoleno uvést ho do nitra tajemství bratrstva. Takhle však mnohé, možná všechno, se mu bude zdát neuvěřitelné a zůstane nepochopeno. Země východní nebyla pouhou zemí a čímsi zeměpisným, byla vlastí a mladostí duše, byla všude a nikde, byla jednotou všech časů.“ (Str. 189.)

Při této fantazijní pouti, které se účastnila „duchovní elita všech dob a národů“, byl bezpochyby nejsilnějším prožitkem pocit sounáležitosti a jednoty při směřování k vysokým společným cílům, které byly zahalovány tajemstvím, zatímco individuální cíle každého poutníka byly pojednány konkrétněji. „...zástup věřících a odevzdaných proudil k Východu, do vlasti světla, nepřetržitě a věčně, putoval všemi staletími, světlu a zázraku vstříc... vždy zázračně se mi zamlouvalo slovo básníka Novalise: Kam se to ubíráme? Vždycky jen domů.“ (Str.181.)

Ústřední postavou tohoto bratrstva poutníků se stal jeden z dobrovolných sluhů, Leo, který pomáhal nosit zavazadla, vlastně nosič břemen a hlavní mluvčí. Svou práci konal s radostí, většinou zpíval, byl nenápadný, ale vždy ku pomoci tam, kde ho bylo potřeba, vždy plný nadšení pro společnou pouť do Země východní. Jednoho chladného podzimního rána se v nebezpečné horské roklině „Morbio inferiore“ moudrý, věrný sluha Leo ztratil a veškeré pátrání po něm bylo bezvysledné. Vypravěč, účastník pouti, člen bratrstva, chcete-li autor, ve svém svědectví považuje tuto událost za předzvěst bouře, počátku boje, za článek řetězu pronásledování, jímž se nedefinovaný úhlavní nepřítel pokoušel tuto pouť zmařit. Přestože existovaly signály i o nastupující vnitřní krizi některých jednotlivců - vzpoura proti slibu a řádu, ztráta víry - bez Lea jakoby pouť sama tajemným způsobem pozbývala ceny. Ztráta Lea otrásla

i vírou ve smysl všeho toho usilování, putování do Země světla, zasela pochybnosti. „Když pomine něco vzácného a nenávratného, je nám, jako bychom se probudili ze sna.“ (Str. 189.)

Jednotliví účastníci postupně přicházeli na to, že spolu s Leem se ztratila řada důležitých, nepostradatelných věcí. V bratrstvu vznikl neklid, spory, hádky, chaotická bezradnost. Situaci neuklidnili ani vedoucí příslušných skupin. Mezi bratrstvy vzrůstala skepse, ochabovala víra, že putují správným směrem a ke správným cílům, původní jednota se začala rozpadat. Vypravěč, který měl ctíždost zachytit dějiny bratrstva, se potýkal s velkými obtížemi, aby významné údaje vylovil z houstnoucí mlhy zapomnění. Ztratil v této fázi přehled o tom, co se vlastně dělo a ocitl se ve slepé uličce, nevěděl, jak dál.

„Zdá se, že člověk kromě hladu po prožitcích nejvíc prahne po zapomnění... Celé dějiny světa mi často připadají jen jako obrázková kniha, v níž se zrcadlí nejprudší a nejslepější lidská touha: touha po zapomnění. Což nevymycuje každá generace zákazem, umlčováním, výsměchem zrovna to, co se předcházející generaci zdálo nejdůležitější?“ (Str. 205 a 178.)

Vypravěč v domnění, že zůstal úplně sám, opuštěn, bez kontaktu s kterýmkoli z bratrů, v přesvědčení, že bratrstvo bylo rozprášeno a pouť do Země východní ztroskotala, vydává se ve svém zoufalství přece jen hledat bratra Lea. Po strastiplné cestě ho najde. Setkání s ním pak probíhá ve dvou rovinách - v reálné a snové, kterou bychom mohli nazvat modifikovaným snem o božím soudu. Poutník, vypravěč, Hermann Hesse konečně prohlédl a uzřel souvislosti v plném světle. Pochopil zároveň, že není v jeho silách zachytit a popsat duchovní rozměr lidských dějin.

„Jednou v mládí jim svitlo světlo, jedinkrát prohlédli a šli za hvězdou, ale pak přišel rozum a výsměch světa, malomyslnost, přišel zdánlivý nezdár, dostavila se únava a zklamání, a tak zase zbloudili, zase oslepli. Někteří nás po celý život stále a stále hledali, ale nemohli nás už najít, a pak ve světě učili, že naše bratrstvo je jen pěkná pověst, již není radno se dát svést. Z jiných se stali zavilí nepřátelé a všemožně bratrstvu spílali a škodili.“ (Str. 186.)

Přesto si myslím, že se Hessemu podařilo vydat originální svědectví o fázi lidských dějin, kdy dochází k závažným

společenským změnám, převratům, revolucím, kdy lidské duše se vzepnou s nečekanou silou k nové naději a v náhlé jasnozřivosti se obracejí ke společným zdrojům, duchovnímu dědictví minulosti a směřují ke společnému cíli, totiž ke spočinutí v bratrské jednotě a vnitřní harmonii.

Po nějaké době zákonitě dojde ke střetu s realitou, s překážkami vnitřními i vnějšími, ke střetu se sebou samým, s vlastní netrpělivostí, nesnášenlivostí, malověrností, zpronevěřením se původním ideálům. Nastoupí únava z euforie, deziluze z přehnaných očekávání, ztráta víry, rozleptávaná pochybnostmi, a upadání do nebezpečné podvědomé obrany - zapomnění. Raději zapomenout, než si přiznat svá selhání, svůj nedostatek víry, svou neschopnost čelit životním zkouškám, zkrátka svůj podíl na vzniklé situaci.

To je ta druhá fáze, přinášející riziko zničení a zmaru, pokud se nepodaří projít soutěskou nejtěžšího pokušení - totiž ztráty smyslu všeho, smyslu života, pokušení kapitulace, totální rezignace, znehybnění, smrti.

Bratr Leo, ne náhodou připomínající netradičně pojatou postavu Ježíše Krista, upozorňuje při závěrečném soudu, že unést zoufalství, které je výsledkem každého vážného pokusu pozitivě, spravedlivě a rozumně v životě obstát, je těžké, ale zároveň v sobě skrývá naději, že „...jakmile bolest dostatečně vzroste, dají se věci do pohybu... Před branou tohoto zoufalství žijí děti, za ní probuzení.“ (Str. 233.)

Cítím velmi intenzivně, jak mnoho se „Pouť do Země východní“ dotýká naší osobní i společenské situace. Jak jsme právě i my byli účastníky, svědky onoho vzepnutí duší, které bylo o to silnější, oč předchozí strádání bylo delší a hlubší. Vyvolalo u některých falešnou naději, že se v jakési dosud nepoznané jednotě ocitneme rovnýma nohama uprostřed božího království. Vystřízlivění přišlo rychle a krize je vleklá. Ztrácíme se jeden druhému a teď teprve objevujeme, že vrátit smysl našemu životu můžeme jen tehdy, odhalíme-li každý sám za sebe jeho kontinuitu, jeho směřování, rozpomeneme-li se na to dobré, co jsme přijali, a neustaneme-li v hledání onoho jednotícího principu.

(Listopad 1992, rozhlas)

Než spatřila tato knížka světlo světa, ukončila se životní pouť člověka Jaroslava Kocvery a básně v závěru naší korespondence se stala posledním „sbohem“. Zůstává otázkou, proč jsem ji tam v srpnu 95 zařadila v přesvědčení, že nic jiného tam nepatří; proč J. K. tolik litoval, že jsme korespondenci ukončili; proč se odmítal podílet na rozhodnutí, komu knížku věnujeme. -- Zakazuji se ptát, protože vím, že není odpovědi, jež by uhasila žízeň. Kdo se ptá, hledá především propast. (A. de Saint Exupéry - Citadela) -- Dnes už mohu jen poděkovat za setkání s člověkem, který našemu společenství i mně osobně v té prchavé chvíli našeho pobytu na tomto světě byl a zůstává bratrem.

Darja Kocábová

Darja Kocábová, Jaroslav Kocvera  
ZPRÁVA ODJINUD

Na obálce použito koláže Tomáše Adama.  
Grafická úprava Radoslav Pavlíček.  
Vydalo nakladatelství KONFRONTACE  
Tomkova 139, 500 02 Hradec Králové  
v březnu 1996 jako svoji 12. neperiodickou publikaci.  
Sazba a tisk ALDIS, a. s., Hradec Králové  
Náklad 1000 výtisků  
Vydání první

Doporučená cena 69 Kč





**K**orespondenci mezi psychoterapeutkou a jejím dlouholetým pacientem doplňuje strhující esej autorky o smyslu skupinové psychoterapie v psychiatrické léčebně. Jde o zprávu ze světa vytěsněného na okraj společnosti, o němž lidé nechtějí slyšet.

**D**arja Kocábová (1931), klinická psycholožka, zakladatelka klubu pro bývalé i současné pacienty, Denního sanatoria pro terapii psychóz, čelná česká psychoterapeutka

**J**aroslav Kocvera (1943), pracoval jako pomocný tiskař, čistič odpadních vod, rytec, kreslíř, betonář... Několikrát hospitalizován na psychiatrii